

ولسي مبارزه

(عدم تشدد)

احمد الله ارچيوال

Ketabton.com

ولسي مبارزه

(عدم تشدد)

ليکوال:

احمد الله ارچيوال

د کتاب پښندنه:

د کتاب نوم: ولسي مبارزه

ليکوال: احمدالله ارچيوال

خپروندی: د افغانستان ملي تحريک، فرهنگي خانگه

وېبپاڼه: www.melitahrik.com

کمپوز/ډيزاين:

پښتۍ ډيزاين: فياض حميد

چاپشمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

چاپکال: ۱۳۹۴ ل کال / ۲۰۱۵ م

د تحريک د خپرونو لړ: (۸۵)

ډالی

د خپل خدای بښلي پلار اوا ته یې ډالی کوم،
چې د زړه په وینو یې پاللی یم، او اوس مهال یې د
یخ سیوری په ارمان یم.

لړلیک

مخ	سرلیک	گڼه
۱.....	د کتاب په اړه د استاد اسدالله غضنفر سریزه	۱
۲.....	یو څو خبرې	۲
۷.....	عدم تشدد یا ولسي مبارزه	۳
۱۹.....	اعتدال او ولسي مبارزه	۴
۲۵.....	افغاني او اسلامي ارزښتونه او ولسي مبارزه	۵
۳۲.....	شخړه	۶
۳۹.....	تاوتریخوالی (تشدد)	۷
۴۶.....	ولسي مبارزه د وسله والې مبارزې په پرتله	۸
۵۴.....	د ولسي مبارزې د ترسره کولو لارې چارې	۹
۵۷.....	ستراتیژي	۱۰
۶۰.....	ستونزه	۱۱
۶۴.....	د راتلونکې لپاره لړلید	۱۲
۶۶.....	موخې	۱۳
۶۹.....	گډ پوهاوی	۱۴
۶۹.....	وخت	۱۵
۷۰.....	مهارتونه او وسایل	۱۶
۷۰.....	تاکتیکونه	۱۷
۷۱.....	روزنه	۱۸

۷۲.....	افهام او تفهيم.....	۱۹
۷۵.....	مخاطبين.....	۲۰
۷۷.....	ديپغام جوړول.....	۲۱
۸۱.....	رسنۍ.....	۲۲
۸۵.....	ټولنيزې رسنۍ.....	۲۳
۹۰.....	بيا پخلاينه.....	۲۴
۹۲.....	يووالی.....	۲۵
۹۳.....	رهبري.....	۲۶
۱۰۰.....	د مبارزينو تاو تريخوالي نه کولو ته ژمنتيا.....	۲۷
۱۰۹.....	واک او دواک سر چينې.....	۲۸
۱۱۸.....	په ټولنه کې دواک سر چينې.....	۲۸
۱۲۳.....	ولس ولې حکومت ته غاړه بردي.....	۲۹
۱۳۴.....	دولسي مبارزې تاکتيکونه.....	۳۰
۱۴۸.....	په افغانستان کې دولسي مبارزې عینې.....	۳۱
۱۵۵.....	عینې هغه تاکتيکونه چې د.....	۳۲
۱۶۰.....	مظاهره کول.....	۳۳
۱۶۷.....	ستر اثيريکه کر نه.....	۳۴
۱۷۲.....	په اسلامي نړۍ کې ولسي مبارزې.....	۳۵
۱۷۶.....	خدایي خدمتگار.....	۳۶
۱۸۵.....	ماخذونه.....	۳۷

د تحريك يادښت

د افغانستان ملي تحريك د (۱۳۹۳ ل) كال په پيل كې له خپلو گرانو هېوادوالو سره ژمنه كړې وه چې د دې كال په بهير كې به (شل عنوانونه) بېلا بېل ديني، علمي، ادبي او ټولنيز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې كوي. ملي تحريك دا ژمنه د ياد كابل د كب پر (۲۸) مه نېټه پوره او د يوې پرتمينې غونډې په ترڅ كې يې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې كړل. ملي تحريك په ياده غونډه كې ژمنه وكړه چې د (۱۳۹۴ ل) كال په بهير كې به انشاء الله د خداى (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې كوي. طبيعي خبره ده چې دا اسانه كار نه دى، ډېر زيات زيار او زحمت ته اړتيا لري، خو ملي تحريك ټينگ هوډ كړى چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملي كوي. دا اثر چې ستاسو په لاس كې دى د همدې (سل عنوانونو) ژمنه كړو اثارو له جملې څخه دى، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحريك هيله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې گټه پورته كړي. ملي تحريك له ټولو هغو ليكوالو، ژباړونكو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندويانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهير كې يې يو بل سره مرسته او ملگرتيا كړې او دا فرهنگي بهير يې بريالى كړى، د زړه له كومې مننه كوي او كور وداني ورته وايي.

د هېواد د فرهنگ د ښېرازۍ په هيله

د افغانستان ملي تحريك فرهنگي خانگه

د کتاب په اړه د استاد اسدالله غضنفر سريزه

مونږ ان تر اوسه پورې رومي عسکرو ته ورته يو چې د سولې د لارې د مبارزينو پر سر باندې داغز يو تاجونه ږدو او په جهر او يا په زړونو کې وړپورې خاندو، زموږ په ټولنه کې په عدم تشدد باندې د باور کموالی مختلف عوامل لري، چې البته يو لوی عامل يې دا هم دی، چې ولسي مبارزه په رښتيني بڼه نه ده معرفي شوې.

دا کتاب مو ددې ډول مبارزې له طريقو، له گټو، له حقانيت او ضرورت څخه خبروي. ليکوال ټينگار کوي. چې خلک بايد د ظلم او بې عدالتۍ په وړاندې غبرگون وښايي، خودغه غبرگون دې د تشدد په بڼه نه وي، چې باغ عدن په کې نه جوړېږي خو د پښتنو کوڅې په کې ويجاړېږي.

استاد اسدالله غضنفر

دولسمشر کلتوري او فرهنگي سلاکار

يوڅو خبرې!

تاريخ گواه دی چې جگړې ديوې ټولني مادې او معنوي بنسټونه داسې لړزوي چې تر پېړيو يې بيارغول نه يوازې دا چې ستونزمن وي بلکې ناشوني هم وي. دافغانستان ۳۸ کلني جگړې وښودله، چې جگړه نه يوازې زموږ د ټولني فزيکي زيربناله منځه وړی، بلکې زموږ د ټولني معنوي ارزښتونو باندې يې ژورې منفي اغېزې شيندلي د جگړې په معنوي زيانونو خبرې کول ددې کتاب دوس خبره نه ده خو شاعر د جگړې د زيانونو ديوارځ په اړه داسې وايي:

چايي پلويديلی نه و

اوس دشمشاد په غاښي ځي سرتور سرونه

ددغه شعر شاته دافغانانو دپت، عزت او ناموس ډېرې ناخوالي، په زرهاوو اورېدل شوې او ناوړېدل شوې، خو بورډونوونکي کيسې پرته دي. جگړه او تاوتریخوالی تر کلونو کلونو دولس ټولنيز، اقتصادي او ټولنيز حالات داسې زيانمنوي، چې د ټولني رواني پايښت له منځه وړي.

د جگړې برعکس ولسي مبارزه نه يوازې دا چې د وسله والې مبارزې په پر تله ډېره اغېزمنه ده، بلکې دغه ډول مبارزه ټولنيز ارزښتونه او معنويات غښتلي کوي او ډټولنی اوږو دمها له ټکاو ته لاره او اروي خو، ستونزه ددهه چې موږ د ولسي مبارزې په اړه اړين پوهاوی نلرو، او نه هم داسې علمي ماخذونه لرو چې ددغه ډول مبارزې د لارويانو تنده ماته کړي په پښتو ژبه کې د ولسي مبارزې په خپله بڼه د لومړي کتاب دی، چې نه يوازې د ولسي مبارزې تيوريکي اړخونه روښانه کوي، بلکې د ولسي مبارزې عملي اړخونه هم څېړي. دا د ولسي مبارې کتاب دويم چاپ دی، که څه هم تر ډېره بريده مې هڅه کړې، چې د کتاب د لومړي چاپ نيمگړتياوې او تېروتنې په دې هغه کې له منځه يو سم، خو بيا هم د موضوع اړوند زموږ په چاپېريال کې د علمي څېړنو کمښت او د ځينې نورو ستونزو په پام کې نيولو سره لدې کتابه بايد د يو قوي علمي کتاب د معيارونو د پوره کولو طمع ونه شي، له بل پلوه د کتاب هر عنوان دومره پراخه دی، چې په اړه يې بايد يو ځانگړی کتاب وليکل شي. د ولسي مبارزې په څېر د يو پراخه مضمون په يو کتاب کې راټولول په کوزه کې د سيند د ځايولو مانا لري. دا کتاب په پښتو ژبه د موضوع په اړه لا ډېرو څېړنو کولو لپاره يو پيل

دی، که څه هم دویم چاپ دی بیا هم د دې کتاب د بېهود او غنا لپاره تل چانس موجود دی.

زه هیله من او باوري یم، چې دغه کتاب به د موضوع په اړه لا ډېرو څېړنو ته لاره او اړه کړي. د کتاب ټول موضوعات د افغان کلتور په رڼا کې روښانه شوي، لدې امله زموږ په هیواد کې لدې کتابه تر ډېره بریده دولسي مبارزې په برخه کې په پوره ډول گټه اخیستل کېدی شي. ولسي مبارزه نه یوازې د سیاسي موضوع بلکې د اقتصادي او ټولنیزو ناخوالو لپاره هم کارېږي.

د کتاب لیکلو لومړنۍ موخه داده؛ چې زموږ د ټولني د سیاسي اقتصادي او ټولنیزو ناخوالو د له منځه وړلو لپاره ځوانانو، د مدني ټولني فعالانو او نورو وگړو ته یوه داسې وسیله چې له متشددې مبارزې موثره وي برابرې شي. که د افغانستان د اوسنیو حالاتو له مخې د پراخه ولسي مبارزه پیلول امکان نه لري، خو کتاب مبارزین په وړه کچه د مبارزو لپاره په اغېزمنه توگه چمتو کوي. دا کتاب دهغه اصل له مخې چې لومړی باید پوهاوی رامنځته شي او بیا مبارزه وشي، د تحقق په لار کې یو وړو کې خو غښتلی گام دی.

د کتاب د لیکلو دویمه موخه د ولسي مبارزې په اړه زموږ هېواد کې د علمي څېړنو تر سره کولو لپاره د یوې علمي مرجع رامنځته کول دي.

په پښتو ژبه کې د ولسي مبارزې په اړه د یوه هر اړخیز کتاب نه شتون یوه ستره نیمګړتیا وه، خو د ولسي مبارزې په اړه زموږ د ټولني اړتیا پوره او د مینه والو تنده څړوب کړي.

د کتاب لیکل ډېر وخت او څېړنو ته اړتیا لري، د پخوا په څېر یو عمل بیا زما کاري بوختیاوې او د ژوند سره تړلې منډې ترې کې لږې کمې وای کېدی شي، چې د کتاب منځپانګه لا ډېره غني وه. خو زما شخصي او کاري بوختیاوې ددی لامل شوې، چې کتاب په هغه ډول چې ما غوښتل ونشم لیکلی.

بیا هم په پښتو ژبه د ولسي مبارزې په اړه د یو علمي سرچینې رامنځته کول زما ارمان و، چې د یو کتاب په بڼه کې کال وړاندې چاپ کړی وو. خو نږدې یو کال په تېرېدو سره زه اړ شوم چې کتاب کې نورې زیاتوونې وکړم او دادی دویم ایډیشن (چاپ) د موضوع د مینه والو مخې ته بردم، ددې مانا هر گز دانه ده چې د کتاب دویم ایډیشن نور کار ته اړتیا نه لري. زه ډاډه یم چې د کتاب د غنا لپاره باید نور کوټلي ګامونه پورته شي، بیا هم د کتاب دویم ایډیشن اغېزمنتیا او قضاوت د لوستونکو او دهغو ولسي مبارزینو په لاس کې دی څوک چې لدې

کتاب استفاده کوي. خدای (ج) دې وکړي، چې دغه کتاب دولسي مبارزې په اړه د مبارزينو د ذهنيتونو په روښانه کولو کې لا ډېره مرسته وکړي.

د کتاب ليکل په لوی سر کې ډېر سخت کار دی، او د زړه وينې غواړي. له ښاغلو نصير الله رښتين او مسعود پښتون څخه نړۍ مننه کوم، چې د کتاب په کمپوز او سمونه کې يې زما غږ ته هر وخت لبيک ويلی او له ما سره يې مرسته کړې ده. همدارنگه له گران ملگري وفالرحمن وفا څخه هم مننه کوم چې د کتاب د سمونې دروندبار يې پورته کړې او د خپلو ټولو بوختياوو سره سره يې خپل قيمتي وخت د کتاب سمونې ته وقف کړی.

د گران افغانستان د سوکالی په هيله

احمدالله ارچيوال

کابل - افغانستان

د سلواغې مياشت ۱۳۹۴ ل کال

لو مری خپرکې

عدم تشدد يا ولسي مبارزه:

عدم تشدد اوس په بېلابېلو نمونو سره ياد او پېژندل کېږي. د عدم تشدد يو شمېر کارپوهان اوس د عدم تشدد د اصطلاح پر ځای د (ستراتيژيک عدم تشدد) اصطلاح کاروي. ځينې پوهان ورته د انگليسي معادلې کلمې Civil Resistance, People's Power, Nonviolent Civic Mobilization, او Nonviolence هم کاروي. دوی استدلال کوي، چې که يو شخص له تشدد ګرکه کوي او تشدد نه غواړي، نو د شخص د دغه حالت د بيانولو لپاره د عدم تشدد اصطلاح کارول کېږي، خو که يو شخص يا ګروپ يا ټولنه د يوې موخې د لاسته راوړلو لپاره له تشدد او فزيکي ځواک پرته مبارزه کوي، د عدم تشدد کارپوهان دغه ډول مبارزې ته ستراتيژيک عدم تشدد وايي.

د ډېرو خلکو لپاره عدم تشدد د ژوند تيرولو يو لاره ده او دوي عدم تشدد ته د روحانيت سره تړاو ورکوي. عدم تشدد د وسلې په شان يوه

وسيله گڼي. لکه څنګه چې په وسله واله مبارزه کې له وسلې څخه کار اخیستل کېږي، په ورته شکل په ولسي مبارزه کې د حالاتو، چاپېريال او دخلکو د ټولنيزو او سياسي حالاتو په پام کې نيولو سره د يولړ تاکتيکونو په مرسته ولسي مبارزه هم تر سره کېږي.

دېری وخت د عدم تشدد د فلسفې سره نا اشنایي ددې لامل گرځي، چې ستراتيژیک عدم تشدد د پاسیپیزم (دخلکو غلي کول، ارامول او چپول دي) سره یو ډول وګڼل شي، پاسیپیزم خلک له جنګ او جګړې څخه منع کولو ته وایي. په داسې حال کې چې ستراتيژیک عدم تشدد دخلکو غلي کول یا چپول نه، بلکې هغې مبارزې ته د خلکو سوق او هڅولو ته وېل کېږي، چې فزیکي زور په کې نه وي. ددی لپاره چې دولسي مبارزې په اړه دغه ناسم پوهاوی په بشپړه توګه له منځه لاړ شي، کار پوهان او ستراتيژیک عدم تشدد د فعالې مبارزې یو ډول گڼي او (ولسي مبارزه) نوم یې ورکړی دی.

ولسي مبارزه په ټولنه کې د بدلون راوستلو لپاره له رواجي سياسي لارو چارو لکه رایې ورکولو، ټاکنو او قانون جوړونې څخه د باندې رامنځته کېږي. ددې لامل دادی، چې زیاتره وختونه ولسي مبارزه د رواجي سیاست په مټ رامنځته شویو ادارو لکه حکومت او پارلمان پر خلاف تر سره کېږي. خلک د رواجي سیاست له لارې پارلمان او

حکومتي چارواکي واک ته رسوي، خو بيا دوی عینې وختونه پخپله داسې کړنې تر سره کوي، چې د زغم وړ نه وي او باید ایسته کړل شي، نو ځکه دغه مهال رواجي سیاست گټور نه وي او باید له رواجي سیاست څخه بهر نورې کړنې تر سره شي او دغه نورې هغه دولسي مبارزې په نامه یادېږي.

په ولسي مبارزې د سم پوهیدلو لپاره اړینه ده، چې موږ د ځواک او زور تر منع په توپیر پوه شو، ځکه همدغه ځواک او زور دولسي او وسله والې مبارزې تر منع توپیر رامنځته کوي. په وسله واله مبارزه کې زور کارول کېږي او په ولسي مبارزه کې ځواک کارول کېږي. د زور نه زموږ موخه فزیکي او رواني تاوتریخوالی دی، خو ځواک بیا فزیکي زور نه دی. د بېلګې په توګه که د هېواد په کچه پولیس یو دم پرېکړه وکړي، چې نور خپلو دندو ته نه ځي، نو دوی دلته خپل ځواک وکارولو او زور یې ونه کاروه، یا دا چې که ولس پرېکړه وکړي، چې په بازارونو کې د ځانګړي لامل په وجه د کوم ځانګړي هېواد تولیدات نه اخلي، دلته ولس ځواک وکاروو.

یا که دکابل ښاریان دیوې اونۍ لپاره دخپلې ځانګړې غوښتنې د لاسته راوړلو په موخه له خپلو ورځنېو کارونو څخه پرېکون وکړي، نو په دغه حالت کې په ښار کې ورځنۍ ژوند په تپه درېږي، دغه کار

حکومت ته يوه ستره ضربه ده او دغه ډول مبارزه ولسي مبارزه گڼل کېږي. په يادوشويو بېلگو کې که پوليس، ولس يا دکابل ښاريان کوټکونو او ياتاو ترينوالي ته مخه کړي، ماناداه چې دوی زور کارولي، او بيا دغه مبارزه وسله واله مبارزه ده.

په ولسي مبارزه کې پرته له دې چې زور وکارول شي، ولسونه چې په کې دهر عمر او هر ډول فکر او نظر لرونکي خلک (سړي او ښځې) شامل وي، ديولر تاکتيکونوله لارې برخه اخلي. له همدې امله ورته ولسي مبارزه وبل کېږي. ولسي مبارزين ديوي لارې په توگه هغه څه کوي، چې رواج او قانون يې خلکو ته دنه کولو امر کوي، دبېلگې په توگه کېدای شي يو ځانگړی رنگ لرونکې کميس او يا جامې اغوستل، په يوه ټولنه کې بدوگنل شي او رواج يې دنه اغوستلو حکم وکړي، خو ولسي مبارزين له دې امله چې رواج او يا قانون مات کړي، دغه رنگ کميس يا جامې اغوندي. ياکه ديوي سيمي خلک دحکومت له ادارو سره متوازي ادارې رامنځته کړي، چې قانون د دغه کار دنه کولو امر کوي، دغه دولسي مبارزي يوه بله بېلگه ده.

دولسي مبارزي د عملي کولو بله لار داده؛ چې ولس هغه څه نه کوي چې قانون يې دکولو امر کوي، دبېلگې په توگه قانون خلکو ته وايي؛ چې چارواکو ته غاړه کېږدي او له حکومت سره همکاري

وکړي خو ولسي مبارزين حکومت ته غاړه نه ږدي او همکاري ورسره نه کوي. همدارنگه که د يوې سيمې ټول خلک پر بکړه وکړي، چې دخپلو ستونزو د حل لپاره حکومت ته نه ورځي او حکومتی دواير تحریم (پرېکون) کړي، دغه هم دولسي مبارزې يو ډول دی.

دغه تعريف ډېر خلک اړ کړي، چې په ولسي مبارزه له دې امله نيوکې کوي، چې دغه ډول مبارزه ولسونه قانون ماتولو ته هڅوي او يا په بل عبارت دغه ډول مبارزه په اصل کې له قوانينو سر غړاوی دی. دغه نيوکې يو فلسفي بحث ته اړتيا لري. سقراط په دې باور و، چې ټولنيز تړون Social Contract د عدالت سرچينه نه ده. Social contract : د ټولني د افرادو تر منځ يو ناويل شوی تړون موجود وي، چې له مخې د ټولني افراد اخلاقي او سياسي مسوليت لري، چې يوه د ژوند لپاره يوه گډه ټولنه رامنځته کړي. هابس بيا د ټولنيز قرارداد تيوری داسې تشریح کوي: چې انسانان فطرتاً د خپل ځان د گټې په لټه کې دي. د دوی کړنې معقولي دي، دوی ځکه يو پاچا يا حاکم ته غاړه ږدي، چې په يوه مدني ټولنه کې چېرته چې د دوی گټې خوندي دي د اوسېدو رتيا پيدا کړي.

د ټولنيز تړون له مخې د حکومت ټول قوانين منل او يا دو اkmنو هرې غوښتنې ته غاړه ايښودنه د اعتدال رامنځته كولو لامل نه دی. دولسي مبارزو موخه اكثر و وختونه د بې عدالتۍ محوه كول او معتدله ټولنه رامنځته كول وي، نو له دې امله كه د يو قانون پياده كول د بې عدالتۍ، ستونزو او زحمتونو درامنځته كېدو لامل گرځي، دغه ډول قانون بايد له سره تعبير، تفسير او يا تغيير شي. ولسي مبارزين بيا اړ نه دي، چې ناروا قوانينو ته غاړه كېږدي.

مارټين لوتر كينگ هم دغه نيوكې ته ځواب ويلي، نوموړي په ۱۹۶۳ م كال كې د امريكا د بړميگم زندان نه دخپل وتلي ليك كې ليكلي: ((يو ظالم قانون به حقيقت كې قانون نه دی)).

ولسي مبارزې له دې فلسفې چې اقتصادي، ټولنيز، سياسي او پوځي واک د ټولني دوگړو په رضا او غاړه ايښودو ولاړ دی، سرچېنه اخلي. يا په بل عبارت كه ولس غاړه كېږدي، واكمنان حكومت نه شي كولاى، دا فلسفه دولسي مبارزې اساس دی. حكومتي واكمن او ولسي مبارزين دواړه په دغه حقيقت خبر دي.

كله چې ولسي مبارزين يوې ولسي مبارزې ته مټي راونغاړي دواړه خواوې (واكمنان او ولسي مبارزين) هڅه كوي، چې دخلكو

وفاداري راخپله کړي او هره ډله غواړي، چې دخلکو دوفاداری په لاسته راوړلو کې بريالی شي. بريالي ولسي مبارزين دواک دلاسته راوړلو لپاره هڅه کوي، چې دولس ژمنتياراخپله کړي او يا ولس اړ کړي، چې واکمن ته له غاړه اېښودو څخه ډډه وکړي.

ولسي مبارزه دومره پخوانۍ ده، لکه څومره چې انساني تاريخ زوړ دی، خوددې فلسفې پوهان وايي: سره له دې چې دتاريخ په اوږدو کې زياتې ولسي مبارزې شوي او عيني يې بريالی شوي هم دي، خو بيا هم له دې مبارزې سره ظلم شوی او په تاريخ کې يې هومره يادونه نه ده شوې څومره چې په کار وه.

شلمې پېړۍ ته دولسي مبارزې پېړۍ وېل کېږي. دا ځکه چې په دغه پېړۍ کې ددې مبارزې سترو مبارزينو لکه گاندهي، مارتين لوتھر کينگ، عبدالغفار خان (باچاخان)، نېلسن منډېلا او نورو ددې مبارزې پر مټ داسې سترې لاسته راوړنې درلودې، چې بېلگې يې په انساني تاريخ کې کمې ليدل کېږي.

دولسي مبارزې نورې بېلگې د فلسطينيانو انتفاضه او د عربو پسرلی دی. دولسي مبارزې په لاره اچولو لپاره اړينه ده، چې هره ټولنه د خپلو شرايطو په پام کې نيولو سره سمه مبارزه تنظيم کړي. مورنه شو

کولای دکوم بل هېواد او کلتور ولسي مبارزه په بشپړه توګه کاپي يا نقل کړو. هغه تاکتيکونه چې په يوه ټولنه کې دولسي مبارزې لپاره کارول کېږي، ضرور نه ده، چې په بله ټولنه کې هم وکارول شي، دا ځکه چې په ولسي مبارزه کې ټولنيز، سياسي او اقتصادي وسايل کارول کېږي. دغه وسايل د ټولني له ټولنيزو، اقتصادي او سياسي حالاتو سره ژورې اړيکې لري. د يوې ټولني دغه حالات او شرايط د بلې ټولني له هغو سره توپير لري، خو بيا هم د دې مانا دا نه ده، چې مورنه شو کولای د يوې ټولني دولسي مبارزې څېړل او مطالعه يې گټې وگڼو.

ولسي مبارزه يوازې د سياسي موخو د لاسته راوړلو يوه وسيله نه ده. بلکې په اصل کې ولسي مبارزه د ټولنيزو او اقتصادي موخو د لاسته راوړلو لپاره دومره اغېزمنه ده، لکه څومره چې دا مبارزه د سياسي موخو د لاسته راوړلو لپاره گټوره ده. د دې ادعا بڼه بېلګه په يو شمېر هېوادونو کې داخلاص پر وړاندې ترسره شوې ولسي مبارزې دي. د ۱۹۹۶م کال په اوږدو کې د ترکيې دخلکو ولسي مبارزه بريالۍ مبارزه وه، چې په اختلاس ککر حکومت يې له واکه گوښه کړ.

دولسي مبارزې په اړه غالب فکر دادی، چې دغه ډول مبارزه يوازې په ولسواکه نظامونو کې ترسره کېدی شي، ولي ددغه فکر برعکس،

ولسي مبارزه نه يوازې دا چې په ولسواکه نظامونو کې تر سره کېدی شي، بلکې په هر ډول سياسي نظامونو کې د تر سره کېدو چانس لري. له ولسواکه نظامونو بر علاوه دغه ډول مبارزه ديکتاتوري نظامونو لکه شاهي، پوځي او استعماري او نورو نظامونو کې هم تر سره کېدی شي، چې ښه بېلگه يې په برتانوي هند کې د گاندي او باچا خان ولسي مبارزې دي.

بله بېلگه يې په عربي شاهي حکومتونو کې د عربو پسرلی دی. د پخواني شوروي اتحاد د بالتيک په دريو جمهوريتونو (لاتويا، لېتوانيا او استونيا) کې د ۱۹۹۰ يمې په لومړيو کې دولسي مبارزو بريابښي، چې ولسي مبارزې يوازې او يوازې تر ولسواکه نظامونو محدودې نه دي. په ديکتاتوري ټولنو کې ولسي مبارزه دومره اغېزمنه ده، لکه څومره چې په ولسواکه نظامونو کې مؤثره ده.

دولسي او وسله والې مبارزې تر مينځ بل توپير د پايلو او وسايلو تر مينځ اړيکي په اړه د دواړو ډولو مبارزو تر مينځ د نظر اختلاف دی. وسله واله مبارزه کې پايلې وسايل توجیه کوي، ددې معنی داده، چې په وسله واله مبارزه کې د مثبتو پايلو لاسته راوړلو په خاطر د هر ډول وسايلو څخه استفاده کول، روادې.

مارشال ميک لوهن هم دهمدغه خبرې پخلى کوي او وايي، چې ناسم وسايل هرگز د سمو نتايجو درامنځته کېدو لامل نه گرځي؛ نوموړی په دې اړه وايي:

The Medium is the Message يانې وسيله پخپله پيغام دی. د دغه خبرې بېلابېل تعبيرونه کيږي، يو تعبير يې دادی، چې وسيله د پايلې سره اړيکه لري. يانې د يو سوله ييز راتلونکي او خوندي چاپيريال درامنځته کولو لپاره د پرامنه وسايلو څخه کار اخيستل اړين دي يا په بل عبارت متشددې لارې چارې هرگز پرامنه او خوندي چاپيريال نشي رامنځته کولای. څه چې کړې هغه به رېبې؛ پښتو دامتل د مارشال ميک لوهن د خبرې بل تفسير دی، که غنم وکړې غنم به ترې اخلي او که جوار وکړې، جوار به ترې ترلاسه کوي.

دغه خبرې ته گاندي هم اشاره کړې، گاندي وايي وسايل د تخم سره او پايلې د ونې سره ورته والی لري. لکه څرنگه چې د تخم او ونې ترمنځ نه بېلېدونکې اړيکه ده، په دغه ډول د وسيلې او پايلې ترمنځ اړيکه موجوده ده. يانې د مالټې له تخم څخه د مالټې ونه او منې له تخم څخه د منې ونه زرغونېږي. گاندي باوري دی، چې وسيله مهم شی دی او د وسيلې او پايلې ترمنځ هرگز جدايي نشته، گاندي وايي، که وسايلو ته جدي پام وشي نتايج به خپله خپل ځان سموي.

ولسي مبارزې په ټولنو کې د ټولنيز اعتدال درامنځته کېدو په پار رامنځته کيږي، موخه يې دا وي، چې په ټولنه کې د ظلم تيارې د تل لپاره پای ته

ورسپري او په ټولنه کې ثبات رامنځته شي. په حقيقت کې ولسي مبارزې د تاوتریخوالي په وړاندې يو غبرگون وي. د ولسي مبارزې موخه په ټولنه کې د موجود تاوتریخوالي د له منځه وړل دي. او لدغه امله دوی له تشدد خالي لارو چارو استفاده کوي.

وسلوال مبارزين په ټولنه يا نظام کې د دوی په اصطلاح د موجود تاوتریخوالي د له منځه وړلو لپاره له تاوتریخوالي استفاده کوي او همدا لامل دی، هغه ټولنه چې پکې د جگړې په پایله کې سوله رامنځته شي قوي امکان لري، چې پينځه کاله وروسته بېرته کورنۍ جگړې ته ستنه شي، دلته د پښتو هغه متل، چې وايي، وينه په وينه نه وينځل کېږي، رښتيا کېږي.

په داسې حال کې چې ولسي مبارزين بيا هم د وسايلو او پايلې ترمنځ د قوي اړيکې موجوديت ته قايل دي. دوی وايي، چې د دوی لپاره پايله وسايل نه توجه کوي. ولسي مبارزين وايي، چې په ټولنه کې د ثبات رامنځته کولو لپاره پکار ده، چې د تاوتریخوالي خالي وسايل وکارول شي او د دوی په اند زور سوله او ټيکاو نه شي رامنځته کولای. د وسله والو مبارزينو برخلاف دوی په ټولنه کې د موجود تاوتریخوالي په زور نه بلکې په پرامنه وسايلو سره له منځه وړي. ولسي مبارزې منتقدينو ته ولسي مبارزه د لانجې څخه د تېښتې په مانا ده، خو ولسي مبارزه د لانجې له نظره غورځول نه بلکې د لانجې سره د چلند لپاره يو ستراتيژيک انتخاب دی. مانا يې داده چې که د مبارزې لپاره ان که نور وسايل موجود هم وي. يوازې له ولسي مبارزې استفاده کېږي.

اعتدال او ولسي مبارزه

عدل او اعتدال د ډېر پخوا راهیسی دانسانانو تر منځ د فکر او بحث مهمه موضوع ده. اعتدال په بېلابیلو وختونو کې بېلابېل مفهومونه او معناوی درلودلې دي. سولفستایان د مسیح ع د میلاد نه وړاندې په یونان کې هغه خلکو ته ویل کېدل چا چې په ټولو علومو د پوهیدو دعوه کوله. دوی په حقیقت کې یو ډول بڼونکي وو چې د تقریر په فن یې ډېر زور وکولو. دوی کومو ځانگړو ټولنیزو اصولو ته پابنده وو. د دوی علم سطحی وو او اولني خلک وو چې تعلیم سره یې دیو مسلک په توگه چلند کولو. د افلاطون په وخت کې سولفستایان پدې باور وو چې عدالت د طاقتور واکمن لپاره د ولس د ایل کولو یوه وسیله ده. دوی ویل چې عام ولس سیاسي واک نه لري او یواځې واکمن دغه ډول واک لري نو ځکه یو واکمن داسی قوانین رامنځته کوي چې د هغې له لاری عام ولس دخپل ځان تابع کړي او دغه کار دوی عدل بللو.

افلاطون د سولفستایانو برعکس استدلال کوي او عدالت د ټولني د ټولو افرادو، اشخاصو او د ټولني ټولني لپاره د خیر او د بریا شرط گڼي. افلاطون وایي چې په ریاست کې اعتدال هغه وخت رامنځ ته کېږي چې د ریاست له امکاناتو ټول ولس گټه پورته کړي. واک په ریاست

کې یوې ډلې پورې تړاو ونه لري بلکې دټول ولس او پرگنو ترمنځ په ریاست کې همغږی موجوده وي. داسلام له نظره عدل یوه پراخه او جامع اصطلاح ده. دغه اصطلاح له هغو نظریاتو او تبصرو چې مونږ یې دخلکو په اړه کوو څخه واخله تر هغو لارو چارو چې مونږ یې دخپل مسولیت په ترسره کولو او دخلکو سره د معاملاتو په ترسره کولو کې کارووبیاتر په ټولنه کې زمونږ دچلند او داختلافاتو سره دچلند کولو پورې ټول دربرنیسي. دا اصطلاح عادي ژوند، رسمي ژوند، دحاکم ژوند، محکوم ژوند، واکمن ژوند او دعام وگړي ژوندټول دربرنیسي. په اسلام کې اعتدال دظلم نه کولو، په ترتیب ایښودلو، برابری او انصافکولو ته ویل کېږي.

زمونږ دبحث په خاطر دلته په عای ددې چې داعتدال په لغوي معنی خبری وشي، ښه به داوي چې داعتدال په مفهوم باندی خبری وشي. داعتدال مفهوم دواکمنو په گډون دټولني دټولو افرادو ترمنځ دقانون په وړاندی برابري او دهیواد او ټولنی دافرادو داساسي سیاسي، اقتصادي او ټولنیزو حقونو ته یو ډول لاس رسی دی. داعتدال په مفهوم دلانښه پوهیدلو لپاره موږ کولای شو چې داعتدال په متضاد، باندی پوه نشو. دغه پوهاوی زمونږ سره مرسته کوي ترڅو داعتدال په مفهوم پوه شو.

يو فرد، افراد او يا گروپ د مدني، سياسي، اقتصادي او نورو قانوني حقونو څخه درنگ، ژبې، سيمې، سمت او يا بل کوم تر او له امله محرومولو د بې عدالتۍ يوه بيلگه ده. په ولس د دوی د خوښي او د منل شويو موازينو او قوانينو بر خلاف حکومت کول هم بې عدالتي ده. په ولس د ظالمانه قوانينو نافذول، يا د واکمنو لخوا د خلکو د گټو د خونديتوب په خاطر قوانين نافذول بې عدالتۍ يوه بله بيلگه ده. د واکمنو لخوا د مالي نه ورکول او يا دا چې د واکمنو لخوا د ځان لپاره د مالي ورکولو لپاره يو معيار او د عام وگړو لپاره د مالي ورکولو لپاره بل معيار ټاکل هم بې عدالتي ده. د اختلاس کول، چې د ولس په حقونو تيری دی، چې دا هم بې عدالتي ده.

اعتدال او د سولې يا ټکاو ترمنځ ژوره اړيکه موجوده ده. د اسلام ستر پيغمبر ص فرمایي: که يو نظام کې کفر وي هغه دوام کولی شي، ولی که يو نظام کې ظلم او بې عدالتي وي هغه نظام دوام نه شي کولای. لدې معلومېږي چې بې عدالتي د کفر نه هم بد عواقب لري.

د روم امپراتوري د باربريانو د امپراتورۍ په پر تله او د پيغمبر څ لخوا په مدينه کې رامنځته شوي اسلامي رياست د خپل عصر د نورو واکمنيو په پر تله عدل ته ډېر ژمن وو. همدا لامل وو چې د روم امپراتورۍ تر ډېر مهاله دوام وکړ او اسلامي رياست ډېر ژر نورو سيمو ته خپور

شو. او ډېرو سيمو ته يې اسلام د توري په زور نه بلکې د عدل په زور ورساوه.

ابن خلدون هم په المقدمه کې د ملتونو بقا او عدل تر منځ د ډېرې ژورې اړيکې د موجوديت په اړه خبرې کوي. نوموړی وايي چې په تاريخي لحاظ سياسي او اقتصادي ځواک کمښت د ملتونو د زوال لامل نه دی ګرځيدلی بلکې ملتونه هغه وخت زوال سره مخ شوي کله چې په ټولنه کې بې عدالتي رواج شوی او واکمني طبقې خپلې ګټې د ولس له ګټو مقدمې ګڼلې. نوموړی د خپلې ادعا په ننگه وايي "هره اندازه چې په ټولنه کې عدالت ته ژمنتيا قوي وي، په هماغه اندازه هغه ټولنه قوي وي او ددی برعکس." لکه څنګه چې ابن خلدون يې په المقدمه کې وړاندوينه کړې وه، د مسلمانانو زوال هغه وخت پيل شو، کله چې اعتدال ته د دوی ژمنتيا مخ په زور شوه.

پوهانو اسلامي اصولو ته ژمنتيا او سولې رامنځته کولو تر منځ تړاو په اړه لويديځوالو يو لړ خپرني کړي دي. دوی وايي چې اعتدال، چې د اسلام يو بنسټيز اصل دی، او سولې تر منځ يوه ژوره اړيکه موجوده ده. مسلمانانو او لويديځو خپرونکو د اسلامي اصولو لکه مهرباني، شفافيت، د انسانانو تر منځ په برابرۍ، د نورو حقونه په رسميت پېژندل او هغوی ته درناوی کولو باندې ژورې خپرني کړي دي. که دغه

اصول په عمل کې پياده شي د يوې معتدلې ټولنې رامنځته کېدو او بالاخره په ټولنه کې ټکاو رامنځته کولو ته لاره اواروي.

د اسلام يو مهم پيغام د معتدلې ټولنې رامنځته کول دی. د بېلګې په ډول په قران شريف کې څه د پاسه سل ځل د بې عدالتۍ چې په ظلم، اثم، او ضل په نومونو سره ياد شوی، په اړه و عيديد شوی دی. خادوری وايي چې د الله تعالی له وحدانيت وروسته هغه اخلاقي اصل چې په قران شريف او اسلامي تعليماتو کې پرې زيات ټينګار شوی دی هغه ټولنيز او انفرادي ژوند کې عدالت او برابري ده.

ابن خلدون هغه افراد چې په پټو سترګو بې عدالتي قبلوي او يايي په اړه غلې پاتي کېږي غندلي. ارسطو د عيسی له زيريدو ډېر وړاندې دغه ډول خلک ملامته کړي او ويلې يې دي، چې هغه خلک چې د بې عدالتۍ په وړاندې نه دريږي هغوی بزده او يا هم په بې عدالتۍ کې يې گټې خوندي دي. اسلام بيا د بې عدالتۍ په وړاندې ودریدل او مبارزه کولو ته غوره جهاد ويلي دی.

په تاريخي لحاظ د ولسي مبارزو او اعتدال تر منځ ژوره اړيکه موجوده ده. د پښتنو له سيمو تر امريکا او له هنده بيا تر منځني ختيځ او شرقي

اروپا پورې خومره ولسي مبارزې چې ترسره شوي، موخه يې د اعتدال رامنځ کول او د ظلم پر خلاف مبارزه ده.

دغه مبارزې د غلامۍ د زنجير د ماتولو، د تعصب پر خلاف، د اختلاس پر خلاف، د ظالم واکمن پر خلاف او د انسان سره د غير انساني سلوک پر خلاف ترسره شوي. لدې امله د ولسي مبارزو موخې اکثره وختونه په اعتدال ولاړې ټولني رامنځته کول او ټولنه د ټکاو طرف ته سوق کول دي.

افغاني او اسلامي ارزښتونه او ولسي مبارزه

د ولسي مبارزې سره بشپړه نابلدتيا ددې لامل گرځي، چې يو شمېر خلک ولسي مبارزه د افغان کلتور لپاره يوه پردۍ پدیده وگڼي، د دوی د افکر ولسي مبارزې او افغان کلتور په اړه د دوی د سرسري مالوماتو زېږنده ده. ولسي مبارزه په اصل کې د افغان ولس په متن کې پالل شوې پدیده ده، چې هرې شخړې ته د تاوتریخوالی څخه د خالی لارو چارو لکه د جرگې له لارې د حل کولو توصیه کوي.

په مصر، تیونس او لیبیا کې ولسي مبارزې ددې لامل شوې، چې مستبد واکمنان له واکه گوښه شي. همدارنگه په ۱۹۹۰م کې دنجم الدین اربکان پر خلاف ولسي مبارزې دنوموړي دگوښه کېدو لامل وگرځېدې تاريخي او د اوس وخت اسلامي ولسي مبارزې د افغانستان لپاره عواقب لري. هغه څه چې د اسلام پر خلاف وي، هغه د افغانستان د کلتور پر خلاف هم دي او همدا لامل دی، چې افغانان د نورې اسلامي نړۍ له پېښو اغېز منږي. د عربو له پسرلي وروسته په افغانستان کې هم مدني گروڼو او سياسي گوندونو د ولسي مبارزو د

موثریت په اړه بحثونه کول پېل کړل، عینو خوآن په وړه کچه ولسي خوځښتونو هم پیلولو ته لستونې بدو هل.

یو شمېر افغان ځوانانو د ځانگړو موخو د لاسته راوړلو لپاره د فېسبوک گروپونه جوړ کړل او دنورو ځوانانو د ملاتړ تر لاسه کولو لپاره یې مبارزې پیل کړې. افغان کلتور دولسي مبارزې عینې داسې تاکتیکونه لري، چې په دې لاره کې ډېر موثر تمامېدی شي.

له دې پرته افغانانو د تاریخ په اوږدو کې د بېلابېلو موخو د لاسته راوړلو په خاطر دولسي مبارزې بېلابېل تاکتیکونه کارولي، افغان مجاهدینو له روسانو سره د جهاد پر مهال د ۱۹۸۰ یمې په وروستېو کې په پېښور کې منځ مهالی حکومت جوړ کړ، چې په حقیقت کې یې موخه د کابل له ادارې سره یوه متوازي اداره رامنځته کول وو. که څه هم د دغه منځ مهالی حکومت جوړول ډېره بریالی تجربه نه وه، خو دغه کار د کابل حکومت د تضعیف لپاره دولسي مبارزې یو ښه تمرین و. که له ملي کچې راتېر شو، په سیمه ییزه کچه دولسو لویو او ولایتونو په کچه دولسي مبارزو د پیاده کولو لپاره د متوازي ادارو رامنځته کول په هر کلتور کې پیاده کېدی شي او د هېڅ کلتور پر خلاف نه دي.

په بېلابېلو وختونو کې دنور و اسلامي ټولنو، اشخاصو او تحريکونو له خوا متوازي ادارې جوړې شوي دي. د ايران رضاشاه د واک له پرېښودو وروسته په ۱۹۷۰م کال کې يو لومړی وزير په خپل ځای پرېښود. خميني او د شاه پر خلاف مارکسيستو مبارزينو هم په گډه خپل لومړی وزير وټاکه. په ايران کې دلږ وخت لپاره دوه لومړي وزيران وو، له يوې خوا د خميني او مارکسيستانو لومړی وزير او له بلې خوا د شاه له خوا ټاکل شوی لومړی وزير، چې د شاه لومړی وزير بالاخره لږ وخت وروسته تېښتې ته اړ شو او د خميني لومړي وزير يې ځای ونيو.

د طالبانو له حکومت وروسته په تېر ولسو کلونو کې دولسي مبارزې بېلابېل تاکتيکونه کارول شوي دي. په دغو تاکتيکونو کې د جرگو جوړول، د اعتصابونو او مظاهرو کول او نور شامل دي. لويه جرگه په افغانستان کې د شخړو د حل يوه مهمه لار ده. دغه تاکتيک د سياسي، اقتصادي او ټولنيزو ستونزو د حل يوه موثره طريقه ده. په سيمه ييزه کچه جرگه د دوو افرادو، کورنيو او قومونو تر منځ د لانجو د اوارې په موخه جوړېږي.

لويه جرگه د هېواد د ټولو قومونو تر منځ د نظر ورته والی او توافق رامنځته کوي. کله چې په کندهار کې گورگين ووژل شو او افغانانو د

يوځانگړي حکومت اعلان وکړ، نو لومړی مشري يې مير وېس نېکه وټاکلو دغه دواړه پېښې د جرگې له خوا تصويب شوي وې .

همدارنگه د معاصر افغانستان لومړنی پاچا احمدشاه ابدالي په ۱۷۴۷م کال کې د يوې لويې جرگې په نتيجه کې غوره شو. په اوس وخت کې د افغانستان ولسمشر حامد کرزی په ۲۰۰۲م کال کې د اتلسو مياشتو لپاره د افغانستان د منعمهالي ادارې د مشر په توگه د لويې جرگې له خوا وټاکل شو.

وروسته په ۲۰۰۴م کال کې د اساسي قانون لويې جرگې په افغانستان کې نوی اساسي قانون تصويب کړ. د افغانستان له بېلابېلو برخو د جرگې گډونوالو په دغه دواړو جرگو کې گډون وکړ. د دغه جرگو غړي د هېواد له بېلابېلو سيمو راټول شوي وو، بېلابېل پس منظر و نه يې درلودل او کلونه کلونه يې له يوه بل سره جگړې کړې وې. دوی د افغانستان د راتلونکي لپاره په يو داسې ميکانيزم توافق وکړ چې ټولو اړخونو ته د منلو وړ و.

په ۱۹۳۰ مه لسيزه کې د انگرېزانو پر خلاف د خان عبدالغفار خان تر مشري لاندې د خدايي خدمتگارو مبارزه په سيمه کې لومړی ولسي

مبارزه وه. دخدايي خدمتگارو دمبارزې بريادانظر چې گواکې پښتانه متشدد دي، منفي ثابت کړ.

دپاکستان او افغانستان ترمنځ د لويې جرگې جوړېدل او په ۲۰۱۰م کال کې له مخالفينو سره دخبرواترو لپاره د سولې شورا د جوړېدو لپاره د لويې جرگې جوړول، د جرگونورې بېلگې دي.

د لويې جرگې حيثيت ته دافغانستان داساسي قانون له خوا جواز او قانون مندي ورکړل شوې ده. داساسي قانون په ۱۱۰مه ماده کې راغلي، چې يوازې لويه جرگه داساسي قانون د تعديل واک لري او همدارنگه لويه جرگه ددې واک لري، چې په مهمو مسايلو کې افغان حکومت ته مشوره ورکړي. داساسي قانون ۱۱۱مه ماده کې راغلي، چې لويه جرگه دولسمشر دمواخځې دغوښتلو حق لري.

جرگه د يوې ځانگړې موخې لپاره له تشدده خالي تاکتيک دی. د افغانستان داساسي قانون ۳۴مه ماده لويه جرگه تعريفوي او وايي، چې لويه جرگه د پارلمان ددواړو جرگه گيو او دولایتي شورا له غړو او دولسوالبو د شوراگانو له مشرانو څخه جوړېږي. خو له تاريخي پلوه په لويه جرگه کې د حکومت د مداخلې هېڅ ډول جواز نه شته.

د کلو، ولسواليو، ولايتونو او بالاخره په ملي کچه جوړېدونکې جرگې يوازې له قومي متنفذينو، عالمانو او نورو اشخاصو څخه جوړې شوي دي. که څه هم د افغانستان د حکومتونو د لاسوهنې له امله د لويو جرگو پر ماهيت او پر بکړو تاثير شوی او حکومت د جرگو پر پرېکړو اغېز لري، خو جرگې د افغانانو په سياسي او ټولنيز ژوند ژوره اغېزه لرلې. همدارنگه جرگه اسلامي ملاتړ هم له ځانه سره لري. څه باندې ۱۴۰۰ کاله پخوا اسلام دشوراگانو د جوړولو امر کړی او الله ج په سورت شورا کې فرمايي: ((او په کارونو کې يو له بل سره مشوره کوئ)) . جرگه دستور افغانی بڼه ده.

دنورو کلتورونو په پرتله افغاني کلتور داسې ډېر تکتيکونه لري، چې په ولسي مبارزه کې ترې گټنه (استفاده) کېدای شي. لدې بر علاوه د ولسي مبارزې نور تاکتيکونه لکه اعتصابونه، مظاهري، شلونه، اقتصادي تحريمونه، د موازي ادارو رامنځته کول، حکومتي چارواکو ته غاړه نه اېښودل، همکاري نه کول او دې ته ورته دولسي مبارزې نور تاکتيکونه په افغاني کلتور کې رواج دي.

دولسي مبارزې په اړه ناسم پوهاوی ددی لامل گرځېدلی، چې دغه ډول مبارزه زموږ په ټولنه کې يوه نا اشنا پدیده وگڼل شي او ولسونه او نخبه گان دغه مبارزه زموږ په ټولنه کې د پلې کېدو وړ نه گڼي،

خوځرنگه چې بدلون يو اوږد وخت ته اړتيا لري، نو په افغانستان کې هم بايد د ذهنيت او روپې بدلون ورو وي. بيا هم افغانان بايد د مؤثرې وسيلې په توگه او د ټولنيزو ستونزو د حل په موخه دولسي مبارزې په اړه جدي فکر وکړي.

دغه مبارزه بايد په سيمه ييزه کچه وي، يو ځل چې مبارزين د دغه ډول مبارزې په اړه کافي تجربه او پوهاوی ترلاسه کړي او د دغه ډول مبارزې په اړه پوهاوی عام شي، يوازې هغه وخت بيا ولسونه کولای شي چې دغه مبارزه په ملي کچه دملي مسایلو د حل لپاره وکاروي. له پوهېدو پرته د دغه ډول مبارزې کارول به خطرناکې پايلې ولري.

شخړه

په فطرت کې تنوع او اختلاف د کایناتو د جوړولو یو اصل دی، دغه خبرې ته په قران شریف کې هم اشاره شوې: (ومن ایته خلق السموات والارض واختلاف الستکم والوانکم ان فی ذالک لایت للعالمین) ژباړه: او د خدای له نښو څخه عینې یې پیدا کول د اسمانونو او ځمکو او رنگونو ستاسې کې اختلاف دی بې شکه په دغه کار کې نښانې لپاره د مخلوقاتو دي.

د نړۍ هر انسان له بل انسان څخه متفاوت دی، د نړۍ هیڅ دوه انسانان یو ډول نه دي، د هر انسان خیالات، احساسات، تجربه، پوه، فطرت او میلانات له بل انسان څخه مختلف دي. په نړۍ کې تنوع او اختلاف د نړۍ سیستم د چلولو لپاره مهم دي یا په بل عبارت که ژور فکر ورته وکړو، تنوع د نړۍ د نظام د چلولو لپاره اړین دی.

یو وگړی د نړۍ ټول هنرونه او علمونه نشي تر لاسه کولای، یو شخص انجینر وي، بل ډاکټر وي، بل معلم وي، بل قاضي وي، بل تجار وي او نور بیا نور کسبونه کوي او دغه تنوع ددې لامل گرځي، چې انسانان د یو بل اړتیاوې پوره کړي.

راعي ديو څو ثانيو لپاره فکر وکړو، چې دنړۍ ټول انسانان يو ډول
مخونه لري او ټول يو ډول خواړه خوښوي، يو ډول دندې خوښوي،
آيا په دغه ډول حالت کې به دانسانانو د پيژندگلو لپاره څومره
گډوډي وي؟ يو ډول خوراکونه به خورل کېدل نور خوراکونه به له
منځه تلل او خرابيدل او دهغه خوراک پر سر به تل دانسانانو تر منځ
جگړه روانه وه، کوم، چې د ټولو خوښيده. د موضوعاتو په اړه د بيلا
بيلو نظرياتو درلودل او ډير او ژور فکر کولو ته لاره هواروي او په
ټولنه کې د خوشحالي، د فکر د پراخيدو، د ټولني د پرمختگ او يوبل
ته د درناوي لامل گرځي

له دې امله دانسانانو تر منځ د فکر او نظر اختلاف يو طبعي پديده ده.

شخړې او لانجې دانسان په خټه کې اغېز لري، نړۍ ته دانسانانو
له راتگ سره سم دوی تر منځ شخړې پيل شوي. حمزه بابا دغه
حقيقت ته پخپل يو شعر کې داسې اشاره کړې:

چې دنيا داب وگل ته انسان راغي

مينه راغله، فتنه راغله، طوفان راغي

لومړی شخړه د آدم د دوو زمانو هاييل او قابيل تر منځ وشوه. قابيل
غوښتل خپله هغه خوراک ته په نکاح کړي، چې دهغه وخت له

قانون سره سم بايد هائيل په نڪاح كړې وای. له دې امله د دواړو وروڼو تر منځ شخړه رامنځته شوه. آدم (ع) د درېم گري په توگه له خپلو دواړو زامنو وغوښتل؛ چې قرباني وكړي. د چا قرباني چې اسماني اور و خوړله، هغه سلامت او د چا چې اسماني اور ونه خوړله، هغه ملامت دی.

وروسته له هغه چې دواړو وروڼو قرباني وكړې، د هائيل قرباني اور و خوړله، چې مانايې د الله (ج) له طرفه د هائيل د حقانيت تصديق و. خو د قاييل قرباني اسماني اور ونه خوړله. له دې امله قاييل خپل وروڼو هائيل ته په غوسه شو، شخړه يې ورسره وكړه او هغه يې وواژه. سقراط وايي، چې ټول متضاد شيان لكه كم زيات، قوي ضعيف، لوي وړوكي، ژوند او مرگ داسې يو له بل سره تړلي دي، چې له يو وروسته بل رامنځته كېږي. لكه څرنگه، چې ويده كېده په پاڅيدلو سره تعقيبېږي، همدارنگه له ژوند وروسته مرگ راضي. كه مخالف او متضاد شيان يو ځای نه وای او ژوند بغير له مرگه وای بالاخره هر څه به له منځه تللي وای، ويلاى شو، چې تضاد د ژوند يو حقيقت دی. ارواپوهان وايي؛ چې د دوو وروڼو او ان د دوه كيانو (غبرگونو) تر منځ هم د عينو شيانو په اړه د نظر اختلاف موجود وي.

(جين شارپ) وايي چې په ټولنو او سياست کې دنظر اختلاف نه بوازې حتمي دی، بلکې عيني وختونه مطلوب هم دی. داسې باور کېږي؛ چې دخلکو نيمگړې اړتياوې، ارزښتونه، ناسمې انگېرني، پېژنگلوي، سمبولونه، حقونه او نور دشخړو له عينو سترو لاملونو څخه دي.

دعام فکر پر خلاف دشخړې موجوديت ستونزه نه ده او بايد ورته ديوه نا آشنا خيز په سترگه و نه کتل شي. شخړې ته دمنفي پديدې نه بلکې ديوه داسې حقيقت په سترگه بايد وکتل شي، چې له ځانه سره ښېگڼې لري. شخړه ديوگروپ او بل گروپ په داخل کې دعيني گروپ افرادو ترمنځ يوالی رامنځته کوي يانې شخړه ديووالي رامنځته کوونکې ځواک هم دی. په هره اندازه چې شخړه دوام کوي، په هماغه اندازه دگروپ پېژندگلوي قوي کېږي. شخړې ډېر وختونه کمزوري ملتونه او گروپونه غښتلي کوي، له استعمار او استثمار څخه يې خلاصوي او بې عدالتي هم له منځه وړي. که شخړې نه وای هېڅکله به بې عدالتي نه وای ننگول شوې، جبر او ظلم به دوام کولای. دشخړې پايلې ډېر وختونه دافرادو او گروپونو يا ډلو دروحي او مادي خوشالي لامل گرځي.

تضاد او شخړه د ژوند په هر ډگر کې د تکامل لامل گرځي، کله چې تکامل رامنځته شي د يو څه وخت لپاره خاموشي رامنځته کېږي. لدغه خاموشي وروسته بيا تضاد رامنځته کېږي، چې دغه تضاد تکامل رامنځته کوي او پدې توگه انساني ژوند تيريري.

هغه ټولني چې خلکو ته په کې د مخالف نظر د څرگندولو او د مخالفو افکارو د درلودلو ازادې وي، دهغو ټولنو په پر تله ډېرې پر مختلفې دي چېرې چې د مخالف نظر د څرگندولو ازادې نه وي. دغه ټولني نه يوازې په اقتصادي، بلکې په علمي ډگر کې هم د پر مختگ کوي.

د شخړو په اړه ناسمه انگېر نه؛ له شخړې او هم له شخړې سره د چلند کولو تر منځ په توپير نه پوهېدلو څخه رامنځته کېږي، چې دا دوه بېلا بېلې مفکورې دي. شخړه هغه وخت ستونزمنېږي، چې دا واري لپاره يې له زوره کار واخيستل شي.

يوه اصطلاح چې کله د يو مضمون يا متن قالب ته ور ولويږي هغه اصطلاح يا د مضمون او يا متن په رنگ رنگيږي ددې مانا داده چې يوه اصطلاح په بيلابيلو ځايونو کې بيلابيلې ماناوې لري.

شخړه: په ولسي مبارزه کې اختلاف نظر د افکارو تنوع او دانسانانو د چال چلند تر منځ توپير ته ويل کېږي.

لکه څنگه چې اکثریت خلک شخړې يو نامطلوبه پدیده گڼي، نو ځکه د شخړو اړوند اړخونه او اشخاص اکثره وختونه له دې مسؤلیته خپلې اوږې سپکوي او مقابل لوری د شخړې په پیلولو تورنوي. له دې پرته که یو څوک زموږ د فکر خلاف خبره وکړي، موږ یې اورېدل نه غواړو او تل غواړو، چې خلک زموږ د فکر مطابق خبرې وکړي. یانې موږ لانجې ته د یوې طبیعي پدیدې په توگه نه گورو.

له شخړو سره دغه ډول چلند د خلکو د هغه فکر زېږنده ده، په کوم کې چې خلک زور زیاتې او شخړه مترادفې پدیدې گڼي، خو دا دواړه دوه مختلفې پدیدې دي. زور زیاتې د شخړو د څرگندولو لاره ده او یا دا چې د شخړې کولو یوه وسیله ده.

شخړې به په نړۍ کې تر هغې دوام کوي، چې انسانان د ځمکې پر مخ ژوند کوي. د شخړې شته والی ته د یو حقیقت په سترگه کتل په کار دي، چې باید منطقي چلند ورسره وشي.

ولسي مبارزه د انسانانو تر منځ د شخړو موجودیت ته د یو حقیقت په سترگه گوري او د ټولو انسانانو د برابر و حقونو او د مخالفو نظرونو د درلودلو ننگه کوي، د هغو خلکو او نظامونو پر خلاف تر سره کیږي، چې په نورو خپل نظرونه او افکار تپي. ولسي مبارزه همدارنگه د

انسانانو تر منځ دشخړو دحل لپاره دزورزياتي نه د خالي مبارزې پر مټ د تر سره کولو وړانديز کوي او آن که موږ غواړو چې په ټولنه کې لانجې له بېخه وباسو دا کار امکان نه لري.

په ټولنه کې په هېڅ ډول د لانجې درامنځته کېدو مخنښ نه شي کېدای او په ټولنه کې هغه يو حتمي شی دی. پکار ده؛ چې له لانجې څخه دستونزو د حل لپاره ديوي و سيلې په توگه گټنه (استفاده) وشي.

يا په بل عبارت لانجه له تخريبي يا وړانوونکې لانجې څخه تعميري يا جوړوونکې لانجې ته واړوو. په دغو حالاتو کې لانجه د ټولنيز سمون درامنځته کولو لپاره کارول کېږي. لانجه په خپله نه بد او نه بڼه شی دی. اصلاً د لانجې سره چلند مهم او بايد فکر پرې وشي اکثره وخت خلک لانجه په زورزياتي سره حل کوي، ولسي مبارزه کې ټينگار پدې دی چې ستونزې بايد له تاوتریخوالی څخه خالي لارو چارو پر مټ حل شي.

تاوتریخوالی (تشدد)

د عدم تشدد د تشریح لپاره اړینه ده، چې متضادې، روز زیاتې، تاوتریخوالی، یا تشدد تشریح کړو. ډېر وختونه یو شی دهغه د متضاد نه په اسانۍ سره پیژندل کېږي، هر شی په اصلي صورت موجود وي، چې ددغه شی متضاد د لومړي شي بدل شوی حالت وي. سقراط وايي، چې نیکي یو اصل دی حقیقي شي دی، بدې د نیکي خراب شوی یا بدل شوی حالت دی. دیوې ټولني سیاسي، ټولنیز او اقتصادي حالت په هغه ټولنه کې د تشدد پر تعریف ژوره اغېز لري، په یوه ټولنه کې شاید یوه پدیده او عمل تشدد وگڼل شي، خو بنایي په بله ټولنه کې بیا همدغه عمل او پدیده یو مطلوب او سم عمل وگڼل شي. د بېلگې په ډول، ډېر کلونه پخوا به چې په هندي ټولنه کې دیوې بنجې مېړه مړ شو، نو دهندوانو درسم (ستي) له مخې به بنجې له خپل مېړه سره یوځای ژوندی سوځول کېده او دغه کار په هندوانو کې پوخ دود و چې اوس له منځه تللی، خو ډېر خلک له دغه رواجه په خبرېدو گوته په غاښ پاتې کېږي.

هغو ټولنو ته چې کلونه کلونه یې د شاهي او دیکتاتورې نظامونو لاندې ژوند تېر کړی وي او د ولسواکۍ له خونده ناخبره پاتې وي، بنایي له خپلو سیاسي حقونو لکه درايې وړ کولو، د گوندونو جوړولو

او يا د عان د کاندیدولو له حق څخه محرومیت ورته تشدد ښکاره نشي، خو هغه ټولني چې په ولسواکه نظامونو کې يې ژوند کړی وي او د سياسي حقونو خونديې څکلی وي، هغوی ته بيا له يادو حقونو څخه محرومیت تشدد ښکارېږي. په عینو ټولنو کې ښخې له دې امله چې د ټولني ټولنيز حالت اجازه نه ورکوي؛ ښايي دروزگار او د زده کړو له حقه محرومي کړای شي او دغه کار په دا ډول ټولنو کې يوه عادي خبره ده. خو په نورو ټولنو کې بيا ښخې له سياسي او اقتصادي حقونو څخه محروم و مول تشدد گڼل کېږي.

د دې بحث موخه دا نه ده، چې کلتورونه او رواجونه د ښه والي په تله وتلو، بلکې د بحث موخه د يو لړ رواجونو په اړه د بېلابېلو ټولنو مفکورې روښانه کول دي. کله چې له تاوتریخوالي څخه بحث کېږي، د ډېرو خلکو ذهن ته وهل، وژل، وپړول، گوانبل او شکنجه راعي. په داسې حال کې چې ياد شوي موارد د تشدد ډولونه دي، له دې پرته تشدد ډېر نور اقسام هم لري، چې هغو ته خلک د تشدد په نظر نه گوري.

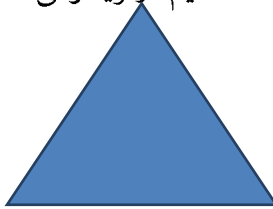
د تشدد ډولونه په ټولنه کې دومره عام دي، چې خلک ورته د تشدد په سترگه نه گوري. که څه هم د تشدد ډولونه ښکاري او مشاهده کېږي، خو د تشدد پټ ډولونه ورته ويل کېږي.

د عینو ټولنو او اشخاصو عینې احساسات، ارزښتونه او چال چلند د تاو تريخوالي لامل گرځي، چې په ټولنه کې نفرت، وېره، بې باوري، توکمپالنه، جنسیت پرستي او بې صبري را منځته کوي. دغه موارد په خپله تاو تريخوالی یا تشدد دی، خو دا چې د تشدد په دغه ډولونو کې ښکاره فزیکي زور زیاتي نشته، نو ځکه ورته خلک د تاو تريخوالي په نظر نه گوري او یا ورته دغه موارد له سره تشدد نه ښکاري.

عینې وختونه سیستمونه او جوړښتونه هم د تاو تريخوالي لامل گرځي، دغه تاو تريخوالی په تعلیمي ادارو، دندو، روغتیايي خدماتو او ان د خلکو په وزعني ژوند کې د تبعیض لامل کېږي او نور وختونه بیا د خلکو د حقونو د پایمالېدو لامل گرځي، چې دغه دواړه موارد هم د تاو تريخوالي ډولونه دي. تاو تريخوالی یوازې عمل نه بلکې فکر او چلند ته هم وېل کېږي. د تاو تريخوالي یو جامع تعریف داشخاصو او افرادو بنسټیزو، سیاسي او ټولنیزو حقونو پایمالول دي.

که د تشدد یاد ډولونه په غور سره مطالعه شي، دې پایلې ته رسېږو؛ چې تشدد درې اړخونه لري، ښکاره تاو تريخوالی، غېر مستقیم تاو تريخوالی او کلتوري تاو تريخوالی. په لومړي ډول کې د تشدد هغه ډولونه څېړل کېږي، چې ښکاري لکه وهل ټکول، شکنجه کول او نور ...

مستقيم تاو تريخوالی

کلتوري تاو تريخوالی

غير مستقيم تاو تريخوالی

په دويم ډول کې د تشدد هغه ډول دی، د کوم تر سره کوونکي چې نه بنکاري، لکه د کار خانوله خوا د هوا ککړتيا، يا هغه قوانين چې د ټولني يوه برخه منزوي کوي .

کلتوري تاو تريخوالی د کلتور هغه برخه ده، چې د يو شمېر افعالو د توجه کولو لپاره کارول کېږي. د ناسمو سياسي، اقتصادي او ټولنيزو جوړښتونوله امله رامنځته شوی تاو تريخوالی د جگړې له لارې د رامنځته شوي تاو تريخوالي په پرته په خوځوځله زيات وي. شمېر نوښتونه چې په جگړو کې په اوسط ډول هر ورځ ۳۰۰ نفره چې په کال کې ۱۰۰۰۰۰ نفر کېږي، مري. خود درملني وړ ناروغهوله امله په نړۍ کې هر کال ۶۰۰۰۰۰۰۰ شپيته مليونه خلک مړه کېږي. د روغتيا نړېوال سازمان وايي؛ چې د دغو مړينو نيمایي يې د خوړو، اوبو او د سر پناه د نشتوالي له امله رامنځته کېږي. لدې امله د تگلارو او

ناسمو سيستمونوله لارې رامنځته شوي تاوتریخوالی د جگړو له امله رامنځته شوي تاوتریخوالی په پر تله په مراتبو زیات دی خو د تاوتریخوالی په اړه د پوهاوی دنه موجودیت له امله دغه ډول تاوتریخوالی ته ډېر کم پام شوی دی.

نړیوالې روغتیايي ادارې تاوتریخوالی له یوې بلې زاویې څخه په درې ډوله ډلبندي کړی: پر ځان تاوتریخوالی کول، په دې کې پخپله د انسان لخوا پر خپل ځان تاوتریخوالی تر سره کېږي، چې بیلگه یې ځان وژنه ده. د اشخاصو تر منځ تاوتریخوالی په نورو خلکو لکه په کور ودانې، د کور په نورو غړو تشدد کول، عامه وژنه او په اداري چوکاټونو کې تاوتریخوالی ته ویل کېږي. د ټولنیز تشدد په بیلگو کې د دولتونو دننه، د یو دولت له بل دولت سره لانجې، ټولني کې لانجه، ویره اچونه او منظمه وژنه شامل دي.

تاوتریخوالی د افرادو او ټولنو په اقیصادی اوزا هم ډیر تاثیر کوي خو د تاوتریخوالی له امله رامنځته شوي اقتصادي زیان ته هم زیات پام نه کېږي، او د تاوتریخوالی اقتصادي اړخونه نه مطالعه کېږي که د تاوتریخوالی اقتصادي زیانونه و ارزول شي ډېر زیات دي دغه زیانونه درې ډوله (وجوده زیانونه، له جگړې وروسته زیان او نورو اړخونو ته اووښتی زیان) دي. په یوه معلومه سیمه کې په یو کال او یا ځانگړي

وخت کې د تشدد له امله رامنځته شوي زيان ته موجود زيان ويل کېږي. له تشدد نه په ميراث پاتې شوی زيان لکه دايمي تپونه، دور تيا کميدل او د تپيانو له پاره دايمي درملنه شامل دي، دا هغه زيانونه دي، چې له جگړې وروسته ورسره ټولنه لاس او گريوان وي.

نور وړخونو ته اوبستي زيان کې هغه زيانونه شامل دي کوم، چې هغه خلکو ته ور اوږي شوک، چې په جگړې کې دخيل ندي. ددې ښه بيلگه له يو هيواد نه بل هيواد ته د کډوالو تلل دي، دغه کډوال د کوربه هيواد به سم وی مه يې بدلوه بار درندوي. په ټوله نړۍ کې د تشدد اقتصادي زيان د پام وړ دی، که په ټوله نړۍ کې په ۲۰۰۷ کې تاوتریخوالی نه وي رامنځته شوی نړيوال مجموعي توليد به قابو ۹ سلنه زيات وي.

تاوتریخوالی هغه عمل ته وېل کېږي؛ چې ديوه انسان د پوره استعداد او وړتيا سره سم دهغه د ژوند تېرولو چانس را کموي.

په ولسي مبارزه کې بايد دنورو خلکو پر حقونو هېڅ ډول تېری ونه شي. په حقيقت کې دولسي مبارزې موخه د خلکو د حقونو د خونديتوب لپاره مبارزه کول دي. که دنړۍ دولسي مبارزو تاريخ ته و گورو، اکثريت يې د تشدد د پټو ډولونو پر خلاف ترسره شوي دي. د

عبدالغفار خان، منديلا، مارتين لوتير ڪنگ مبارزې او يا د عربو پسرلي ته ڪه وگورو، دغه ٽولي مبارزې دهغه تشددچي سيستم رامنڃته ڪرپي وي، پر خلاف ترسره شوي، دغه مبارزې د سياسي حقونو، ا زاديو او انسانانو سره دانساني چلند د کولو لپاره رامنڃته شوې وي.

زمور د سيمي خلڪ فڪر کوي؛ چي ولسي مبارزه دهغو خلڪو لاره ده، ڏوڪ چي ضعيف وي اوله تاوترخوالي ڪر ڪه کوي. دولسي مبارزې پراخه مطالعه دغه نظر منفي کوي^۳. له تشدد خالي مبارزه ددي لپاره نه ڪبري، چي پلويان يي له تشدد څخه له ڪار اڃستلو وپري او يا ضعيف دي، بلڪي دغه ڊول مبارزان قوي دي اودوي فڪر کوي، چي دغه ڊول مبارزه دمبارزودنورو ڊولونوپه پرتله ڊبره گتوره ده.

ولسي مبارزه د وسله والې مبارزې په پرته

ډېره مؤثره ده

ولسي مبارزين پرته له دې چې زور و کاروي، دمخالف دزور پر وړاندې له تشدده دخالي لارو چارو پر مټ مبارزه کوي. يو شمېر خلک بيا ولسي مبارزين پاسيفيستان (دخلکو خاموشه کوونکي) گڼي او دوی ته له مخالف لوري سره د يو ډول همکارانو په سترگه کتل کېږي، چې له لانجو او اړو دوړ څخه ډډه کوي، خو ددغه غالب فکر بر خلاف، ولسي مبارزه له لانجې مخ پټول نه بلکې دلانجې لپاره د يو معقول چلند له لارې د پراخه ولسي گډون پر مټ حل لاره پيدا کول دي. پاسيپيزم يو تاريخي فکري مکتب دی، چې جگړه او تاوتریخوالی دشخړو د حل لارې په توگه ردوي. ددې مکتب پيروان وايي؛ چې شخړی بايد په سوله ييزه توگه اوارې شي.. دا کړنه په خپل ځان قوي باور او کلکې ارادې ته اړتيا لري. هر هغه شخص چې پر ځان باور ونه لري، دولسي مبارزي فورمول کې ځای نه لري. د وسله والې مبارزې برعکس په دې مبارزه کې ټوله تکبه دولس پر

ملا تر کېږي. په خالي لاس ولس د مبارزې د پرمختګ لپاره سوق کول دکمزور و خلکو کار نه دی.

که ولسي مبارزې او وسله والې مبارزې له تخنیکي پلوه و خپرل شي، نو د وسله والې مبارزې په پرتله په ولسي مبارزه کې د گډون کولو خنډونه کم دي. لومړی دا چې د وسله والې مبارزې په پرتله ولسي مبارزين د نظام د مختل کولو لپاره بېلابېلې کړنې ترسره کوي او سله واله مبارزه کې يواځې زور کارول کېږي ددې برعکس په ولسي مبارزه کې يوستر شمير تاکتيکو کارول کېږي دغه تاکيکونه ټوليزه اقتصادي او سياسي هر ډول لارې چارې د ابرينيښي. دويم دا چې په ولسي مبارزه کې د هر عمر او جنس خلک گډون کولای شي. په وسله واله مبارزه کې يوازې ځوانان او هر هغه څوک چې جگړه کولای شي او سخته تېرولای شي، گډون کوي. څومره چې په مبارزه کې د گډونوالو ترمنځ تنوع زياته وي، په هماغه اندازه يې ځپل ستونزمن دي.

په هر اندازه چې د مبارزينو شمېر زيات وي، په هماغه اندازه درژيم د نږدو او درژيم د نخبه گانو و فاداريانو کې د تغير رامنځته کېدو امکان زيات وي. يا په بل عبارت د مبارزينو د شمير او د بريا د چانس ترمنځ مخامخ اړيکه موجوده ده، څومره چې په مبارزه کې د مبارزينو شمير

زياتېرې په هماغه اندازه د مبارزې د برياً چانس زياتېرې او د دې برعکس.

د ماريه سټيفن او ايریکا چينو ویت موندنې بڼې، چې د شلمې پېړۍ په سترو وسله والو مبارزو کې په هره مبارزه کې او سټاډ پڼخوس زره کسانو او په هم دې مهال په سترو ولسي مبارزو کې په هره مبارزه کې او سټاډ دوه لکه افرادو گډون کړی.

د شلمې پېړۍ له پيل څخه تر ۲۰۰۶م کاله پورې درامنځته شویو سترو ولسي او وسله والو مبارزو پر تله بڼې چې دغو کلونو کې ولسي مبارزې له دوی سره د سمور وانو وسله والو مبارزو په پر تله دوه ځلې زياتې بريالۍ شوي دي. له دې ښکاري چې ولسي مبارزې د وسله والو مبارزو په پر تله زياتې اغېزمنې دي.

په وسله والو مبارزو کې اکثره وختونه گډونوال اړدي، چې دروزنې له سختې مرحلې تېر او بيا په مبارزه کې گډون وکړي. په داسې حال کې چې ولسي مبارزين هم بايد په مبارزه کې تر گډون وړاندي، روزنې له مرحلې تېر شي، خو د ولسي مبارزينو روزنه د وسله والو مبارزينو دروزنې په پر تله ډېره اسانه ده. ولسي مبارزين کولای شي د مبارزې له سرته رسولو وروسته خپلو کارونو او ورځني ژوند ته ډېر

په اسانۍ سره ورستانه شي. خو ددې برعکس، وسله وال مبارزين په اسانۍ سره خپل عادي ژوند ته نشي ستنېدلای. له دې امله د وسله والو مبارزو په پرتله په ولسي مبارزو کې دخلکو گډون اسانه دی او له دې کبله زیات شمېر مبارزين په ولسي مبارزو کې گډون کولی شي.

دولسي مبارزې یو بل قوي اړخ دادی چې ددې سره سره چې چارو راکي تل هڅه کوي چې مبارزين وځپي خو امنیتي ځواکونه له یوڅه وخت وروسته د مبارزينو ځپلو ته دوام نشي ورکولای. کېدای شي داسې فکر وشي، چې امنیتي ځواکونه د خپل انساني حس له مخې د بې وسلې خلکو ځپلو ته تر ډېره دوام نشي ورکولای. دولسي مبارزې پوهانو ته دغه خبره ناسمه ښکاري، دوی په دې باور دي، چې اصلاً د مبارزينو ځپل د مبارزينو د لازيات غبرگون درامنځته کېدو لامل گرځي یا په بل عبارت زورزیاتي دولسي مبارزې دمتنوعو لار چارو په وړاندې بې وسه ثابتېږي.

دا کار ډېری وختونه ددی لامل گرځي چې امنیتي ځواکونه له مبارزينو سره ملگري کېږي او یا خپلې دندې پرېږدي. د امنیتي ځواکونو په لیکو کې د درزر امنځته کېدل د رژیم د واکمنۍ د پای ته رسېدو پیل گرځي.

ددې برعكس، دوسله والې مبارزې د خپلو لپاره نه يوازې دا چې د رژيم په ليكوكې هم غبري موجوده وي، بلكې ولسونه هم له رژيمونو څخه ددغه ډول مبارزو په خپلو كې ملاتړ كوي. دغه ډول مبارزې د ملت او دولت ترمنځ د درزونو درامنځته كولو پرځاى د دوى ترمنځ يووالى او همغږي رامنځته كوي.

واكمن تل هڅه كوي؛ چې ولسى مبارزين زورزياتي كاروولو ته مجبور كړي او ولسى مبارزې په وسله والو مبارزو بدلې كړي. دوى ددغه كار لپاره دولسي مبارزينو ليكوته دولتي جاسوسان وړداخلي، دغه جاسوسان پاروونكې كړنې ترسره كوي، حكومت مبارزين فزيكي ټكر ته اړ كولو له لارې غواړي چې خپل ځان لپاره د زوركارولو پلمه پيدا كړي.

همغه وخت كله مبارزين فزيكي ټكر پيل كړي، واكمنوته د زوركارونې پلمه په لاس ورځي. حكومتونه اړ دي، چې د بې وسلې مبارزينو پر وړاندې د زوركارونې لپاره مشر و عيت پيدا كړي. ځكه چې د سوله ييزو بې وسلې مبارزينو پر وړاندې دوامداره زوركارونه د امنيتي ځواكونو په ليكوكې د درزونو درامنځته كېدو لامل گرځي.

پوهان باوري دي؛ چې ولسونه هغه وخت په مبارزه کې گډون کولو ته ډېر زړه ښه کوي، چې دوی په مبارزه کې دزيات شمېر خلکو د گډون کولو تمه لري. په داسې حال کې چې دوسله والو مبارزينو کړنې لکه بمونه الوزول، تښتونې، وژنې، کمين نيول او نور ډېره ولسي توجه راجلبوي. دغه مبارزين تل پټ وي او ددوی واقعي شمېر له خلکو پټ وي، ولس ددوی له حقيقي شمير څخه ناخبره وي. ددې برخلاف دولسي مبارزينو ډېری کړنې ښکاره وي او همدا ډول ددوی شمېر هم مالوم وي.

ددوی له شمېر څخه د خلکو خبر بدل په ولس رواني تاثير لري او نور خلک په مبارزه کې گډون کولو ته هڅېږي. له اخلاقي پلوه ډېر خلک له حکومت څخه د کوچنيو شکايتونو له امله شايد تاوتریخوالي ته مخه نه کړي. خودوی ډېر په اسانۍ ان دي وروړو کي شکايت له امله د حکومت پر خلاف ولسي مبارزې ته مخه کولای شي.

تر ټولو مهمه داده؛ چې اوسني عصر کې دهر خوځښت بريا تر ډېره بريده په نړېوال ملاتړ مشروطه ده، دبشر د حقونو نړېوال ملاتړ يا نړيواله ټولنه له ولسي بې وسلي خوځښتونو څخه ملاتړ کوي او د اړوند حکومتونو له خوا ددغه ډول خوځښتونو د ځپل کېدو پر مهال خپل شکايت غږ پورته کوي. چې ډېر وختونه دنړيوالي ټولني دغه

ډول فشارونه اړوند حکومتونه د مبارزينو غوښتنو منلو ته مجبور وي. د مبارزو په اړه زياتره څېړنې د مبارزې يا جگړې پر مهال په حالاتو او شرايطو تمرکز کوي. خو په دې وروستيو کې پوهانو له جگړې وروسته د ټولني حالاتو او شرايطو په مطالعه او څېړلو تمرکز کړی دی. پوهان دې پايلې ته رسېدلي دي.

چې دوسله والو مبارزو په پر تله د ولسي مبارزې له مبارزې وروسته رامنځته شوی ټکاو او ثبات تر ډېر وخته دوام کوي. هغه ټولني چې د تاوتریخوالي له لارې په کې سوله راشي، هلته د سولې له رامنځته کېدو وروسته په پنځوو کلونو کې د جگړې دييار رامنځته کېدو او کورنۍ جگړې رامنځته کېدو امکان موجود وي. د دې بېلگې افغانستان، عراق او يو شمېر نور هېوادونه دي. خو هغه هېوادونه چې په کې ولسي مبارزې له لارې سوله او ټکاو رامنځته شي، هلته د کورنۍ جگړې د رامنځته کېدو امکان يا خو بالکل نشته او يا که وي هم ډېر کم دی.

لډې برعلاوه جگړې نه يوازې دا چې د ټولني فزيکي زيربنا له منځه وړي، بلکې د ټولني معنوي زيربنا هم په منفي توگه متاثره کوي. جگړه وشي، سوله رامنځته شي، ليکن د ټولني په کلتور او معنوياتو يې تاثير تر ډېرو کلونو پاتې کېږي. دغه ټکي ته په قران

شريف کي هم اشاره شوې، کله چې بلقيس ته د سليمان ع ليک ورسېدلو چې ورته يې ليکلي و، چې يا ايمان راوړه او يا جگړې ته تياره شه، بلقيس دخپلو جنرالانو سره مشوره وکړه، جنرالانويې ورته د جگړې کولو مشوره ورکړه، خو بلقيس ورته په عواب کې وايي چې کله شاهان دنورو خلکو دولکې لاندې سيمو ته لار شي، دوی هلته فساد کوي او دعزت خلک ذليله کوي.

په جگړو کې معنويات له منځه ځي او ټولنيز جوړښتونه زيانمنېږي او په قران کریم کې چې د بلقيس او سلمان ع قيصه کې هم دغه خبري ته په ډېر دقت او صراحت اشاره شویده. خو دولسي مبارزو له لارې رامنځته شوي خوځښتونه، ټولنيز ارزښتونه لاپسې پياوړي کوي او معنوياتو ته په کې ضرر نه رسېږي.

دويم څپرکې

دولسي مبارزې د ترسره کولو لارې چارې:

څېړنو ښودلې چې هغه شرايط په کوم کې چې يوه ولسي مبارزه ترسره کېږي دولسي مبارزې په پايلو کې ټاکونکې رول نه لري. د ولسي مبارزې په رامنځته کېدو او بريالي کېدو باندې ټولنيز حالت، سياسي او اقتصادي حالت شايد يو څه تاثير ولري، خو دغه تاثير دومره ستر نه دی چې يوازې همدوی د مبارزې سرنوشت ټاکونکي وگڼل شي بلکې يولې فکتورونه د مبارزې د پايلې په ټاکلو کې پرېکنده رول لوبوي.

د بريالېو ولسي مبارزو تر څنګ په تاريخي لحاظ او موجود وخت کې يولې ولسي مبارزې داسې هم دي، چې ناکامه شوي دي. هغه ولسي مبارزې چې ناکامه شوي، د ناکامې ستر لامل يې دادی چې مبارزين پرته له دې چې پر اصلي ستونزه پوه شي، چاپريال مطالعه کړي او د مبارزې لپاره موخې وټاکي اقدام کوي. د مبارزې برياتر

دېره بريده ستراتيژيک تاوتریخوالی نه کولو ته په ژمنتیا (نظم) او یووالي باندې ولاړه ده. ولسي مبارزه یوازې له دې امله نه بريالی کېږي، چې ولسي مبارزه ده بلکې ولسي مبارزې ځکه بريالی کېږي، چې مبارزين پلان لري، ستراتيژيک فکر کوي او ټاکل شوې موخې لري. پر دې سربېره مبارزين بايد د چاپېريال د عیني واقعیتونو په پام کې نیولو سره له ابتکاره ډک تاکتيکونه وټاکي.

ولسي مبارزې له دې امله نه بريالی کېږي چې دغه مبارزې د مخالف زړه نرموي او بیا مخالف د مبارزينو غوښتنو ته غاړه ږدي. مبارزه ولسي وي او که وسلواله د بريالپاره یی د یادو فکتورونو برعلاوه په مبارزه کې د مبارزينو شمیر ټاکنې رول لري. که د مبارزينو شمیر زیات وي مبارزه د بريالیتوب چانس زیات لري او که کم وي د مبارزې د بريالي کېدو چانس کم دی. ددې لامل دادی چې د مبارزينو شمیر زیاتوالی مبارزې ته د تاکتيکي پلوه او د منابعو له پلوه نه یواځی داچې تنوع او کثرت له ځانه سره راوړي بلکې د مبارزې د بقا چانس زیاتوي. له دې پلوه مبارزه هغه وخت د بريالي کېدو چانس لري کله چې د مبارزې مخالف اړخ ته د موجوده حالاتو ساتل ستونزمن شي، د مبارزينو د شمیر زیاتوالی ددې لامل گرځي چې مخالف موجود حالات ته دوام نشی ورکولي.

ولسي او وسلوالی مبارزی که پدغه مبارزو کې دخلکو دگپون له پلوه وسنجوو دې پایلي ته رسېږو چې ولسي مبارزو کې دگپون په وړاندې، فزيکي، مالوماتي او اخلاقي خنډونه د وسلوالې مبارزې کې دگپون په پرتله ډېر کم دي او همدا لامل دی چې په ولسي مبارزو کې د وسلوالو مبارزو په پرتله دخلکو شمير زيات وي. احصايي بنسټي چې د تيري پيرۍ سترو وسلوالو مبارزو په پرتله په ولسي مبارزو کې دخلکو دگپون کچه په بې ساري ډول ډېره وه.

دامشهوره مقوله چې واک اخيستل کېږي، ورکول کېږي نه، که رښتيا وي، نو ددې مانا داده؛ چې ولسي مبارزين ځکه بريالي شوي، چې دوی دمخالف په پرتله دومره قوي وو، چې واک يې واخيست.

له بل اړخه داسې فکر کېږي، چې واک د زور او مادي زېرموله کنټروله سرچينه اخلي. ددې مانا داده؛ هر هغه څوک چې د واک د مادي سرچينو کنټرول او ورسره زور هم لري، هغه په ټولنه کې واک هم لري. د ولسي مبارزو برياته که ځير شو، نو دغه فرضيه ناسمه ده. که چېرې دغه فرضيه سمه وي، بايد ولسي مبارزې له يوې مخې ناکامه شوې وای، ځکه چې ولسي مبارزين د دولت په پرتله د زور کارولو ته کم لاسرسی او کمې مادي سرچينې لري. له پورتنی مواردو برعلاوه د ولسي مبارزې د بريالپاره د څلورو نورو عناصرو:

مبارزې لپاره د ستراتيژي موجودیت، د مبارزینو تر منځ یووالی، مبارزه له تاوتریخوالی ساتل او د مشر تابه موجودیت اړین دی. ددغو خلورو عناصرو نه موجودیت دولسي مبارزې د ناکامی لامل گرځي. له دې پرته عینې پوهانو د مبارزینو له خوا مخالف اړخ په وړاندې د مبارزې په وړاندې د غږ پورته کول په خپله ویره بر لاسی هم دولسي مبارزې لپاره یو اړین شرط گڼلی دی. دولسي مبارزې د بریا لپاره د لومړني اړین توکې په توگه، په دې بحث کې موږ له ستراتيژي پیل کوو.

۱- ستراتيژي:

هره مبارزه باید موخې ولري. دا چې څرنگه موږ له موجوده حالت راووځو او موخې لاسته راوړو ددغه کار لپاره پلان او فکر ته ستراتيژي ویل کېږي. کله، چې یوه ستونزه موجوده وي، ددغه ستونزې متبادل حالت (حل) یا هغه څه، چې موږ یې غواړو زموږ وسایټل، زموږ مخالفین او ملگري او د مبارزې په لاره اچولو لارې چارې هغه څه دي، چې ستراتيژي یې موږ ته روښانه کوي. که موږ له یوې ستونزې سره مخ شو ددغه حالت سره د چلند په موخه لومړی باید فکر وشي، چې له هغه څخه دفاع او که ورسره مخالفت وشي. بل دا چې مبارزین څه ډول مبارزه وکړي. پخپله میدان ته راوډانگي او که

د ټولني نور افراد، اشخاص او گروپونه مبارزې کولو ته راوهڅوي. که مبارزين پخپله مبارزې کولو ته راودانگې دغه حالت ته مخامخ مبارزه وئيل کېږي او که نور خلک مبارزې کولو ته وهڅوي بيا دغه ډول مبارزې ته غير مستقیمه مبارزه وئيل کېږي. ستراتيژي دغه ډول خبرې، چې له حالت څخه دفاع وشي او که ورسره مخالفت يې وشي، مبارزين پخپله مخامخ مبارزه وکړي او که د غير مستقیمې مبارزې په مټ نور خلک مبارزې ته راگډ کړي او دغه ډول نور موضوعات دربر نيسي ترڅو مبارزينو ته دوړاندې تللو لپاره روښانه لارو ټاکي.

ستراتيژي څه شی دی او کوم اجزالي؟ دستراتيژي تعریفول یو ستونزمن کار دی. خو موږ کولای شو دستراتيژي د عناصرو نومونه واخلو. تنظیمول، پیغام لېږدول، لرلید، شته مهارتونه او نور دولسي مبارزې لپاره دستراتيژي عناصر دي. ستراتيژي یو عنصر یا یوه وسیله نه، بلکې دیادو عناصرو او ورسره دیولر نورو عناصرو ټولگه او ددوی ترمنځ اړیکه ده.

اغېزمنه ستراتيژي هغه ده؛ چې یوازې د کاغذ پر مخ نه وي بلکې پلي هم شي. که چېرې ستراتيژي د کوم بدلون لامل ونه گرځي، مانايي دا ده، چې دغه سند بیا یوازې پراخ نظریات دي او اقدام په کې نه شته چې دې ته بیا ستراتيژي نه ویل کېږي. له دې امله موږ ویلی شو، چې

ستراتيژي فکړ کولو، پلان جوړولو او د اقدام کولو ټولگي ته ويل کېږي.

يو اڅې د تاویر تخوالی نه شتون په هيڅ ډول د يوې مبارزې بريانه تضمینوي. يوازې مظاهري او اعتصابونه د ټولني ژورې ستونزې نه شي اوارولای او نه هم جگړو ته د پای ټکي اېښودلای شي. له دې امله دولسي مبارزې د بريالپاره ستراتيژي يوازين توکي دي. دولسي مبارزې ستراتيژي مورته وخت راکوي، چې فکر وکړو چې هغه څه چې مورته اړتيا لرو څه ډول ترلاسه کړو. د ستراتيژي پر مټ مور خپل وسايل په ځواک بدلوو څو د دغه ځواک پر مټ خپل اهداف لاس ته راوړو. ستراتيژي د اقدام کولو وخت او دهغو تاکتيکونو په کار اچولو تر منع مفکوروي تړاو دي، د کوم پر مټ چې مور خلک محرک کوو.

ستراتيژي مورته بنسټي چې د موخو د لاس ته راوړلو لپاره کومې کړنې په څه ډول ترسره شي. کله چې وسايل محدود وي او غبريقيني فضا حاکمه وي، نو ستراتيژي داړين حرکت ډول او وخت وړاندوينه کوي. ياد ټاکل شوې موخي لاسته راوړلو په خاطر مبارزينو ته لارښوونه کوي.

ولسي مبارزې هم دوسله والو مبارزو په څېر ستراتيژي، چمتووالي او پلان ته اړتيا لري. جين شارپ وايي چې ولسي مبارزه هغه مهال د بريابنه چانس لري، کله چې ولسي مبارزين هغه کړنې چې مبارزه ناکاموي او هغه کړنې چې مبارزه بريالۍ کوي، وپېژني.

ستراتيژي هغه لارې چارې چې داستبداد په گونډو کولو لپاره گټورې وي، په گوته کوي، د اقدام کولو لپاره مناسب وخت او حالات روښانه کوي، وسایل هم په نښه کوي او د مبارزې دوام لارې چارې هم په ډاگه کوي.

دولسي مبارزې لپاره د ستراتيژي په رامنځته کولو کې بېلابېلو پوهانو مختلف پړاوونه په نظر کې نيولي دي. مور د ولسي مبارزې لپاره د ستراتيژي په رامنځته کولو کې لاندې پړاوونه په پام کې نيولي.

۱،۱،۱ ستونزه:

ستونزه بايد وڅېړل شي په دې پړاو کې مور ستونزه تعريفوو، هغه حالات ارزوو، چې ستونزه په کې موجوده ده. د امر حله بايد له خلکو سره په گډه ترسره شي، ځکه بېلابېل خلک د ستونزې د موجوديت لپاره مختلف لاملونه په گوته کوي.

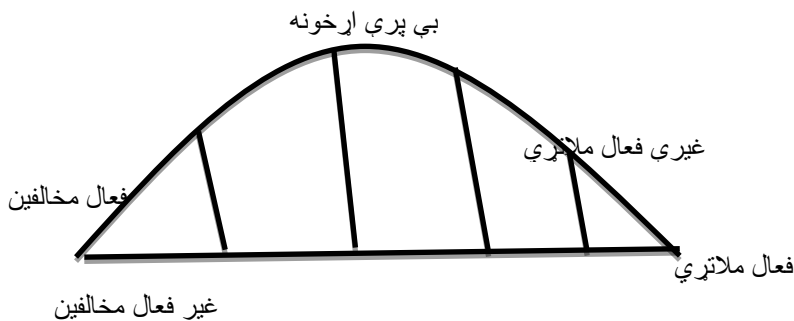
په دې مرحله کې يوه مهمه خبره داده؛ چې دستونزې په پسمنظر يا شاليد پوه شو او تاريخي پسمنظر يې پيدا کړو. ستونزه هغو حالاتو ته ويل کېږي دکوم دحل کولو او يا دمتبادل لپاره چې مبارزه تر سره کېږي.

دستونزې چاپيريال بايدو ارزول شي، په دې مرحله کې دستونزې د موجوديت لاملونه راسپړل کېږي، د چاپيريال د مطالعې په ترڅ کې د مبارزې اړوند اړخونه لکه احتمالي ملاتړي (فعال ملاتړي او غير فعال ملاتړي) مخالفين (فعال مخالفين او غير فعال مخالفين) او بې پرې اړخونه معرفي کېږي. دغه اړخونه افراد او اشخاص، گروپونه، ادارې او نورې خواوې نيسي. د مبارزې ملاتړي، غير فعال ملاتړي، بې پرې اړخونه او غير فعال مخالفين، افراد او اشخاص، گروپونه او ادارې دي، چې بدلون پر وړاندې کوم روښانه دريغ نه لري او مخالفين هغه اړخونه دي کوم، چې بدلون سره مخالف وي او بدلون نه مني. دغه ټول اړخونه په لاندې ډول ترسيم شوي، ددغه ترسيمولو موخه داده، چې اړوندو اړخونه وپيژندل شي او دهغوئ سره د چلند کولو لپاره ځانگړي پروگرامونه رامنځته شي.

ولسي مبارزين تل هڅه کوي، چې دهغه چا سره کار وکړي، چې د بدلون سره مخالف او يا بې پرې دي، ترڅو دوي له مبارزې ملاتړ وکړي. که فعال مخالفين او غير فعال مخالفين له مبارزې ملاتړ ونه

کړي، او یوازې او یوازې بې پرې دريغ غوره کړي دغه هم د مبارزینو لپاره ستره بریا ده. بله خبره داده، چې امکان لري ټول مخالفین بدلون په اړه بې پرې دريغ غوره کړي او یا له مخالفته لاس په سر شي. خو قوي امکان موجود دی، چې یو شمیر مخالفین به یا بې پرې دريغ خپلوي او یا به هم له مخالفته لاس په سر او بدلون ملاتړ به کوي. دغه حالت هم د مبارزې او مبارزینو لپاره ستره لاسته راوړنه ده.

د متحدینو وېشدره ترسیمول د مبارزینو سره مرسته کوي ترڅو د بدلون په تړاو د ټولني بیلابیل دريغ لرونکي اړخونه ډلبندي کړي. دغه کار د مبارزینو سره مرسته کوي، ترڅو د هر یو گروپ لپاره ځانگړي اقدامات او تاکتیکونه په گوته او تر سره کړي. مبارزین هڅه کوي، چې د وېشدره له چپ اړخه بیلابیل اړخونه د وېشدره ښي اړخ ته انتقال کړي، په هره اندازه، چې دغه انتقال ستر وي په هماغه اندازه مبارزین بریالي وي. دغه وسیله د مبارزې لپاره دستر اټیزي په جوړولو کې کارول کېږي او ډېره مؤثره ده.

د مبارزينو سره په دې خاطر کار کېږي او هڅول کېږي، چې غير فعال ملاتړي په فعال ملاتړي، بې پرې اړخونه په غير فعال او فعال ملاتړو او فعال او غير فعال مخالفين په بې پرې، غير فعال ملاتړو او يا فعال ملاتړو تبديل شي.

دستونزې د تعريفولو په مرحله کې دستونزې اړوند مخالف او يا موافق اړخونه مالوموو. پر دې سربېره دستونزې په اړه کلتوري برداشتونه، چال چلند او د ټولني اقتصادي حالت هم ارزول کېږي. همدا ډول SWOT ارزول چې په کې د مبارزې قوت، کمزوری، مواقع او گواښونه څېړل کېږي هم بايد وړاندې له وړاندې وڅېړل شي.

پورتني څېړنه مبارزې ته پرمختګ لپاره لاره روښانه کوي

په ستراتيژۍ کې بايد د مبارزې مخالفين او ملاتړي په روښانه ډول په نښه شوي وي. ستراتيژي موږ ته يوازې دانه رانښيي چې موږ چېرته څو، بلکې داهم رانښيي چې موږ موخې ته څه ډول مزل کوو.

مبارزې د يوه شخص يا د يو څو اشخاصو د فکر زېږنده وي، خود داسې بريالۍ مبارزې، چې يوازې يوه شخص تر سره کړي وي؛ پيدا کول يې ستونزمن دي. له دې امله ولسونه د مبارزو د بريالپاره ډېر اړين دي. د مبارزې په ستراتيژۍ کې بايد دنويو خلکو درانگړولو لپاره لارې چارې په گوته شي.

۱،۱،۲ دراتلونکې لپاره لرليد:

په ستراتيژۍ کې بايد د مبارزې لرليد مالوم وي، يوه مبارزه هغه وخت پيلېږي، کله چې ولس او يا هغه څوک چې مبارزه کوي له موجوده حالاتو څخه ډاډه نه وي. دغه حالت دوی مجبوروي، چې د يوه بل متبادل په لټه کې شي. دغه متبادل هغه نوی حالت دی، چې ولس يا مبارزين يې غواړي او دغه نوي حالت ته د مبارزينو لرليد ويل کېږي.

لرليد دراتلونکي انځور وړاندې کوي، چې په هغه کې د ټولني نوی حالت لېدل کېږي، دغه نوی حالت د مبارزې موخه گرځي او مبارزه دې موخې ته يون دی. لرليد دهرې مبارزې لپاره لومړنی گام دی،

لر ليد د دې لامل گرځي چې مبارزين په خپله شاوخوا کې نور خلک راټول کړي. هره مبارزه چې لر ليد ونه لري، هغه پرته له دې چې کومه پايله ولري، پای ته رسېږي او عيني وخت په ټولنه کې داسې ستونزې رامنځته کوي، چې دا وړدمهال لپاره ټولنه دستونزو او کشالو کندی ته ورټېل وهي.

د مبارزې دلر ليد لپاره اړينه ده چې مبارزين لنډمهاله، منعمهاله او وړدمهاله موخې ولري. ډېر وختونه لنډمهاله او منعمهاله موخې د وړدمهاله موخو د لاسته راوړلو لامل گرځي.

ولسي مبارزين بايد دلر ليد په ټاکلو کې لاندې ټکي په پام کې ونيسي:

- لر ليد بايد دخيال اتو پرځای پر داسې حقايقو ولاړ وي چې ولسي مبارزين وکولای شي هغه لاسته راوړي.
- لر ليد بايد روښانه وي، مخالفين، موافقين، لوستي او نالوستي، تر او ښځې ټول بايد د مبارزې په لر ليد پوه شي.
- لر ليد بايد جامع او هراړخيز وي، يوازې ديو څو نفرو دلچسپي او گټې په کې خوندي نه وي، بلکې اکثریت خپل ځان په لر ليد کې په روښانه ډول وگوري او داسې فکر وکړي، چې لر ليد دوی ټاکلی. څومره چې لر ليد جامع وي، په هماغه

- اندازه زيات ملاتړي لري او خومره چي لرليد زيات ملاتړي ولري، په هماغه اندازه مبارزه زيات ملاتړي لري.
- دلرليد په تر لاسه كولو او يا ورت ته رسېدلو سره بايد دولس په ژوند كې مثبت بدلون وليدل شي.
- هغه اشخاص چي لرليد ټاكي، نورو خلكو ته غوږ ږدي او د هغوي انډېبنې او ستونزې اوري، دهغوي ستونزې، انډېبنې او غوښتنې په لرليد كې منعكسېږي.
- خلكو ته غوږ ښول ډېر اړين دي، په خلكو خپل نظريات تپل دستونزو لامل گرځي.
- كه ستونزه راو لاړېږي، نو د بېلابېلو نظرياتو لرونكو خلكو د استازو تر منځ بايد خبرې پرې وشي او دهغې لپاره يوه حل لار رايبدا كړاى شي.

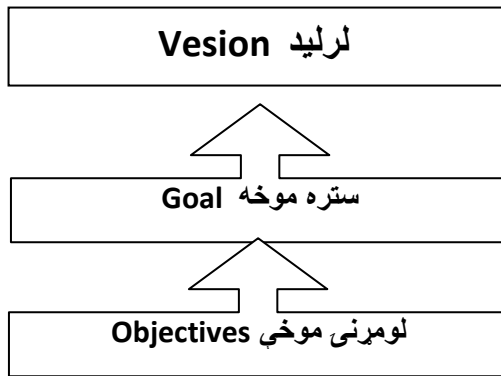
۱،۱،۳ موخي:

دولسي مبارزې په پلان كې موخي هم مخكې تر مخكې بايد په گوته شي. خودغه موخي هم بايد حقيقي وي. دولسي مبارزې موخي بايد مشخصې وي، بايد اندازه كېدو وړ او اړونده وي (د خلكو له ژوند سره تړاو ولري) او پړوخت وي. پړوخت مانا داده؛ چې د موخي د لاسته راوړلو وخت بايد ټاكلى وي، چې په خومره

وخت کې بايد موخې تر لاسه شي. دوخت زاويه داسې هم تفسير ولای شو، چې دغه ستونزه دوخت د غوښتنې سره سم ده او که نه.

(لرليد، موخې (Goals) او لنډمهالې موخې (Objectives) تر منع توپير عيني وختونه د عينو خلکو لپاره ستونزمن وي. په ولسي مبارزه کې چې کله موږ دلرليد په اړه بحث کوو، زموږ موخه هغه نوې چاپيريال رامنځته کول وي په کوم کې، چې موږ اوسيدل غواړو. د وخت له لحاظه لرليد هغه حالت ته ويل کېږي کوم ته، چې شايد رسيدل لسيزې په بر کې ونيسي. موخه هغه څه ته ويل کېږي کوم، چې موږ د يوې ځانگړې مبارزې څخه تر لاسه کول غواړو. د موخې د تر لاسه کولو وخت معلوم وي او دلرليد په پرتله موخه ژر تر سره کېږي. موخې ته درسيديو په لاره کې موږ لنډمهاله موخې ټاکو، دغه لنډمهاله موخې (Objectives) موږ موخو ته رسوي. يا په بل عبارت: موخه (Goals) په يولړ لنډمهاله موخه ويشل کېږي، چې هغې ته Objectives ويل کېږي.

موخي بايد مشخصي، د اندازه کېدو وړ، دوخت سره سمې او د خلکو د ژوند او د چاپيريال سره اړونده او د لاسته راوړل کېدو وړ وي. عمومي، خيالي او خلکو د ژوند او چاپيريال سره نابرابرې موخي په هېڅ ډول د لاسته راوړلو چانس نه لري.

۴,۱,۱ گډپوهاوی:

ولسي مبارزين نظاميان نه دي، چې مشر تابه ورته څه وايي، دوی هماغه کوي. ټول مبارزين بايد همنظره وي، گډې موخې ولري او د موخو د لاسته راوړلو په لارو چارو باندې پوه وي.

دوی د ستونزو په اړه او همدارنگه د ستونزو د حل لپاره گډ نظر ولري. د مبارزې مشر تابه بايد داسې لارې چارې ولټوي، چې مبارزينو ته د مبارزې په اړه وخت پر وخت پوهاوی ورکړي، څو د مبارزې په اړه د ټولو مبارزينو تر منځ گډ پوهاوی رامنځته شي. ستراتيژي بايد د اړونده خواوو تر منځ د گډ پوهاوي لپاره کړنې په گوته کړي.

۵,۱,۱ وخت:

وخت ټاکل د ولسي مبارزې د ستراتيژي جوړولو لپاره اړين دي. په ستراتيژي کې د يو اقدام کولو لپاره بايد وخت مشخص وي. عيني وختونه د ستونزې څرنگوالي د دې غوښتنه کوي، چې ولسي مبارزين بايد صبر وکړي. خو د صبر کولو مانا دا نه ده؛ چې دوی هېڅ

ډول اقدام نه کوي. دستونزي نوعيت دستونزي د حل لپاره د اقدام کولو وخت ټاکي. مبارزه که څه هم يوه دوامداره پروسه ده، خو د مبارزې د هر اقدام د ترسره کولو لپاره بايد په ستراتيژۍ کې وخت ځانگړی شوی وي.

۱,۱,۶ مهارتونه او وسايل:

په ستراتيژۍ کې بايد مهارتونه او وسايل په ګوته شي. همدغه مهارتونه او وسايل دي، چې موږ خپل هدف ته رسوي، که وسايل او مهارتونه مالوم نه وي، نو ستراتيژي نيمگړې ده. په دې ډله کې دمبارزې ګډونوال، دهغوی شمېر او دهغوی ټولنيز حالت، دستونزي په اړه پراخه مالومات، ډولس او ستونزي ترمنځ تړاو، دمبارزې لپاره د شته وسايلو او امکاناتو تفصيل، دمبارزې په واک کې د موجودو امکاناتو لکه پيسو افرادو او اشخاصو او نورو سرچېنو ودانيو موجوديت او ټولنيزې اړيکو په اړه مالومات شامل دي.

۱,۱,۷ تاکتيکونه:

ستراتيژي په مبارزه کې د ګډوډيو مخنېوی کوي او فکري تمرکز او د کړنو ترمنځ انسجام رامنځته کوي. موږ ته قدم په قدم ښوونه کوي، چې په کوم وخت کې څه وکړو. ستراتيژي همدارنگه له موږ سره د

داسې تاکتیکونو په غوراوي کې مرسته کوي، چې هغه د حالاتو
عُواب ویوونکي او د ټولنیزو او سیاسي حالاتو مطابق وي. تاکتیکونه
دهغه بدلون مطابق غوره کېږي، چې موربې رامنځته کول غواړو.

تاکتیکونه باید یو له بل سره تړاو ولري، ځکه تاکتیکونه یوازې هغه
وخت چې دوی مرتبط وي کولای شي پر مخالفینو فشار راوړي او په
مبارزه کې خوځښت رامنځته کړي.

د بېلابېلو تکتیکونو کارول د مخالفینو توازن له منځه وړي، ځکه
چې مخالف نه شي کولای د مبارزې دراتلونکي قدم په اړه وړاندوینه
وکړي. لازمه داده چې هره یوه مبارزه باید ځانګړي مسلکي اخلاق
ولري، چې په هغوی کې د مبارزینو ټولې کړنې منظمې شوي وي.

۱،۱،۸ روزنه:

په مبارزه کې وخت پر وخت نوي خلک او ګروپونه شاملېږي.
مبارزین اړ دي، چې نویو شاملو شویو خلکو ته روزنه ورکړي او
پخواني مبارزین له نویو بدلونونو څخه باخبره او هغوی ته لارښوونه
وکړي. له دې امله مبارزینو ته روزنه ورکول د ستراتيژۍ مهمه برخه
ده. دولسي او وسله والې مبارزې تر منځ یو ستر توپیر دادی، چې په

وسله واله مبارزه کې ډېر مالومات له مبارزينو پټ ساتل کېږي. خو بر عکس په ولسي مبارزه کې مبارزينو ته قدم په قدم مالومات ورکول کېږي. د ولسي مبارزې دغه فطرت ايجابوي چې مبارزينو ته وخت پر وخت د مبارزې پر مختگونه شريک شي. چې دوی نه يوازې دا چې د مبارزې له مسير او لاسته راوړنو بلکې د مبارزې پر وړاندې د خنډونو او ستونزو څخه هم خبر شي.

۱، ۱، ۹ افهام او تفهيم:

افهام او تفهيم د ولسي مبارزې دستر ايزي يوه مهمه برخه ده. همدا افهام او تفهيم موږ ته ټولو اړخونو ته د مبارزې د پيغام رسولو لاره رابښيي. په ننۍ نړۍ کې چې ټول هېوادونه په يوه بل متکي دي، نړۍ د يوه کلي حيثيت لري د افهام او تفهيم ارزښت نور هم زيات شوی دی، همدغه افهام او تفهيم د دې لامل گرځېدلې، چې دنړۍ د يوگوت او سېدونکي دنړۍ د بل گوت له پېښو د دقيقو په حساب خبرېږي او همدا لامل دی، چې مارشل ميک لوهن په ۱۹۶۰ مه لسيزه کې نړۍ ته دنړېوال کلي نوم ورکړ.

دولسي مبارزې په ستراتيژي کې افهام او تفهيم له لارې مخاطبينو ته د مبارزې وړ پيژندل او د مبارزې لپاره يوه ځانگړې پيژندگلوي رامنځته کول يو مهم عنصر دی.

ددغې موخې دلاسته راوړلو لپاره مبارزين د مبارزې لپاره يو ځانگړې لوگو، شعار، نعره، بيرغ، سمبول او ځينې وختونه له يادو شيانو دوه يو څو توکي ټاکي. وروسته بيا ياد توکي د مبارزينو لخوا په دومره پراخه کچه کارول کېږي، چې دغه شيان د مبارزې پيژندگلوي گرځي. ځينې وختونه يو ځانگړی رنگ او يا درنگونو ټولگه د مبارزې د پيژاندگلوي لپاره کارول کېږي او دغه رنگ په متداوم ډول د مبارزې براندگرځي.

په مبارزه کې افهام او تفهيم بايد په يو وخت کې په افقي او عمودي دواړه ډوله دوام پيدا کړي. مشر تابه بايد وخت پر وخت له افرادو او ټيټ پورې غړو څخه د حالاتو په اړه معلومات واخلي او هغوی ته لارښوونې وکړي. همدارنگه د مبارزې غړي هم بايد په خپل منع کې افهام او تفهيم ترسره کړي، چې ددغو ټولو چارو دسرته رسولو لپاره افهام او تفهيم اړين دی او دغه چارې د مبارزې لپاره اړينې دي.

له خپلو غړو سره په دې خاطر افهام او تفهيم کېږي، چې هغوی وهڅول شي، خطر ونه ومني، له نوو تگلارو څخه باخبره شي او چمتو وي. بې تفاوته ولس او د مخالف ملاتړي په دې خاطر هدف لاندې گرځي، چې د دوی ملاتړ تر لاسه شي.

دولسي مبارزې لپاره اړينه ده، چې د افهام او تفهيم ستراتيژي ولري. د افهام او تفهيم ستراتيژي اړونده خواو ته په وخت او مؤثر ډول پيغام رسولو لپاره يو چوکاټ رامنځته کوي. د افهام او تفهيم ستراتيژي د مبارې په افهام او تفهيم کې د گډوډيو او سکتگيو مخه نيسي. اگر، چې ولسي مبارزې د افهام او تفهيم ستراتيژي کې بايد ډېرو خبرو ته پام وکړي ليکن دلته زه دولسي مبارزې په دريو مهمو عناصرو

۱ مخاطبينو (دموخي لاندې گروپ) ۲ پيغام ۳ وسيلې تمرکز کوم.

۱,۹,۱,۱. مخاطبين (دهدف لاندې گروپونه، افراد او اشخاص)

اړينه ده چې پوه شو چې ولسي مبارزې د هدف لاندې افراد او اشخاص، گروپونه، سازمانونه او لوري څوک دي او د دوی ټولنيز، اقتصادي او سياسي حالت څه دی. عيني وختونه په ټولنه کې داسې گروپونه او ټولني موجودې وي، چې هغوی هم له حالاتو خوشاله نه وي او مبارزه کوي، له دوی سره ځکه افهام او تفهيم کېږي، چې له مبارزې سره ملگري شي. همدارنگه له نړيوالې ټولني سره ځکه افهام او تفهيم کېږي، چې خپل پيغام او د مبارزې موخه ورته ورسول شي.

په پرمختللي نړۍ کې ان تجارتي شرکتونه په بازار کې دخپلو خدماتو او محصولاتو له عرضه کولو وړاندې دمخاطبيو demographic survey کوي، پدغه سروې کې دوي دخپلو مخاطبينو عمرونه، جنس، آمدن، د تعليم کچه او نورو په اړه معلومات تر لاسه کوي او وروسته ددغه معلوماتو په رڼا کې مخاطبينو لپاره پيغام جوړوي او داسې رسنۍ ورته ټاکي، چې دوی ته پيغام په مؤثره توگه وليږدوي.

په افغانستان کې د مبارزينو لپاره شايد ستونزمنه وي، چې خپلو مخاطبينو په اړه کره معلومات لاسته راوړي ولې دوي اړ دي، چې لږ تر لږه د مخاطبينو اقتصادي حالت، ټوليز حالت او رسنيو ته د لاسرسي په اړه عمومي معلومات لاسته راوړي او دا ځکه چې د هر گروپ مخاطبينو لپاره پيغام مختلف وي. د بيلگې په توگه که د ځوانانو لپاره يو پيغام جوړېږي بايد دغه پيغام له سپين ږيرو له پيغام څخه متفاوت وي.

له دې برعلاوه بايد مبارزين پوه شي، چې ددوي مخاطبين په کليو او بانډو کې اوسېږي او که په ښارونو کې او ددوي اقتصادي حالت څه ډول دی؟ او ددوي مخاطبين لوستي خلک دي او که نالوستي افراد، دغه معلومات له مور سره مرسته کوي ترڅو مور د خپلو مخاطبينو د پوهې کچه وپيژني او د هغې مطابق ورته پيغام جوړ او رسني غوره کړي.

په مبارزه کې د مبارزينو ملاتړي، بې پرې خلک او مخالفين پيژندل هم اړين دي، دغه معلومات نه يوازې د پيغام د ادبياتو ډول په ټاکلو بلکې د پيغام په رسولو کې هم مرسته کوي.

۱,۹,۱,۱ د پيغام جوړول:

د افهام او تفهيم د ستراتيژي په جوړولو کې پيغام جوړول دويم سترگام دی. پيغام بايد خلکو ته هغه څه ورسوي کوم چې مبارزين غواړي، مبارزين تل د يو حالت پر خلاف مبارزه کوي او هغه حالت غندي ددې لپاره، چې مخاطبين په پيغام پوه شي پيغام بايد مخاطبينو ته ووايي، چې د مبارزينو سره ددغه حالت متبادل څه شي دی هغه څه، چې دوي يې غواړي هغه څه شي دی؟.

پيغام بايد ډېر روښانه او روان وي د هر گروپ لپاره پيغام بايد د هغه گروپ ټولنيز حالتو مطابق وليکل شي. داسې هم ويلی شو، چې د مخاطبينو هر گروپ ته د پيغام رسولو لپاره ځانگړې رسنۍ غوره کېږي نو ځکه د هرې رسنۍ لپاره بايد پيغام رامنځته شي. ټولنيزو رسنيو لپاره پيغام بايد درادپوي او يا هم د علمي کراموله لارې د پيغام څخه متفاوت وي.

لکه، چې وار د مخه ورته اشاره وشوه مبارزه په ټولنه کې د څو گروپو خلکو

❖ فعال ملاتړو

- ❖ احتمالي ملاتړو
- ❖ ناپيلي لورو
- ❖ مخالفينو
- ❖ احتمالي مخالفينو

سره مخامخ کېږي له دې امله يادو گروپونو ته د مبارزې څخه ملاتړ، مخالفين د ځان سره درايو ځای کولو او مبارزين له ځان سره د ساتلو برعلاوه، مبارزين اړ دي، چې د بشر حقونو د ملاتړو د نړيوالو ادارو او نړيوالې ټولنې د ملاتړ دراجلبولو په خاطر يادو خواو ته خپل پيغام ورسوي. که مبارزين وخت په وخت اړونده خواو ته د افهام او تفهيم له لارې معلومات ورنکړي نه يوازې دا، چې مبارزين، مخالفين، بې پرې خلک او احتمالي مخالفين له ځان سره نشي ملگري کولای بلکې د نړيوالې ټولنې ملاتړ هم نشي راجلبولی او ورسره ورسره خپل ملاتړي هم له لاسه ورکوي. او بالاخره مبارزه له ماتې سره منځ کېږي.

نړيواله ټولنه او د فشار گروپونه په ولسواکه ټولنو کې زيات رول لري او کولای شي، چې په حکومت يا دولت فشار راوړي او د مبارزينو د غوښتنو منلو ته يې اړ کړي. داغېزمن افهام او تفهيم لپاره اړينه ده، چې افهام او تفهيم دوامداره وي، دا ځکه چې که افهام او تفهيم پرې کېږي،

نو د هدف لاندې گروپونو ترمنځ اختلاف را پيدا كېږي او د مبارزې د پاشېدلو لامل گرځي.

خو كه پيغام له هرې لارې او هر ډول مخاطبيونو ته ليرېږدول كېږي، ادبيات، يې بايد په ډېر احتياط سره غوره شي، د موثر پيغام رسولو لپاره اړينه ده، چې هغه خلك، چې د مبارزې لپاره پيغام جوړوي هغه بايد وخت په وخت رسنۍ تعقيب كړي، ترڅو يوه شي، چې رسنۍ د دوي په اړه څه وايي ترڅو د مبارزې په اړه درسيو د افكارو په رڼا كې پيغام جوړ كړي.

مخاطبين تل په هغه موضوعاتو كې دلچسپي لري، چې دوي ته په معنوي او فزيكي لحاظ نژدې وي. له دې امله اړينه ده، چې د مخاطبينو كلتوري حالت په نظر كې ونيول شي او پيغام ليكلو كې داسې ادبيات و كارول شي، چې مبارزه له اړونده كلتور سره تړلې وښيي. دموخې لاندې ټولني حالات په پام كې نه نيول داسې حالات رامنځته كوي، كوم چې د پيغام رسولو كې د ناکامۍ لامل گرځي بلکې د مبارزې لپاره خطرناکې پايلې لري.

پيغام بايد په حقايقو ولاړ وي، چې موخه يې يوازې د پيغام ليرېږدول نه بلکې د هدف لاندې گروپ په افکارو او چلند کې تغير راوستل وي.

که پیغام د هدف لاندې گروپ، افرادو او اشخاصو په چلند او افکارو کې تغیر رامنځته نکړي پیغام مؤثر ندې.

د پیغام له رسولو وروسته اړینه ده، چې د هدف لاندې گروپ په غبرگون پوه شو. دغه غبرگون (فیدبک) په حقیقت کې د هدف لاندې گروپ باندې د پیغام تاثیر دی، چې دغه تاثیر د خلکو درويږي، چلند او افکارو کې د تغیر په بڼه ښکاره کېږي.

نړیوالو ته د مبارزینو د پیغام رسولو په لار کې نړیوالې رسنۍ ډېر رول لري، د پخواني شوروي اتحاد واکمن د نړیوالو رسنیو له دغه رول څخه ښه خبر وه. له همدې امله یې بي بي سي، امریکا غږ او نورو رسنیو ته د خپل واک لاندې سیمو کې د فعالیت اجازه نه ورکوله او که چا دغو نړیوالو راډیوگانو ته غوږ نه وه؛ هغوی زنداني کېدل. که له یوې خوا داخلي او نړیوالې رسنۍ خلک د مبارزې له پیغامه خبر وي. له بلې خوا یې د مبارزې ملاتړ ته هم هڅوي، چې دا کار د دې لامل گرځي چې مبارزې ته نور خلک ورگډشي.

د امریکا متحده ایالتونو په ۱۹۶۰م کال کې په پخواني چک سلواکیا کې ازادي راډیو جوړه کړه او د باندېنيو رسنیو پر اوربدلويي له سختو قیوداتو سره سره د ازادۍ راډیو څپې له فولادي پردې ورتېرې کړې او

په خلکويي تائير وکړ. هغه سياسي، پوځي او ايډيالوژيکي خنډونه چې له دويمې نړيوالې جگړې وروسته پخوانی شوروي اتحاد له لويديځ او غبر کمونيستي هيوادونو سره د تماس د مخنيوي په موخه رامینځته کړی وو د پولادي پردې په نوم يادېږي. دغه خنډونه د جگړې له پايې ته رسيدو وروسته له منځه ولاړ. له دې امله د ختيځې اروپا په هېوادونو، چې د شوروي اتحاد د وارسا تړون متحدين و، کې يې د نړيوالو راډيوگانو د خلکو ترمنځ پوهاوی رامینځته کړو. چې دغه پوهاوی د سړې جگړې له پای ته رسېدو مخکې ولسي خوځښتونو د پيل لامل وگرځيد.

۱،۹،۲ رسنۍ:

د پيغام له جوړولو وروسته بايد هغه وسائل ولټوو د کومو په مټ، چې پيغام ليرېډول کېږي. د پيغام د رسولو لپاره مناسبه وسيله ټاکل دومره اړين دي لکه څومره، چې پخپله د مؤثر پيغام جوړول اړين دي. د نړۍ په کچه د ولسي مبارزې مطالعه بنسټي، چې د عربو له پسرلي تر فېلپين او بيا تر صربيا، په ټوله نړۍ کې په ولسي مبارزو کې رسنې مهم رول تر سره کړ.

رسني نه يوازې د مبارزې پېغام دنړيوالو غورونو ته رسوي، بلکې ولس ته د مبارزې په اړه پوهاوی هم ورکوي. عيني وختونه مبارزې له داسې مراحلو تېرېږي چې که انځور شي، نو نړۍ به په خوځښت راولي. رسني دي چې دغه انځورونه نړۍ ته رسوي، که رسني نه وي د دغه ډول انځورونو جوړول شايد خپلې موخې تر لاسه نه کړي. رسني نه يوازې دا چې پېښې تر پوښښ لاندې نيسي، بلکې همدا رسني دي چې عيني پېښې رامنځته کوي. ددې مانا داده چې که رسني په يوه ځانگړې موضوع ډېر تمرکز وکړي بيا بيا يې وڅيړي او ځانگړي اړخونو باندې ډېر فشار واچوي درسنيو دغه چلند ددې لامل گرځي چې اړونده موضوع دخلکو د مجلسونو موضوع وگرځي او د اوريدونکو او ياليدونکو په افکارو کې تغير راولي نو ځکه رسنيو ته د عامه افکارو جوړوونکي هم وايي.

رسني دولسي مبارزو بريانه تضمينوي، خو دولسي مبارزو په بريالي کېدو کې مرسته کولای شي. له دې امله اړينه ده، چې درسنېو په فطرت او دهغو د کار په ډول پوه شو، ترڅو له رسنيو سره داسې چلند وشي چې زموږ په درد وخوري. ددې له پاره چې له رسنيو په درست ډول استفاده وکړو اړينه ده چې موږ رسنيو ته هغه څه ورکړو، چې د دوی په کار وي او رسني اړتيا ورته لري.

مخکې تر دې چې رسنۍ زموږ خبر خلکو ته وړاندې کړي، بايد پوه شو چې څنگه خپل خبر رسنې باندې ومنو. د دې لپاره بايد سټراټيژي يا تگلاره جوړه شي. رسنۍ ته خبر يوازې ورکول کېږي نه، بلکې پر دوی يې منل هم مهم دي، رسنۍ ددې سره علاقه لري چې مبارزين په حقه دي او که په نا حقه او نه هم د مبارزې پلوي دي، چې هغه څه درته خپاره کړي چې ته يې غواړې، رسنۍ هغه څه غواړي چې د دوی لپاره مهم وي. له دې امله د داسې يوې لارې چارې پيدا کولو ته اړتيا ده، چې رسنۍ ستا خبر د خبر په توگه ومني او په خپل وار يې بيا خلکو ته وړاندې کړي. د ژورنالېست لپاره د داسې خبر پيدا کول غوره دي، چې نه يوازې مهم وي بلکې درسنۍ ليدونکو او يا اورېدونکو ته هم ارزښت ولري. نو ځکه مبارزين بايد هڅه وکړي، چې رسنې ته داسې مالومات ورکړي، چې رسنې ته ارزښتناک ښکاره شي.

په ساينس او ټکنالوژۍ کې د پرمختگ له امله رسنۍ هم په چټکۍ سره بدلېږي. درسنې د سټراټيژۍ تر جوړولو وړاندې بايد چاپېريال مطالعه شي. د دې خبرې مانا داده، چې درسنې حالت، ستاسې اورېدونکي او ستاسې تر هدف لاندې گروپ بايد وڅېړل شي. له هر څه مهمه داده چې درسنې لندې سکېپ بايد مطالعه شي.

در سنڀو لنڊسڪپ په رسنيو کې اقتصادي، سياسي او ټولنيز بدلون او له دغه بدلون څخه رامنځته شويو امکاناتو ته ويل کېږي. اگر چې په ټکنالوژي کې چټک پرمختگ له امله اوس تر ډېره بريده ټولنيزو رسنيو درواجي رسنيو لکه راډيو، ټلويزيون، ورځپاڼې او مجلې عاى نيولى دى. اگر چې دغه راډيوگانې هم ډېر اورېدونکي لري، خو په برېښنالرونکو ښارونو کې بيا ټلويزيونونه ډېر لېدونکي لري، چې د دغو ټلويزيونونو شمېر د څلورېنځو پېل شواوخوا کې دى. نړيوالې راډيوگانې بي بي سي، ازادى او امريکا غږ راډيو هم په کليوالو او ښاري سېمو کې په ډېر شوق سره اورېدل کېږي، که مبارزين خپل پېغام دغو رسنيو ته ورسوي، نو ډېر په اسانۍ کړاى شي، چې ولس له خپلې مبارزې خبر کړي او داخلي او خارجي ملاتړ ترلاسه کړي.

ټولنيزې رسنۍ

په ټولنيزو رسنيو کې هم ډېر په تېزۍ سره پرمختګ روان دی. په لومړيو کې خو فېسبوک، ياهو او هاپمبل مسېنجر ونه وو، خو اوس ټوېټر، مایي سپېس، فورسکویر او نور رامنځته شوي دي. په نړۍ کې داسې ځايونه شته چې له اړوند هېوادونو سره دواټونو له لارې نه وي تړلي خو له نورې نړۍ سره د انټرنېټ په مرسته تړل شوي دي.

که څه هم په افغانستان کې يوازې يو څو فيصده خلک انټرنېټ ته لاس رسې لري خو دغه خلک اکثريت د ټولني مهم خلک دي. دوی په نړيوالو نادولتي انجوگانو، داخلي انجوگانو، سفارتونو، نړيوالو سازمانونو، نړيوالو او داخلي رسنيو، دولتي او شخصي ادارو کې کار کوي. له دې پرته محصلين، د پوهنتونونو استادان او نور سياسي فعالان هم انټرنېټ ته لاس رسې لري. او همدوی د ټولنيزو رسنيو د مهمو کارونکو له جملې څخه دي.

ځوانان د افغاني ټولني هغه پورې دی، چې د ټولني دنورو پورونو په پرته له انټرنېټ ته زيات لاس رسې لري. په دې وروستيو کې فېس

بوک د افغانانو لخواه د سياسي او ټولنيزو مباحثو او د افکارو د تبادلې لپاره په زياته کچه کارول کېږي. د ټاکنيزو کمپاينونو لپاره هم ترې کار اخېستل کېږي. فېسبوک د ټولنيزو شبکو د رامنځته کولو او د اعلانونو لپاره هم کارول کېږي. داسې انگېرل کېږي چې د وخت په تېرېدو سره به په افغانستان کې د سياسي او ټولنيزو موخو لپاره د ټولنيزو رسنيو کارېدنه لا چټکه او رواج شي، خو په اوسني وخت کې هم د افغانانو په ژوند کې د ټولنيزو رسنيو له ارزښت څخه انکار نه شي کېدای.

ټولنيزې رسنۍ عامو خلکو او مبارزينو ته موقع ورکوي، چې د مبارزې پيښې واقعات او کړنې د نورې نړۍ سره شريکې کړي. دغه کار ته د ښاريانو راپور ورکونه Citizen Reporting وايي. اگر چې د ژورنالستانو لخوا راپور ورکونه ددغه ډول راپور ورکونې سره توپير لري خو په عمومي ډول ولسي مبارزو کې دغه راپور ورکونه ډېره مؤثره وي، د عربو پسرلي او برما کې دانگ سان سو چې لخوا مبارزه کې ددغه ډول راپور ورکونې ډېره استفاده شوې.

کارپوهان باوري دي؛ چې د عربو پسرلي ډېر لاملونه درلودل، چې يويې ټولنيزې رسنۍ دي. مبارزينو د فېسبوک او ټوېټر له لارې يو شمېر مصريان مبارزې ته راوهڅول او دهغوی ملاتړ يې ترلاسه کړ. د

هغه پر بکنده رول له امله چې فیسبوک د مبارک پر خلاف په مبارزه کې تر سره کړو، د عر بو پسرلي ته د فیسبوک او بنټون هم وېل کېږي. نور کار پوهان بیا پدې اند دي چې ټولنيزې رسنۍ د پيغام د تاثير او انعکاس زياتوونکي دي او يواځې پيغام په لويه کچه خپروي.

همدغه ټولنيزې رسنۍ د دې لامل شوې، چې سياسي استبداد ته بشري بڼه ورکړي. محمد ابو عزيزي هغه شخص دی، چې په تيونس کې يې د شاروالۍ د مامور له خواله رټل کېدو او وهل کېدو وروسته ځان ته اور واچاوه.

د ده کېسه په فیسبوک، ټویټر او یوتیوب کې څو ځله تکراراً خپره شوه او ناراضه خلک يې وهڅول، چې د منځني ختيځ او شمالي افريقا په بېلابېلو هېوادونو کې د خپلو ځانونو د خوندي کولو او ژغورولو لپاره احتجاجونه، مظاهري او لاريونونه وکړي. تيونسي فعالانو چې بنځې هم په کې شاملې وې، ټولنيزې رسنۍ او وييلاگونه در ژيم در پر يزو معاملو د بر بندولو لپاره و کارولې، د بېلگې په توگه په تيونس کې فعالينو د ولسمشر زين العابدين د مېرمنې هغه ويديو خپره کړه، چې نوموړې دولتي الوتکه د خپلو شخصي موخو لپاره کاروله او اروپا ته د سودا لپاره تلله.

د عربو پسرلي کې ټولنيزې رسنۍ د دې لامل شوې، چې دمبارزينو ترمنځ سياسي بحثونه گرم او ولسواکه نظر ونه خپاره کړي او ديولر اقداماتو رامنځته کېدو ته لار اواره کړي.

ډېر پوهان وايي چې درسنیو او ټولنيزو تحريکونو ترمنځ يوه قوي اړيکه موجوده ده، عینې خو دغه اړيکې ته د (گډژوند) اړيکه وايي. د دې مانا داده؛ چې که یو وي بل به هم وي، او که یو نه وي بل به هم نه وي. دمنځنی ختیځ او شمالي افریقا او عینې اروپایي ټولنو کې د بریالیو ولسي مبارزو بریاله ټولنيزو رسنیو (فیسبوک، ټویټر، یوتیوب، پالک ټاک او نورو) سره تړل شوي وو. په داسې حال کې چې په دغو ولسي مبارزو کې د عوانانو ترمنځ افقي افهام او تفهیم وو، چې په ولسي مبارزه کې د عمودي افهام او تفهیم برعکس دغه ډول افهام او تفهیم د عوانانو د متحرک کولو لپاره زیات موثر ثابت شوي، او دغه ډول افهام او تفهیم کې ټولنيزې رسنۍ ډېر ستر رول لوبوي، نو ځکه دمنځی ختیځ په ولسي مبارزه کې د ټولنيزو رسنیو غښتلی رول له نظر نه شي غورځول کېدی. دا چې د ولسي مبارزو او ټولنيزو رسنیو اړيکې ته د گډژوند یا *Symbolic Relation* وویل شي دا به یو څه مبالغه وي. دمنځي ختیځ او یابل هر ځای کې چې ولسي مبارزو تاریخ ته وکتل شي، مبارزه هېڅکله په خپله نه

رامنځته کېږي، بلکې مبارزين او سياسي فعالان ډېر وخت مبارزه تر سره کوي، چې خلکو ته فکر ورکړي او يو نوي متبادل ورته وړاندې کړي، ټولنيزې رسنۍ نه شي کولای چې په خپله خلکو ته يو متبادل ور وړاندې کړي، بلکې دمبارزينو د اوږد وخت دمبارزې مفکوره په ډېر کم وخت کې ډېرو زياتو خلکو ته درسولو وړتيا لري، ټولنيزې رسنۍ ددې وړتيا لري چې دثانيو په حساب يو پيغام لکونو خلکو ته ورسوي له دې امله ويلی شو، چې په ولسي مبارزه کې دټولنيزې رسنۍ دپراخوونکو يا زياتوونکو (Amplifier) رول لري.

که له يوې خوا په افغانستان کې ډله ييزو رسنيو دپخوا په پرتله ډېر پرمختگ کړی او تاثير يې زيات شوی، خودرواجي رسنيو له ارزښت څخه هم انکار نه شي کېدای، په افغاني ټولنه کې ديني عالمانو له رول څخه سترگې نشي پټېدای، ديني عالمان دجمعې ورځو او داخترونو په خطبو کې، دجنازو پر مهال او دنورو ديني لمانځغونډو پر مهال له لوی شمېر خلکو سره مخ کېږي او داسلام له نظره بېلابېلي موضوعگانې تشریح کوي. زموږ په ټولنه کې ديني عالمانو رول خورا زيات دی او که ديني عالم له يوې موضوع ملاتړ وکړي، نو ددې قوي امکان موجود دی، چې ولس له هغې موضوع څخه پراخه ملاتړ وکړي.

قومي مشران او مخور هم په پيغام رسولو کې اغېزناک رول لوبوي، دوی له لوی شمېر خلکو سره مستقيماً په تماس کې وي او کولای شي، چې د دوی ترمنځ د افهام او تفهيم د يوې اغېزمنې و سيلې رول تر سره کړي.

چاپي مواد لکه بروشورونه بينرونه، پوسترونه، ورځپاڼې، مجلې، فکت شپيتونه او نور هم د پيغام رسولو لپاره مؤثرې و سيلې دي ډېر وختونه ولسي مبارزې خلکو ته د پيغام رسولو او د اړونده مسائلو په اړه دخپل دريځ د بنسټکاره کولو لپاره له ورځپاڼو او يا اونيزو استفاده کوي، په ديوالونو ليکل په ديوالونو گرافيتي (رسمونه) چې ځانگړې ماناوې لري هم د پيغام رسولو مؤثرې و سيلې دي. په ديوالونو ليکل او گرافيتي جوړول د ډېرو مبارزينو لپاره د پيغام رسولو بڼې و سيلې دي.

۱،۱،۱۰ بيا پخلاينه:

دوسله والې مبارزې برعکس، په ولسي مبارزه کې دواړه، مبارزين او هم د دوی مخالفين، دگټې په کور کې دي. په ولسي مبارزه کې د مخالفينو پر خلاف مبارزه نه کېږي، بلکې د دوی د کړنو پر خلاف مبارزه کېږي. له دې امله اړينه ده، چې د مبارزې له پای ته رسېدو وروسته له مخالف اړخ سره بيا پخلاينه وشي او په ټولنه کې گډ ژوند

پېل شي. بيا پخلاينه ټولنيز جوړښت قوي کوي او د ټولني بېوزله پور ته واک ورکوي.

و سلواله مبارزه يوه اړخيزه پروسه ده. ولې ولسي مبارزه ډيالوگ، دوه اړخيزه ده. په دغه مبارزه کې مخالف ډيالوگ ته رابلل کېږي، لکه څنگه چې گاندي ويلي "نه همکاري او غاړه نه ايښودل د سيستم پر خلاف رامنځ ته کېږي. دانسانانو پر خلاف نه" په همدغه ډول د ولسي مبارزې موخه نه يواځې دا چې په ټولنه کې تاوتریخوالی له منځه وړل دي بلکې د مخالف په رويه کې بدلون راوستل او په ټولنه کې په اساسي توگه د لانجې ريشې وچول دي. ترڅو لانجه بيا په ټولنه کې سر راپورته نه کړي. دغه ډول مبارزه د اشخاصو پر خلاف نه بلکې د اشخاصو په ملتيا ترسره کېږي، ولسي مبارزه په حقيقت کې له ظالمانه سيستم ښکاره سرغړاوی او په مؤثره توگه ډيالوک ته د مخالف اړخ رابللو ته ويل کېږي. همدا لامل دی، چې ولسي مبارزين هغه چا ته چې ولسي مبارزين ورسره مخامخ دي ته دښمن نه بلکې مخالف ويل کېږي. او د مبارزې د پای ته رسيدو وروسته ټولې خواوي خپل عادي ژوند ته دوام ورکوي.

۲،۱ يووالی (اتحاد):

له ستر اټيزی، جوړولو بر علاوه بايد د مبارزينو تر منع ديوالي رامنځته کولو لپاره هڅې وشي. اکثره وختونه د مبارزې گډون وال بېلابېل سياسي، ټولنيز او اقتصادي پسمنظر ونه لري، ددوی تر منع د ولسي مبارزې په اړه بايد واحد فکر موجود وي. ديوي مبارزې لپاره د ډېر شمېر خلکو متحرک کول اړين وي، چې بيا وروسته ددوی تر منع يووالی مهم او لازمي فکتور دی.

د عامو مبارزينو بر علاوه بايد د مبارزينو د بېلابېلو کچو تر منع يو والی رامنځته شي. ولسي مبارزه له درېيو کچو مشرتابه، او پراتيفي شبکې او عام ولس څخه رامنځته کېږي. د بريالۍ ولسي مبارزې لپاره اړينه ده، چې ددغه درې واړو کچو تر منع يووالی موجود وي. ددغه دريو واړو پوړونو تر منع ديوالي دنه موجوديت له امله په مبارزه کې گډوډي او بې نظامي رامنځته کېږي. په ولسي مبارزه کې يو ډول گډوډي مخالفينو ته موقع ورکوي، چې د مبارزينو تر منع اختلافات راپېدا کړي. د مبارزينو تر منع يو والی د مبارزې بريالۍ کېدو کې مرسته کوي او همدا لامل دی چې بايد د مبارزينو تر منع يو والی د مبارزې د بريالۍ لپاره يو اساسي فکتور گڼل کېږي.

لدي بر علاوه مبارزينو او اړونده اړخونو ترمنځ د موخې يو والی هم اړين دی، په تحريک کې د موخې په اړه بايد يو والی موجود وي او د مبارزې موخې بايد د عام ولس ليوالتياوې منعکس کړي. د موخې په اړه دوه خبرې مهمې دي: لومړۍ دا چې موخه بايد د زياترو خلکو د دلچسپۍ عکاسي وکړي يا په بل عبارت، د نورو خلکو مقصد وگرځي. دويم دا چې موخه بايد ريالستيکه او حقيقي وي. مبارزه بايد يو محدود شمېر مقاصد ولري، د ډېرو مقاصدو موجوديت د مبارزې د ناکامۍ لامل گرځي. ستراټيژي د دې لامل گرځي، چې په مبارزه کې نور خلک شامل شي د مخالف له لېکو د خلکو تېښته د دې لامل گرځي، چې خلک لا زيات محرک او مبارزه قوي شي. ستراټيژي د مخالف په کړنو کې د توقف لامل گرځي او مخالف کمزوری کوي.

۳،۱ رهبري:

چرته يې درومم په کوم لوري به يې موم

ورکه موندی نشي بې رهبره بې چراغه

له ستراټيژي جوړونې او يووالي رامنځته کولو وروسته دولسي مبارزې د مشر تابه په اړه بايد فکر وشي. په انساني ټولنه کې زياتره

وخت ستونزې او مشکلات موجود وي، که څه هم زیاتره خلک د دغو ستونزو له امله غورېږي او له دې امله د ټولني د ټولو وگړو ورغڼی ژوند په یو نه یو ډول په منفي توگه اغېز منېږي، خو زیاتره خلک د مختلفو لاملونو له کبله د حالاتو بدلون لپاره په اقدام لاس نه پورې کوي.

ډېر وختونه یو شمېر خلک له ستونزو څخه در او تلو او د حالاتو د بدلون په اړه فکر کوي، مگر یوازې یو یا څو محدود اشخاص ابتکار په لاس کې اخلي او په عملي اقدام لاس پورې کوي. دغه اشخاص خپل نظر له نورو سره شریکوي، نور افراد خپلو لیکو ته جذبوي او په دې ډول تحریک پراخېږي. تحریک اداره غواړي او که سم اداره نه شي، ناوړین رامنځته کوي. نو ځکه اړینه ده په مبارزه کې داسې اشخاص موجود وي، چې تحریک په ښه ډول اداره کړي. تحریک ته لرلید وټاکي، نور افراد ورته را جذب کړي، وسایل ورته برابر کړي او تحریک روان وساتي، تر څو چې تحریک بریالی کړي.

مشرتابه دهر حرکت یو مهم عنصر دی، دهر حرکت بریالیتوب د مشرتابه په پوهه او وړتیا ولاړ وي. د حرکت مشر باید یولړ وړتیا وې ولري او که مشر وړتیا ونه لري مبارزه ناکامېږي. د اسلام له نظره هم مشرتابه ډېر مهم دی، امام شافعي رح فرمایلي: (که زه توان ولرم چې

يو قوم ته دعا وکړم، نوزه دهغه قوم مشر ته دعا کوم). په ولسي مبارزه کې مشر تابه اړ دی، بشري سرچېنې اداره کړي، د مبارزې د مادي وسايلو لپاره پلان جوړ او اداره کړي او همدارنگه مشر تابه د وخت په بڼه ډول مدیریت کړي.

ګاندي، مارټر لوتر کېنگ، پاچا خان او نیلسن منډیلا هغه مشران دي، چې د ولسي مبارزو له امله مشهور دي. دغه مشرانو نه یوازې دا چې کاریز ما درلوده بلکې تر ډېره بریده بریالي هم وو. د ولسي مبارزې لپاره اړینه نده، چې دیادو اشخاصو په خیر کاریز مالرونکي مشران ولري، خو د ولسي مبارزې لپاره اړینه ده، چې داسې مشران، چې لرلید، پاکې، موخې او ستراتیژي ولري، ولري.

د پخواني تعریفونو برعکس او سني مشر تابه د موخو د لاسته راوړلو لپاره پر خلکو تاثیر، دهغوی هڅول او دوی ته د وړتیا ورکولو ته ویل کېږي. د مشر تابه لپاره کوم واحد فورمول نشته، د حالاتو او شرایطو په پام کې نیولو سره د مشر تابه ستایل کارول کېږي. مشر تابه بېلابېل ډولونه لري، خو مشر تابه هغه ډول غوره کوي، کوم چې له حالاتو او شرایطو سره برابر وي.

مشر تابه په ولسي مبارزو کې د افرادو او اشخاصو لپاره دهخونې نقطه وي. مشر تابه خپل نور ملگري مبارزه کولو ته هڅوي او دوی دنورو لپاره د پوهې او عمل يوه نمونه وي. بل دا چې مشر تابه بايد د وخت او شرايطو سره سم وړتياو او د موجودو وسايلو څخه په استفادې مبارزه برياليتوب ته سوق کوی

مشر بايد لاندې ځانگړتياوې ولري:

➤ دراتلونکي لپاره لرلید ولري: مشر بايد پوه وي، چې له مبارزې څخه څه شی لاسته راوړل غواړي. مبارزه فقط د مبارزې په خاطر روانه نه ساتل کېږي. مبارزه د وار دمخه يو تعريف شوی حالت درامنځته کېدو په خاطر ترسره کېږي. دغه حالاتو ته د مبارزې لرلید ويل کېږي.

➤ قوي شخصیت ولري: خپلې خبرې ته ودرېږي، ژمن او هڅاند واوسي، مشر بايد عام افرادو لپاره د فکر او عمل يوه نمونه وي. تزلزل د مشرۍ قاموس کې ځای نلري.

➤ پر خپل ځان کتيرول: مشر تابه بايد له واکه ناوړه گټنه (استفاده) ونه کړي، په خپل ځان بشپړ کتيرول ولري. مشر بايد دنورو خلکو (د عامو مبارزينو او ولس) لپاره د پاکۍ او پرهيزگاري يو سمبول وي.

- مشر تابه په خپله بايد يوه نمونه وي: مشر بايد د سخت کار، حوصلې، عزت او له نور و سره د مرستې يو سمبول وي، داسې چې خلک يې په اشارو قرباني ور کولو ته تيار وي.
- مشري امتياز نه بلکې يو دروند مسؤليت وگڼي. که څه هم يو شمير پوهان مشري لپاره فطري وړتيا درلودل اړين گڼي. نور پوهان بيا وايي چې مشري يو کسبي شى دى. کسبي وي او که فطري، مشر بايد مشري يو مسؤليت وگڼي او د دغه دروند بار وړتيا لپاره فزيکي او علمي وړتياوي ولري. مشر بايد هغه خلک چې دى يې استازيتوب کوي وپېژني. خلکو ته غور کېږدي، له هغوى سره کېني او ځان د هغوى په څېر يو شخص وگڼي او پر دوى ځان او چت ونه گڼي.
- وړتيا ولري: مشر بايد د مشر تابه وړتيا ولري او له نور و خلکو څخه د وړتيا په لحاظ متميز وي.
- مسووليت ومني: لانجمن چاپېريال کې همېشه حالات د وړاندوينې وړ نه وي او ډېرى وختونه مشران سمې پرېکړې نه شي کولای. که چېرته د ناسمې پرېکړې له امله تحريک ناکامېږي، بايد مشر مسووليت ومني، ډېر کم مشران د ناکامۍ

مسؤوليت مني، مگر ښه مشر هغه دی، چې د بريا او ناکامۍ دواړو مسووليت ومني.

➤ د بريا نورو ته منسوبول: ښه مشران تل د تحريک برياوې نورو ته منسوبوي، دوی ډېر کم وخت د (ما) او (زه) کلمات کاروي، همېشه موږ کاروي، ښه مشران خپلو افراد ته حس ورکوي، چې دوی مهم دي او له دوی پرته د مبارزې بريا امکان نلري.

➤ دنورو له تجربو زده کړه کول: مشران له خپلو کړنو زده کړه کوي، دويم ځل تېروتنه نه کوي، همدارنگه مشران بايد دنورو مشرانو له تجربو هم زده کړه وکړي. مشران بار بار تجربو کولو لپاره وخت نلري دوی اړ دي چې خپل چاپيريال مطالعه کړي، له نورو زده کړه وکړي او کشتۍ ساحل ته ورسوي.

➤ دواک لېږد: ښه مشران واک له ځانه سره نه ساتي بلکې واک نورو ته لېږدوي، له دغه لارې دوی نه يوازې دا چې خپل کار اسانوي، بلکې نورو ته د مسؤليت د لېږد له لارې د تحريک د خپل گڼلو حس ورکوي. ښه مشران هڅه نه کوي، چې ټول کارونه په خپله وکړي، بلکې په گډه له نورو سره کار کوي او د بريا طرف ته قدم اخلي، همدارنگه دواک زيات تمرکز د تحريک د ناکامۍ لامل گرځي.

مشران د خپل فطرت له مخې په بيلا بيل ډولو سره خپل تحرې بگونه منځ په وړاندې بيا يې عينيې مشرانو ته مطلق مستبد وي. دا هغه مشران دي، چې نورو خلکو ته فقط امر کوي. دغه ډول مشر تابه د ناوړين په وخت کې او هغه وخت چې مبارزې شکست خوړلی وي، ډېر مؤثر وي. په داسې حالاتو کې خلک د مشر طرف ته گوري او د مشر پرېکنده دريځ ډېر گټور وي.

يوشمير مشران بيا مشفق مستبد گڼل کېږي دوی د لاس لاندې افراد هڅوي چې د دوی پرېکړې ومني. عينيې وختونه دغه ډول مشران ټيټ پورې افرادو ته د پرېکړې کولو موقع ورکوي.

نور مشران بيا مشورې کولو ته اوليت ورکوي او دوی ته پر مشوره ولاړ ديموکراتان ويل کېږي. دغه ډول مشران له پرېکړې کولو وړاندې په پراخه کچه له نورو افرادو سره مشورې کوي، خو وروستی پرېکړه په خپله کوي. دغه مشران په خپلو افرادو باور لري. دغه ډول مشر تابه د دې لامل گرځي چې په مبارزه د خلکو باور پيداشي او خلک د پرېکړو کولو لپاره وروزل شي.

عينيې نور مشران په برخه اخیستنې ولاړ ديموکراتان گڼل کېږي. دغه مشران له پرېکړو کولو وړاندې له نورو افرادو سره مشوره کوي، خو

پرېکړه د رايو په اکثريت سره کوي. د دې ډول مشر تابه زيان دادی؛ چې په دغه ډول پرېکړه کولو وخت ډېر لگښت او په دغه ډول حالاتو کې که د مشر تابه له اړخه چې کومه پرېکړه راعي، ډېر خلک شايد له هغو سرغړونه وکړي.

۴،۱ د مبارزينو تاوتريخوالي نه کولو ته ژمنتيا:

له تاوتريخوالي خالي نظم دوه ماناوې لري چې يو يې د بدلون پلي کول او بل يې تعقيبول او له تشدد ځان ساتل دی. له تشدد ځان ساتلو مانا داده، چې برخه وال نه تشدد کاروي او نه د تشدد کارولو گواښ کوي. اکثره خلک شايد له ولسي مبارزې سره له دې امله ملگري شي، چې دغه ډول مبارزه له تاوتريخوالي پاکه ده. ډېر کم خلک شايد د بدلون لپاره له وسله والې مبارزې سره ملگري شي، نو ځکه اړينه ده، چې ولسي مبارزين له تشدد ځان وساتي

د مبارزينو له خوا تاوتريخوالی نه کول او د مبارزې اصولو ته ژمنتيا يو بل مهم فکتور دی چې د مبارزې په بريا کې مرسته کولی شي. نو ځکه مبارزين ټولو اړونده خواوو ته بايد درناوی وکړي. دوی بايد هېڅکله فزيکي مقابله او شفاهي تاوتريخوالی ونه کړي. دوی بايد له

تاوتریخوالي او له نورو ناوړه کړنو ځان وساتي. اقدام باید ولسواکه وي، مبارزین باید هڅه وکړي، چې خپل متحدین وساتي او نوي دوستان او ملګري پیدا کړي.

مبارزین تل باید له تشدده ځانونه وساتي. همدا لامل دی چې ځینې مبارزې مبارزین اړ باسي چې د تاوتریخوالي دنه کولو ژمنه وکړي. د دې بڼه بېلګه دخدایي خدمتګارو ولسي مبارزه ده. دخدایي خدمتګارو هر غړی اړ و، چې په مبارزه کې له ګډون وړاندې به تاوتریخوالي نه کوي او ولسي مبارزې ته به ژمن پاتې کېږي. عموماً داسې فکر کېږي، چې ولسي مبارزې اسانې او له تاوتریخوالي ډکې مبارزې ستونزمنې وي، خو حقیقت ددې برعکس دی. اصلاً تاوتریخوالي ډکې مبارزې اسانې او ولسي مبارزې ستونزمنې وي.

دغه ډول مبارزې روزنې اوژمنتیا ته اړتیا لري. هغه خلک چې له تاوتریخوالي خالي مبارزو کې ګډون کوي، باید ددغه ډول مبارزو پر موثریت عقیده ولري. که څوک ددغه ډول مبارزو پر قوت باور ونه لري، هغوی ته نه بنایي چې په داسې مبارزو کې ګډون وکړي. ډېر وختونه مستبد رژیم د مبارزینو پر خلاف زور کاروي، که مبارزین له تاوتریخوالي ځان وساتي، دوی کولای شي له دې لارې مستبد

چارواکي د خلکو په نظر کې ناقانونه ښکاره کړي. دغه کار د مبارزې د پياوړي کېدو لامل گرځي او د مبارزې مسوولیت زیاتوي.

د تشدد کارونه حکومت ته پلمه ورکوي، چې دوېرې له منځه وړلو او د نظم ساتلو لپاره زور وکاروي. له تشدده خالي مبارزه ددې لامل گرځي، چې د مخالف ملاتړي راجلب کړای شي، خو کله چې امنیتي ځواکونه د مبارزینو له خوا وگوانښل شي، نو دوی بیا زور کاروي. خو که خو عصبیت د له تشدده خالي مبارزې سابقه ولري او یا دا ثابتې کړي، چې د تشدد کارولو اراده نه لري، پولیسو ته بیا د زور کارولو پلمه په لاس نه ورځي. د مبارزینو له خوا د زور کاروونه د حکومت دغه بهانه چې په ټولنه کې ثبات رامنځته کولو لپاره له زوره کار اخلي توجیه کوي. دغه اصول د ستراتیژۍ په جوړولو کې مرسته کوي.

کله چې ولسي مبارزین تاوتریخوالی ته لاس واچوي، مبارزه ناکامېږي. مبارزه د میکروبي کېدو څخه د ساتلو په موخه باید تاوتریخوالی ونشي.

له بلې خوا اکثریت مبارزین له ولسي مبارزینو څخه ځکه ملاتړ کوي، چې مبارزه له تاوتریخوالي خالي وي، کله چې مبارزه په

تاوتریخوالي اوړي د عامو خلکو ترمنځ او همدارنگه دمبارزینو ترمنځ ملاتړ له لاسه ورکوي. له هر څه مهمه داده، چې د مبارزې مشرتابه د تشدد نه کولو په نوم خلک له ځانه سره یوځای کړي وي، که مبارزه په تاوتریخوالي اوړي، نو داله مبارزینو سره یوډول جفاده، فريب او جفاد مبارزو د ناکامی لامل گرځي.

له تاوتریخوالي پاکه مبارزه له زور زیاتي سره په هېڅ ډول اړخ نه لگوي، نو ځکه که په مبارزه کې داسې اشخاص وموندل شي، چې زور زیاتي کوي او یا د زور کارولو گواښ کوي، باید له مبارزې وویستل شي. بله مهمه خبره داده چې ولسي مبارزه د خار جیانو له لاسوهني څخه باید وساتل شي. ډېر وختونه له تشدده خالي مبارزین هڅه کوي، چې له مخالف څخه باندنی ملاتړ راکم او د ځان لپاره باندنی ملاتړ را جلب کړي، په داسې حال کې چې عینې وختونه شاید دغه ډول ملاتړ پرېکنده او نور وختونه لږ اغېز ولري.

مبارزین په هېڅ ډول باید خارجي وگړو ته په مبارزې او مظاهرو کې د فزیکي حضور اجازه ورنه کړي، همدا ډول شکمنو افرادو ته باید په

مبارزه کې د مشر تابه رول هم ورکول نه دي پکار، په مبارزه کې د باندنيو حضور مخالفينو ته د مبارزې د بدنامولو چانس ورکوي.

هغه اقدامات چې په پلان کې نه وي له هغو بايد ډډه وشي، هغه کړنې چې روښانه موخې نه لري او د تحريک د کمزورۍ باعث گرځي بايد ترسره نه شي. د مبارزې پر مهال د گډو وډو کارونو ترسره کول گډو ډي رامنځته کوي او د مبارزې د کمزوري کېدو لامل گرځي. لدې بر علاوه مبارزه بايد د مبارزې د سرته رسولو اخلاقي اصول ولري. دغه اصول مبارزې ته تگلوري په گوته کوي.

په مبارزه کې بايد داسې تگلارې موجودې وي، چې هغه خلک چې د مبارزې له اصولو سر غړاوی کوي له مبارزې وباسي. داسې اصول بايد موجود وي، چې هغه خلک ويا گروپونو ته په مبارزه کې د گډون اجازه ورنه کړي، چې د مبارزې له اصولو سره موافق نه وي. هغه خلک چې د مبارزې له روح سره مخالفت لري، څومره ژر چې کېدای شي بايد له مبارزې وويستل شي.

د وسلوالي مبارزې برعکس ولسي مبارزه کې مالومات ډېر پټ نه ساتل کېږي. په ستراتيژيکه ولسي مبارزه کې هر څه بايد روښانه وي، ډېر کم مالومات کېدای شي پټ وساتل شي، په ډېره کچه محرميت د مبارزې د ناکامۍ لامل گرځي. که خلکو ته د مبارزې په اړه پوهاوی ورنه کړل شي، نو خلک د مبارزې د موخو او تمویل په اړه شکمنېږي، چې دا کار مبارزه کمزورې کوي.

ولسي مبارزه کې بايد ټولو اړونده خواوو ته درناوی وشي، د مبارزې جوړښت بايد ولسواکه وي، اکثره خلک بايد په پرېکړو او تاثير ولري. يو شخص بايد متمرکز واک ونه لري. خو ددې مانا دانه ده، چې مبارزه بايد مشرتابه ونه لري، مشرتابه د مبارزې لپاره اړين دی، خود پرېکړه کولو پروسه بايد ولسواکه وي. ديکتاتوري مشرتابه د مبارزې دله منع تلو لامل گرځي.

بله خبره داده چې مبارزه يوه دومداره پروسه ده. ددې دوام لپاره مهمه ده، چې مبارزين او مشرتابه په دايمي توگه يوله بل سره په اړيکه کې وي. مبارزين بايد د مبارزې دراتلونکې تگلارې په اړه معلومات ولري او همدارنگه له خپل رول څخه هم باخبره واوسي.

نوله دې کبله اړینه ده چې وخت پر وخت مبارزینو ته په مبارزې پورې تړلیو بېلابېلو موضوعاتو په اړه پوهاوی ورکړل شي. که چېرې مبارزین ونه روزل شي او په مبارزه کې نظم موجود نه وي، نو مبارزه په اسانۍ سره د مخالفینو له خوا یرغمل کېدای او شاید ناکامه شي.

پوهاند پدې اند دي چې دلېبیا او سوريي مبارزې ځکه بريالی نشوي چې دغه مبارزو خپل فطرت له لاسه ورکړو او په وسلوالو مبارزو بدلي شوې. همدا لامل دی چې په یادو هیوادونو کې د عربو پسرلی ناکام او دواړه هیوادونه کورنۍ جگړې ته ورتهیل وهي.

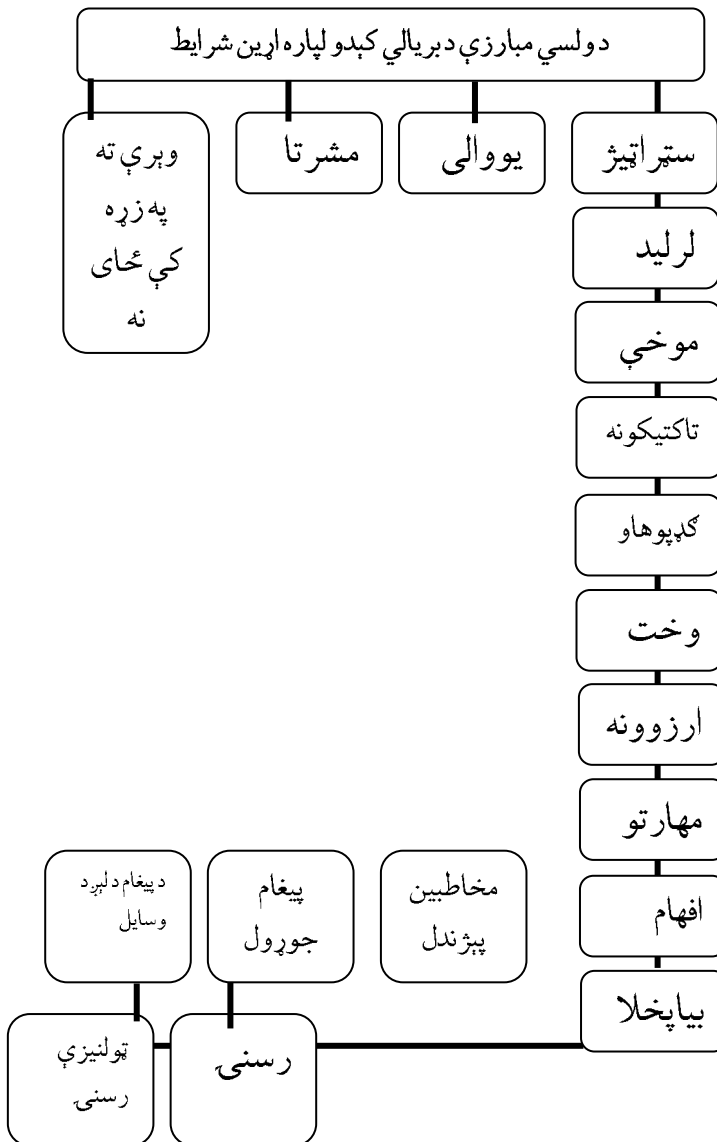
۵,۱ وېرې ته په زړه کې ځای نه ورکول:

په تش لاس د دغه مخاطب سره چې د قانون د پلي کولو پلمه د زور کاروونې پوره واک لري سره د مخامخ کېدو پر مهال ویره طبیعي ده او حتمي ده. په ځینې ځایونو کې په مبارزه کې له دې امله چې په راتلونکي کې به نوموړي شخص ته ستونزې پیدا شي گډون کول هم له ویرې سره مل وي.

په ولسي مبارزه کې اړینه ده، چې دوېرې موجودیت و منو خو باید په دغه ویره برلاسی پیدا کړو او هغې ته په زړه کې ځای ور نه کړو. له دې امله داسې ترتیبات ونیسئ چې نه یوازې دا چې خپله ویره راکمه

کړی د مخالف وېره هم را کمه کړی، مخالفین عینې وختونه د مبارزینو څخه دوېرې له امله مبارزینو سره زور زیاتې کوي. ددې یوه لار داده، چې داسې تاکتیکونه وکارول شي، چې له مخالفینو سره مخامخ کېدل او تکرار کم شي. د مبارزینو تر منځ د همغږۍ د زیاتولو په موخه اقدامات وشي او بالاخره تاکتیکونه لکه مظاهره یو ناڅاپه ترسره شي او بېرته ژر خپره شي. تر څو چې مخالفین خبرې چې مبارزینو بریا اعلان کړي وي.

درېيم څپرک

واک او دواک سر چينې:

واک:

په يو هېواد يا سيمه کې په عملي سياست د پوهېدو او څېړنو لپاره اړينه ده، چې په اړونده ټولنه کې دواک په اړه په موجوده مفکورې پوه شو. همدا لامل دی، چې له پېر يورا هيسې پوهان دواک په اړه څېړنې کوي. دولسي مبارزې په اړه د څېړنو لپاره اړينه ده، چې باور ولرو چې واک په ولس پورې اړه لري، که څوک دغه باور نه لري ولسي مبارزه ورته يو بې ماناشی ښکاري. دواک په اړه پخواني تعريفونه لنډ تنگ او يوازې محدودې ساحې تر پوښښ لاندې نيسي.

د پخوانيو تعريفونو له مخې هغه خلک چې واک لري، محدود او هغه خلک چې د دوی د لاس لاندې وي هغه لا محدود دي. د دغه نظر له

مخې واک زور، مجبورولو او کترو لولو ته ويل کېږي، خو دواک د اوسني تعريف له مخې واک وړتيا، استعداد او پوتنسيال ته ويل کېږي. د پخوانيو تعريفونو له مخې هغه خلک چې واکمن نه وي، هغوی ته کمزوري ويل کېږي او دواک په اړه له هر ډول موجودې معادلې څخه ويستل شوي دي. پخوا واکمن برلاسي او دلاس لاندې خلک کمزوري گڼل کېدل او یادگر وپونه یو له بل څخه جدا مطالعه کېدل.

دواک په اړه نوي نظريات وايي؛ چې واک یو داسی شی نه دی، چې د یو فردي افرادو ملکیت وگڼل شي او یا د دوی ملکیت وي، چې یوازې هغوی یې لري، بلکې واک سره د یوې اړتیا په توگه چلند کېږي، چې وده ورکول کېدای شي او د ټولني ټول اړخونه په کې شریک وي.

نوې څیړنې ښيي؛ چې واک شخصي نه، بلکې یوه ټولنیزه پدیده ده. واک هغه وخت ښودل کېږي، کله چې د خلکو یوه مجموعه موجوده وي. که واک په یو فرد پسې وتړل شي، دغه بیا واک نه، بلکې زور زیاتي او کترو ل ته ويل کېږي. اصلاً واک همکاري ده، چې ټول موجوده اړخونه په کې دخپل وي.

ټولنه اصلاً د گډوگټو په پايله کې رامنځته کېږي. دخپل اړخونه په ټولنه کې واک سره شريکوي او هڅه کوي چې دورځني ژوند د تېرولو او د گډو موخو د ترلاسه کولو لپاره په گډه کار وکړي.

واک يو کثیرالوجهي اړيکه ده. په واک باندې د پوهېدلو لپاره د واک د معادلې په ټولو اړخونو پوهېدل اړين دي. يانې د واک په اړه پخواني فکر چې يوازې په واکمنويې تمرکز کولو او د واک لاندې خلک يې له معادلې څخه لرې کول، په واک باندې پوهېدلو کې مرسته نه شي کولی.

ميکاولي د واک پخوانی تعريف ناسم گڼي او فکر کوي، چې که واک زور زیاتي وي بیا تر ډېره دوام نشي کولای. نوموړی وايي؛ چې زور زیاتي شاید خلک غاړه ایښودلو ته مجبور کړي، خودغه غاړه اېښودنه دوام نه شي کولای په دغه شان حالاتو کې د واکمنو پر خلاف شاید ډېر ژر وسله وال او يا ولسي ټينگار (مقاومت) رامنځته شي. نو په دغه حالت کې ولس خپل واک د مقاومت په توگه ښکاره کوي.

د واک نوی تعريف د واکمنو لپاره له ولس څخه د مشروعيت ترلاسه کولو اړتيا رامنځته کوي او همدا لامل دی، چې په نوي عصر کې تل د حکومتونو لپاره د مشروعيت د ترلاسه کولو موضوع مطرح کېږي. د

واکمنو پر خلاف د بغاوت له رامنځته کېدو څخه دمخنيوي لپاره واکمن د لاس لاندې خلکو څخه مشروعيت تر لاسه کوي.

برنيس کارول هغه واک چې عام ولس يې لري، ته د ټوپه کېدو واک وايي. نوموړی دغه ډول واک خورا قوي گڼي او وايي، چې که څه هم دغه ډول واک لنډمهالی وي، دا وړد مهال لپاره کومه موخه نه لري، خو موجوده ټولنيزو، اقتصادي او سياسي جوړښتونو کې درزونه رامنځته کوي. کارول وايي؛ چې دغه ډول واک په اوږدمهال کې ان د سترو امپراتوريو د له منځه وړلو توان لري.

د واک دنويو تيوريو دروښتيا لپاره اړينه ده، چې د واک او زورزياتي، تاوتریخوالي او د تشدد ترمنځ په اړیکه پوه شو. که پخوانی تيوري ومنل شي او واک په نورو خلکو دبر لاسي په مانا تعبیر شي، دغه وخت واک يوه د سلسله مراتبو اړیکه رامنځته کوي. په دغه ډول واک کې یونفر پوره وړتیا لري، چې دغه حالات زور زیاتي او یاد زور زیاتي کولو گواښ رامنځته کوي او واک او زور زیاتي مترادف گڼل کېږي.

نوی خپرنی واک او تاوتریخوالی له یوه بل سره دوه تړلې نه بلکې متضادې پدیدې گڼي. واک انساني ځانگړتیا ده او تاوتریخوالی یوه

وسيله ده، يانی زور زیاتی یوه وسیله او واک یوه موخه ده. زور ټولنه تخریبوي او واک ټولنه رایوځای کوي. ددې لپاره چې زور له منځه لاړشي، ولسونو ته باید واک ورو لېږدول شي.

د واک په اړه که د پخوانیو نظریاتو په اړه په لنډ ډول ووايو، واک د معادلې دیو اړخ لپاره گټه او د بل لپاره زیان گڼل کېده. د واک په اړه نویو نظریاتو کې د واک په معادله کې اړونده خواوې د گټې په کور کې وي او هېڅوک په کې مغلوب نه وي.

نوي تيوريانې وايي، چې واک یو ثابت شی نه دی، واک بدلېږي او وخت پر وخت تقویه کېږي. مخالف چې هر څومره استبدادي وي؛ واک یې ثابت نه دی.

په ټولنه کې د واک په اړه موجود بېلابېل فکرونه د واک په دوه متضادو نمونو کې خلاصه کېږي، دغه دواړه نمونې تحریکونه اړیاسي، چې د خپلو کړنو لپاره بېلابېلې تگلارې او تر هدف لاندې گروپونه وټاکي.

د واک لومړنۍ نمونه وايي؛ چې واک دیو داسې هرم په بڼه دی، چې د هر چا د واک پورې په کې مالومه وي، د هرم په سر کې واکمن یو نڅه گان وي، چې واک لري او په پرتلیزه توگه بېواکه ولسونه د هرم په قاعده کې وي.

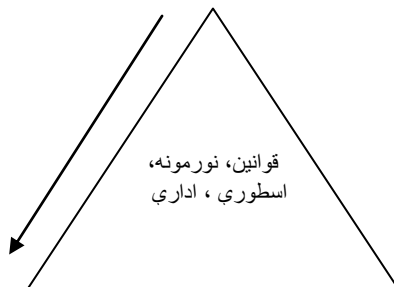
د نخبه گانو او دولسونو تر منځ ادارې او عینې د نه لمس کېدو جوړښتونه لکه قوانین، رواجونه، ټولنیز اصول او نور موجود وي، چې نخبه گان د دغو ادارو او د نه لمس کېدونکو جوړښتونو له لارې ولسونه اداره او خپلې گټې تضمینوي.

د واک په یاده نمونه کې واک له پاسه لاندې خواته راځي او عام ولس هېڅ واک نه لري. نو ځکه تحریکونه د ټولنیز بدلون لپاره اړدي چې د نخبه گانو توجه را جلب کړي او له هغوی سره کار وکړي. د ټاکنو پروسه، لایې کول او محاکمو ته منځ گرځول هغه لارې چارې دي، چې د واک د دغه ډول نمونې د موجودیت په صورت کې ترې استفاده کېږي. د واک دغه نمونې ته د نخبه گانو د واک نمونه یا مونولیتیک نمونه وایي.

د واک پدغه نمونه کې ټولنه د سلسله مراتبو لرونکي هرم شکل ته ورته جوړښت لري، هغه خلک، چې واک لري هغه د هرم په پاس خوا او هغه خلک، چې واک نلري هغه د هرم په لاندې خوا کې موقعیت لري. عام بهیر سیاسي او ټولنیزې تیوريانې لاهم د واک پدغه نمونه باور لري. د واک دغه نمونې د روح مطابق واک جامد شکل لري، تغیر نه خوري. یوازې هغه شخص یا اشخاص چې د هرم ډوله شکل په سر کې واقع وي، تغیر خوري. دغه واکمن هم د کودتایا

انقلابونو په پایله کې له واکه لرې کېږي. په دغه ډول رژیمونو کې وړو برخو ته تغیر ورکول کېدای شي، خو ټول هرم ته تغیر ورکول امکان نه لري.

د واک بهیر (جریان)

ولس

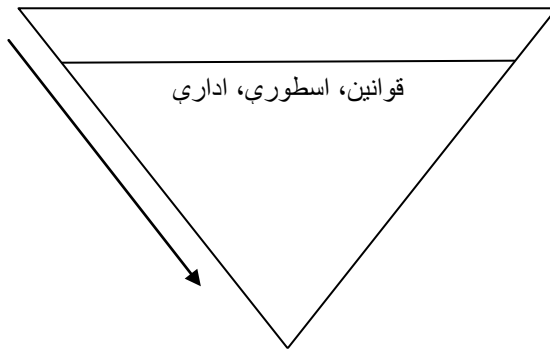
له بلې خوا د واک دویمه نمونې ته دخلکو د واک نمونه وايي دغه نمونه واک له خلکو سره تړي. د دغه نمونې له مخې په هغو ټولنو کې چې قوي نخبه گان لري لکه د امریکا متحده ایالتونه او ان په عینو دیکتاتورې ټولنو کې هم واک دخلکو پر غاړه اېښودنه او ملاتړ ولاړ دی. د واک دغه نمونه د سرچپه هرم بڼه لري. د دغه هرم قاعده عام ولس او سړيې نخبه گان ښيي. په دغه نمونه کې واک دخلکو له خوا نخبه گانو ته لېږدول کېږي. د واک په اړه دغه ډول فکر لرونکي کسان په دې اند دي، چې واکمن تر هغه په واک کې پاتې کېږي، خو چې عا

م ولس و غواړي او هغه وخت چې عام ولس و غواړي له واکمنو واک بېرته اخلي او واکمن له واکه ایسته کېږي.

دغه نمونه یو ایډیال حالت دی، چې د یوې دایمي سیاسي مفکورې په توګه لا تر اوسه ندی تر لاسه شوی (اگر چې د ټولنیزو فعالیتونو پر مهال اکثره تر لاسه کېږي). ولې ددې سره سره تر ډېره بریده په هغو ټولنو کې، چې قوي نخبه ګان لري، که هغه د امریکا په څیر پر مختللي ولسواکي هم وي او یا پوځي دیکتاتوري حکومتونه. د واکمنو واک د عامو خلکو په غاړه ایښودنې، ملاتړ او همکارۍ باندې متکي وي.

عام خلک

د واک بهیر (جریان)

نخبه ګان

دغه نمونه د ټولنیزو تحریکونو له خوا کارول کېږي. په دغه ډول حالاتو کې ټولنیز تحریکونه یوازې په نورماله لارو چارو لکه دلابي

کولو، قوانینوپه جوړولو او ټاکنوسر بهر په ټیټه کچه ولسونو ته پوهاوی ورکوي او مبارزې ته یې راگډوي. دواک دغې نمونې ته پلورالستیکی نمونه هم ویل کېږي.

دواک ددغې نمونې له مخې سیاسي واک له ولس او په ځانگړي توگه له فردڅخه پیلېږي. که یو فرد دواک دجوړښت په اړه خپل فکر ته تغیر ورکړي، دغه تغیر دواک په جوړښت کې دتغیر لامل گرځي. واکمن یوازې هغه واک لري، چې د ولس له خوا ورته ورکول کېږي. افراددغه واک په دیموکراتیکو ټولنو کې په خپله خوښه واکمنو ته ورکوي، نور افراد بیا د پېښو پر وړاندې بې تفاوته وي او استبدادي رژیم بیا د خلکو د خوښې پر خلاف پر ولس حکومت کوي او واک ترې اخلي. ولسي مبارزې ځکه مهمې دي، چې په دې مبارزو کې خلکو ته ددوی دوړتیا په اړه پوهاوی ورکول کېږي، چې دوی په ټولنه کې دهر ډول تغیر راوستلو وړتیا لري.

په ټولنو کې د واک سرچينې:

رابرټ دهل وايي، چې واک هغه وړتيا ته ويل کېږي، چې خلکو ته داسې وړتيا ورکوي چې داسې وکړي، چې لدغه مجبوريت پرته به يې نه وي کړي. د عام فکر پر خلاف، چې واک پر واکمنو پورې اړه لري، واک اصلاً د ټولني په يولر فکتورونو او گروپونو پورې اړه لري. هره ټولنه د واک خپلې سرچينې لري، خو عيني سرچينې داسې دي، چې په ټولو ټولنو کې واکمنو ته واک لېږدوي.

اکثره وختونه د ولسي مبارزو ستر مقصد د واک لاسته راوړل او نور خلک له واک څخه محرومول وي. د استبداد له منځه وړل او د راتلونکي لرلید لاسته راوړل د واک له موجوديته پرته امکان نه لري. له دې کبله اړينه ده؛ چې په ټولنه کې د واک سرچينې وپېژندل شي، کله چې انسانان له استبداد سره مخ شي نو دوي دوه لارې غوره کوي، غبرگون ښکاره کوي او يا خاموشه پاتې کېږي. که د غبرگون ښکاره کولو پرېکړه وکړي، نو يا وسله والې مبارزې له لارې مبارزه کوي او يا هم ولسي مبارزې له لارې مبارزې ته متې رابښوي.

زموږ د بحث موضوع له تشدده خالي مبارزه ده، دغه مبارزه لکه څنگه چې فکر کېږي، له ننگونو خالي نه ده، ستونزې او مشکلات لري. د جين شارپ په اند سياسي واک د وسايلو، نفوذ او فشارونو چې له صلاحيتونو، بنديزونو او معاوضې څخه عبارت دي، ټولگې ته ويل کېږي.

په ټولنه کې واک مختلفې سرچينې لري، چې شپږ يې له نورو مهمې دي:

مشروعيت: ولسونه هغه وخت د واکمنو حکم منلو ته تر هغه غاړه ږدي، تر کومه چې دوی ته واکمن مشروع بنسټ لري. نو ځکه مشروعيت د واک لومړۍ سرچينه ده. مشروعيت يو ذهني حالت دی، چې خلک غاړه ايښودلو ته اړ باسي. واکمن د مشروعيت د تر لاسه کولو لپاره بيلا بيلې لارې چارې لټوي، په ولسواکه نظامونو کې واکمن له ولسه د مشروعيت د تر لاسه کولو لپاره ټاکنې تر سره کوي. په شاهي نظام کې نوی واکمن بايد د بادشاه وارث وي، او دغه ميراث نوي واکمن ته مشروعيت ورکوي. فلکوریکي کيسې بيا مشروعيت له عيني نورو ډولونه لکه دنوي پاچا د ټاکلو لپاره د پاچا پر سر د يوې ځانگړې مرغۍ کېناستل او له ورته نورو لارو چارو روايت کوي. هر

هغه شوک، چې مشر و عيت تر لاسه کړي هغه په حقيقت کې د واک يوه سرچېنه تر لاسه کړې وي.

بشري منابع: واکمن هغه وخت حکومت کولی شي، کله چې له دوي سره تړلي نور مسلکي خلک له حکومتي چارې تر سره کړي. واکمن په يوازې ځان د حکومت ټولې ورځنۍ چارې او مسؤليتونه سرته نه شي رسولی. بشري منابع هغو اشخاصو ته وېل کېږي، چې په بېلابېلو ادارو کې کار کوي د حکومت مشينري چلوي او د حکومت د تگلارو په پياده کولو کې مرسته کوي.

واکمن اړ دی، چې د خلکو دورځنيو اړتياوو د پوره کولو او د حکومت دورځنيو چارو تر سره کولو لپاره په بيلا بيلو ډگرونو کې د مسلکي او ارزول شويو افرادو يو لوی شمير ته لاسرسی ولري. مسلکي افراد د واک يوه قوي سرچېنه ده.

مهار تونه او پوهه: دا هغه مهارتونه دي، چې واکمن ورته دورځنيو چارو د سرته رسولو لپاره اړتيا لري او افراد يې عرضه کوي. هېڅ واکمن ټول مهارتونه نه لري او که افراد او اشخاص واکمن سره مرسته او همکاري ونه کړي، نو د حکومت چارې په تپه درېږي. آن د يوه معمولي ترافیک کړنې د حکومت د مشينري د څرخ د ګرځيدو لپاره

اړينې دي او دنوموړي مهارت پياده کېدو ته اړتيا ليدل کېږي. دغه پوهاوی د حکومتدارۍ نه بيا تر امنيت، دفاع، کرنې، بنسټونې او روزنې، ډيپلوماسۍ، مالي چارو او نورو ساحو پورې ټول په خپله لمن کې رانغاړي.

مادي وسايل: مادي وسايل واکمنو ته د حکومت د ماشينري چلولو وړتيا ورکوي. واکمن جايدادونو، ملکيتونو، طبيعي منابعو، مالي منابعو، د تلو راتلو وسايلو ته لاس رسې لري. له دې پرته په يوه هېواد کې موجودې طبيعي زېرمې لکه کانونه، اوبه او نور هم د مادي وسايلو بېلگې دي.

د وسايلو په زياتېدو سره واک زياتېږي او په کمېدو سره يې واک کمېږي. په هره اندازه، چې مادي وسايل زيات وي په هماغه اندازه واک غښتلی وي، خو اړينه ده چې له دغو مادي وسايلو څخه په فني ډول گټه واخيستل شي. د مادي سرچينو شته والی قوي مدیریت او فني پوهې ته اړتيا لري. ډېری وختونه دغه مادي وسايل په خپله په ټولنه کې دلانجو او تاو تريخوالي لامل گرځي. خو په ورته وخت کې مادي وسايل د واک له سترو سرچينو څخه يوه گڼل کېږي. د مادي وسايلو د نه درلودلو په صورت کې واکمن او هم هیوادبيوزله وي.

نه لمس کېدونکي فکتورونه: عادتونه، رواجونه، رواني، کلتوري، مذهبي او نظرياتي افکار چې خلک واکمن ته په غاړه اېښودنه مجبوروي، هم د واک سرچينې دي. مذهب ډېری وختونه خلک واکمنو ته په غاړه اېښودنې مجبوروي او که مذهب او کلتور د واکمنو په طرف وي واکمن په اسانۍ سره واک کارولی شي. په ډېرو هيوادونو کې د واکمنو د مشروعيت يوازینی سرچېنه مذهب وي او واکمن د مذهب په مټ خپل موجوديت توجیه کوي. دايو تاريخي حقيقت دی چې ان په لودیځه نړۍ کې پخواني واکمنانو له مذهبي مشروعيت تر لاسه کولو وروسته سياسي مشروعيت تر لاسه کړی. جان لاک همدغه حقایق داسې بیان کړي: ((سياسي مشروعيت له مذهبي مشروعيت څخه سرچينه اخلي)).

جزا: خلک له قوانینو څخه د سر غړاوي په صورت کې د جزاله وېرې غاړه ږدي. د جزاگانو وېره په خپله له جزا څخه ډېره قوي ده او دغه وېره خلک غاړه اېښودلو ته مجبوروي. د دولت دنوي تعريف له مخې دولت هغه ارگان ته ویل کېږي، چې په خپله جغرافیه کې د زور کارولو صلاحیت لري، همدغه د زور کارونه او یا د زور د کارونې ویره ده، چې ډېری وخت ولسونه دولت ته په غاړه اېښودنه مجبوروي.

ولس ولي حکومت ته غاړه ږدي؟:

دغه پوښتنې ته د ځواب لپاره شايد د خلکو ذهنونو ته ډول ډول جوابونه ودرېږي. د ځينې خلک ذهن ته د ټولنيز تړون د دغه پوښتنې لامل په توگه ودرېږي. ټولنيز تړون د ټولني د افرادو تر منځ يو نا ويل شوی تړون دی، چې له مخې يې د ټولني افراد دا اخلاقي او سياسي مسوليت له مخې گډه ټولنه رامنځته کوي. هوبس وايي چې انسانان د خپل فطرت له مخې د خپل ځان د گټې په لټه کې دي. دوی ځکه يو حاکم يا واکمن ته غاړه ږدي، چې په غاړه اېښودنه کې د دوی گټې خوندي وي او دوی په ټولنه کې د اوسېدو وړتيا پيدا کوي. ټولنيز قرار داد دوه ټکي روښانه کوي. لومړی دا چې افراد چې د state of Nature په وخت کې کوم وا کونه درلوده او ديو او بل پر خلاف يې کارول هغه له لاسه ورکوي. دويم دا

چې دوی دغه واک یو شخص یا د افرادو یوې ډلې ته ورکوي.

روسو ټولنیز قرارداد د حکومت رامنځته کېدو سره تړي. نوموړی وایي وروسته چې انساني نفوس زیات شو د انساني اړتیاو پوره کولو لپاره وسایلو هم تغیر وموند. دا هغه مهال و چې خلکو په وړو کتلو او فامیلونو کې ژوند کول پیل کړل. دغه وخت د شخصي شتمنی درلودلو اړتیا پیدا شوه او همدغه د شخصي شتمنیو د خونديتوب د تضمین د رامنځته کېدو اړتیا احساس کړه او دوی د دغه خونديتوب د تضمینولو په خاطر حکومت د یوې وسیلې په توګه رامنځته کېدل اړین ګڼل. له دې امله حکومت د خلکو د شخصي شتمنیو د خونديتوب د تضمینولو په خاطر د خلکو ترمنځ د یو ټولنیز قرارداد په پایله کې رامنځته شو.

ټولنیز قرارداد په اړه روسو وایي په ټولیزه توګه د افرادو له خوا د انفرادي حقونو او ازاديو لاس په سر کېدل او دغه حقونه یو

نوی شخص ته لېږدول دي. د ټولنيز عدالت دغه نمونه د دوه اړخيزو مسولیتونو، چې په کې واکمن د افرادو ښو ته ژمن وي او هریو فردونو و افرادو ښو ته ژمن وي ویل کېږي، روسو وایي چې حکومت ته غاړه ایښودل د انفرادي او ټولنيزو گټو د ترلاسه کولو په خاطر ترسره کېږي.

روسو state of Nature ته دروسوله ییز حالت په سترگه گوري او وایي چې دغه مهال افرادو انفرادي ژوندل کولو، دغه وخت د انسانانو نفوس کم و، نو ځکه په طبیعت کې د شیانو کثرت و. دغه مهال خلک ډېر کم دیوبل سره مخامخېدل او له دغه امله د انسانانو ترمنځ د ټکر چانس ډېر کم وو. روسو وایي چې انسانانو دغه وخت په ازادانه توگه هغه څه ترسره کول، چې دوی یې کول غوښتل.

جان لاک بیاد state of Nature په اړه وایي چې دغه د جگړې حالت نه دی، چې په کوم کې خلک دیوبل په حقونو تېری کوي، بلکې افراد خپل پلانونه په داسې توگه

عملي کوي. چې نورو ته يې زيان ونه رسېږي. هوبس ته د جان لاک او روسو بر خلاف state of Nature د يوې دوامدارې جگړې حالت ښکاري په کوم کې چې خلکو د يو بل سره په دوامداره توگه ښکري اړم کړي وي.

حکومت او واکمنو ته غاړه اېښودنه د حکومت د دوام لپاره يو مهم فکتور دی، ډاکټر جين شارپ وايي: دولس لخوا له غاړه اېښودنې پرته حکومت دوام نه شي کولای او دا ځکه چې که ولس حکومت ته غاړه کېږدي او خبره يې ونه مني، نو حکومت دوام نه شي کولی، له ټولنيز تړون پرته په ټولنه کې يو ډول مري او غير مري رواني او مادي فکتورونه موجود دي، دغه فکتورونه ددې لامل گرځي، چې ولس او يا افراد واکمنو ته غاړه کېږدي. دغه فکتورونه په بېلابېلو ټولنو کې توپير کوي. د ټولني سياسي، اقتصادي او ټولنيز حالات ددغه فکتورونو په ټاکلو کې رول لري. ولسي مبارزه په

همدغه فلسفه ولاړه ده او همدا لامل دی، چې په ولسي مبارزو کې ولس ځکه هدف گرځول کېږي، چې ولس له حکومته مخ واړوي، نو حکومت دوام نه شي کولای.

ولسي مبارزين اړ دي، چې همدغه لاملونه، کوم چې دولس د غاړې اېښودنې لامل گرځي وپيژني. ددغه لاملونو په اړه پوهاوی ددې باعث گرځي، چې مبارزين دخلکو وفاداري له حکومت څخه خپل طرف ته راجلب کړي.

عادت: له وړو کتوبه خلکو د غاړه اېښودنې عادت اخيستی وي چې دغه عادت د وخت په تېرېدو سره وده کوي. مور په ټولنه کې د مشرانو، مور، پلار، د مشرانو وروڼو او خوښو او امر و ته غاړه ږدو. دغه غاړه اېښودنه ددې لامل گرځي، چې مور له حکومت څخه فرمانبرداري کوو. اکثره وختونه آن علامې مور مجبوري چې غاړه کېږدو. د بېلگې په توګه کله چې مور د STOP نښه گورو، ودرېږو. او يا سره ترافیکي

نښه گورو دريږو نو ځکه ډېر خلک د غاړه اېښودنې د عادت له مخې بيا حکومت ته هم غاړه نږدي.

شخصي گټه: ډېر وختونه ولسونه له ديکتاتورانو او مستبدو رژيمونو څخه کرکه کوي، خو نور خلک بيا له دې امله چې شخصي، سمې او يا تنظيمي گټې يې په دغه ډول رژيمونو کې خوندي وي، له هغوی څخه ملاتړ کوي. بيا دغه گټې ددې لامل گرځي چې دغه ډول خلک هغوي حکومتونو ته غاړه ږدي.

د جزا وېره: اکثره خلک له دې امله چې که له واکمنو څخه سرغړونه وکړي بنايي جزا ورکړل شي، بندي شي، له مالي او مادي حقونو محروم شي واکمنو ته غاړه ږدي. ډېر وختونه مستبد رژيمونه هغه خلک له دندو محروموي، چې دوی ته غاړه نه ږدي. دا، چې يوازې دولت د زور کارونې واک لري دغه فکتور ولسونه دولت ته په غاړه اېښودنو مجبوروي.

بي تفاوتي: په ټولنه کې ډېر داسې خلک موجود دي، چې د حالاتو پر وړاندې بي تفاوته وي. فکر کوي هغه چې د استبداد په وړاندې دريدل يوه ستره ننگونه ده او هغه خلک چې دغه ډول فکر لري د استبداد پر وړاندې اکثر وختونه بي تفاوته پاتې کېږي او د دوی بي تفاوتې ددې لامل گرځي چې مستبد واکمن خپل واک ته دوام ورکړي. دولسي مبارزې يوه موخه د حالاتو پر وړاندې د بي تفاوته خلکو متحرک کول دي. بي تفاوتې يوه ستره ستونزه ده، که په ټولنه کې بي تفاوتې له منځه ولاړه شي شايد ډېرې ناخوالې له منځه ولاړې شي او واکمن پر ولسونو د ځان او خپلې ارادې تپلو چانس له لاسه ورکړي.

پر ځان د باور نه موجوديت: ډېر وختونه چې کله عادي ولس ته په حکومتي چارو کې ونډه ور نه کړل شي، ولسونه بيا د ضعف او ناتوانۍ احساس کوي، دوی بيا فکر کوي چې د

هېڅ کار وړتیا نه لري او حکومت د هر څه مسؤلیت پر غاړه لري، پر ځان دغه بې باوري د خلکو د بې تفاوتۍ او بالاخره د مستبد واک د دوام لامل گرځي. کله چې بدلون دروستلو د وړتیا نه درلودلو ذهنیت ته په ټولنه کې بدلون ورکړی شي. او خلک فکر وکړي، چې دوي هر ډول بدلون راوستلی شي، یوازې دغه وخت په ټولنه کې د مثبتو بدلونونو رامنځته کېدو طمعه کېدای شي. زموږ په ټولنه کې پر ځان ناباوري دشته بدمرغيو له سترو لاملونو څخه گڼل کېږي. ولس د هر ډول اقتصادي، سیاسي او ټولنیز بدلونو راوستلو لپاره حکومت ته گوري، دوی په دې اند دي چې هر ډول بدلون باید حکومت راولي او بدلون راوستلو لپاره پر ځان باور نه لري. په ټوله کې دغه ذهنیت ددې لامل شوی، چې ټولنه په ستونزو کې ښکېله شي.

دناکامی وېره: کله چې خلک نورې مبارزې وگوري چې ناکامېږي، دوی هم مبارزه کولو ته زړه نه ښه کوي، دوی فکر کوي چې څه تغیر نه شي کولی، نو ځکه برحاله واکمن ورته ښه ښکاري او دهغه ملاتړ ته دوام ورکوي.

اخلاقي مسوولیت: ډېر خلک ځکه واکمنو ته غاړه ږدي، چې دوی فکر کوي واکمنو ته غاړه اېښودنه د دوی دیني او اخلاقي مسوولیت دی. له دې برعلاوه خلک فکر کوي، چې که موجود واکمن لرې شي، نو نوی واکمن به په ټولنه کې دگډوډۍ لامل وگرځي. ځکه دوی فکر کوي چې موجود واکمن دواک دواک په ټولنه کې دنظم مانا لري او له دې امله دوی دغه واکمن ته غاړه ږدي. چارواکي هم له دغه مفکورې استفاده کوي ترڅو ددوي پر خلاف مزاحمت راپیدانه شي، کله چې خوشال خان د مغلو پر خلاف مبارزه کوله، مغلو عینې خلک چې نیمچه ملایان په کې هم وو، خوشال خان پر خلاف راپاخول

دغو خلکو به دخوشال خان خلاف کولو او ویل به یې چې مغل اولولامر دي او داسلام له نظره باید رعایا اولولامرو ته غاړه کېږدي.

خوشال خان به دغه خلکو ته په عوَاب کې ويل چې مغل ظالمان دي او په اسلام کې ظالمانو ته غاړه ايسنودنه ناروا ده. خوشال خان به دوی ته ويل:

اطاعت داو لوالامر عککه نه کړم

خليفه د زمانې په زړه کافر دی

د خوشال خان مخالفينو د خوشال خان سره مخالفت کول د مذهب پر اساس توجيه کول، نو خوشال خان هم اړ و، چې دخپلې مبارزې لپاره مذهبي دليل پيدا کړي. خوشال خان دغه کار کېس تر يوه بريده بريالی و.

له واکمن سره رواني اړیکې: کوم شخص چې په واک کې وي، له هغه سره د خلکو يو ډول رواني تړاو رامنځته کېږي او خلک يې په خفگان حورېږي، دغه رواني تړاو د دې لامل گرځي، چې ولس له واکمنو ملاتړ وکړي.

ما فوق الانساني حيثيت: هغه څوک چې په واک کې وي دنورو انسانانو په پرتله داوچت مقام لرونکي ښکاري. په عيني کلتورونو کې پاچا ولس ته دخداي سيوري ښکاري. له دغه امله ولس له پاچا څخه ملاتړ کوي.

نور خلک چې څه کوي؟: ولس ډېر وخت هغه څه کوي، چې اکثريت يې کوي، (درېندو په بازار چې وربرابر شي، ته هم يوه سترگه پټوه) خلک همدغه شان کوي او له واکمنه ملاتړ کوي. ددې مانا داده، چې دغه ډول خلک دښو او بدو په اړه خپل تحليل نلري بس هغه څه کوي، چې نور خلک يې کوي او دا کار دټولني او هېواد لپاره ډېر بد عواقب لري.

دغاړه ايسودني لاملونو باندې پوهېدل ځکه اړين دي، چې کله مبارزين په دغه لاملونو پوه شي، بيا دموجودو واکمنو څخه خلک مبارزي ته درارولو لپاره لارې چارې او دلايل پيدا کوي.

خلورم خپرکې

دولسي مبارزي تاکتيکونه :

دولسي مبارزې ټول ډولونه (له تشدده خالي احتجاج، دارايستلو لارې چارې او دولسي مبارزې طريقې) له هغه کلتور سره ژور تړاو لري، چې يوه مبارزه په کې ترسره کېږي.

سياسي، ټولنيز، اقتصادي او جغرافيايي حالت په ولسي مبارزو کې کارېدونکې طريقې او تاکتيکونه ټاکي. دولسي مبارزې تاکتيکونه بايد د پراخه ستراتيژۍ يوه برخه وي، تاکتيکونه په يوازې ځان شايد د هېڅ رنځ دوانه شي. ولې دولسي مبارزې د پراخه ستراتيژي يوه قوي برخه ده.

جين شارپ په بېلابېلو مبارزو کې ترسره شوې طريقې په ۱۹۸ تاکتيکونو کې خلاصه کړي دي. له دې پرته ځينې نور پوهانود

ولسي مبارزې د سرته رسولو لپاره بيا د دوی د کلتور او ټولني د حقایقو په نظر کې نیولو سره سم ډول ډول لارې چارې وړاندې کړي دي. دغه لارو چارو ته تاکتیکونه ویل کېږي.

تاکتیکونه هغه کړنو او یا مانورونو ته ویل کېږي، چې موخه یې په یوه مبارزه کې د کامیابۍ لاسته راوړل وي، تاکتیکونه د مبارزې پر مهال منظمو لنډمهاله کړنو ته ویل کېږي. جین شارپ له ولسي مبارزې سره تړلي تاکتیکونه په لاندې ډول په درې ډلگيو وېشلې.

۱: هڅول، ښوکه او احتجاج کول.

۲: همکاري نه کول.

۳: سوله ییزه مداخله او اخلال رامنځته کول.

هڅولو، نیوکې او احتجاج کولو ډله کې هغه طریقې شاملې دي، چې سمبولیکه ښه لري. د دغه طریقو موخه د مخالفینو، عام ولس او د متاثرینو تر اغېز لاندې راوستل دي. عموماً د تاکتیکونو دغه ډله لومړنی قدم او د مبارزې نورو لارو چارو ته زمينه برابروي.

دهمکاري نه کولو په لارو چارو کې مبارزين هغه همکاري نه کوي، چې دوی يې په عادي حالت کې له مبارزې وړاندې له مخالف اړخ سره لري او يا هم په ټولنيزو، اقتصادي او سياسي ډگرونو کې د اړينو نويو همکاريو له کولو څخه ډډه کوي.

د سوله ييزې مداخلې او اخلال رامنځته کولو په طريقو کې هغه لارې چارې شاملې دي. چې مبارزين په کې مخکې تر مخکې په موجودو تگلارو، اړيکو، ادارو او رواجونو کې لاس وهنه کوي او اخلال په کې رامنځته کوي. د جين شارپ له تاکتيکونو يې عيني په لاندې ډول دي.

- ولسي تعزيرونه
- د يوې موضوع په مخالفت او يا ملاتړ کې اړونده اړخ ته ليکونه لېږل
- د سازمانونو او ادارو له خوا اعلاميې خپرول
- لاسليک شوې ولسي اعلاميې
- د افرادو او ادارو له خوا د يو چا د سمبوليکې محاکمې اعلانول

- دليک له لارې ديولوی شمېر خلکو له خوا د يوې غوښتنې مطرح کول
- شعارونه، کاریکاتورونه او سمبولونه جوړول
- بڼرونه، پوستري، او په ديوالونو ليکنې
- کتابونه، پمفليتونه او کبستي (پېټي) خپرول
- ورځپاڼې او ژورنالونه
- راډيو او تلويزيونونه
- په هوا او په ځمکه ليکل کول
- پلاوی لېږل
- نمونه يي مډالونه ورکول
- دگروپ په بڼه د يوې موضوع لپاره ملاتړ ترلاسه کول (لابي کول)
- يوې ودانۍ ته د ودانۍ له ظرفيته د زياتو خلکو ورننوتل
- نمونه يي ټاکنې کول
- دبېرغونو او سمبولونو راجړول او له ځان سره يې ليردول
- د سمبولونو کارول / اغوستل

- دو عاگانې او عبادت کول
- د سمبولیکه شیانو رسمول
- دانخوړونو ښودل / لېږدول
- دخپل جايدا د نوله مينځه وړل
- سمبولیکې رڼاگانې کول / سمبولیکې روښنایي
- دانخوړونو او گوډاگانو ښودل
- دا احتجاج په توگه ځان په ځانگړيو رنگونو رنگول
- نوې نښې او نومونه رامینځته کول
- سمبولیکې نعرې وهل
- اعتصاب / دندې او نور مستردول
- ځانگړی گروپ او اشخاصو ته بې ادبه اشارې کول
- چارواکو ته په لوی شمیر کې ورتلل
- چارواکي ځورول
- همدردی گروپونه جوړول
- ناستې کول
- ډرامې او موسیقي غږول

- سندري ويل
- مارشونه كول
- رسم گذشت كول
- مذهبي غونڊي كول
- اوږد سفر كول - مذهبي سفر كول
- دستر قطار په بڼه موټري يو طرف ته بهول
- سياسي ويرونه كول
- نمونه يي جنازي كول
- نمايشي جنازي كول
- د ملاتړ يا احتجاج غونډي كول
- احتجاجي غونډي كول
- احتجاجي وتل
- چوپتيا غوره كول
- حكومت نه د القابو بېرته ستنول
- مخ اړول
- ټولنيز پرېكون

- انتخابي ٽولنيز پرېڪون
- دخبرو بندول
- ٽولنيز و او سپورٽي فعاليتونو ڇنڊڻ
- ٽولنيز و مسايوسره پرېڪون ڪول
- دمحصلينو له خوا احتجاج ڪول
- ٽولنيزه غاڙه نه اڀنودنه
- له ٽولنيز و ادارو دخپل غريٽوب بڀر ته احيستل
- دمبارزينو له خوا په ڪورونو ڪي ناسته ڪول
- بشپڙ انفرادي پرېڪون ڪول
- دڪارگراڻو تښتته
- پناه گاه / پٽنځاي
- ٽولنيز غيابت
- هجرت ڪول
- دمستهلڪينو له خوا پرېڪون ڪول
- دهغه موادونه ڪارونه چي پرېڪون ورسره شوي
- لگڻت ڪمول

- دکورونو د کرایونه ورکول
- په کرایه نیولو څخه انکار کول
- په ملي کچه دمستهلکپنوپرېکون کول
- په نړېواله کچه دمستهلکپنوله خوا پرېکون کول
- دکارگرانوله خوا پرېکون کول
- د تولید کوونکو له خوا پرېکون کول
- د عرضه کوونکو پرېکون کول
- د سوداګرو پرېکون کول
- د جايدادونوله پيريدلو انکار
- ځانونه په کورونو کې بندول
- له صنعتي کمک څخه ملاتړ کول
- د تجارانوله خوا عمومي اعتصاب کول
- په ډله ییزه توګه له بانکونو خپلې روپۍ راويستل
- د قسطونو او باقياتوله ورکړې انکار کول
- د قرضونو او بانکي سودونوله ورکړې انکار کول
- د حکومتي روپيو له اخېستلو انکار کول

- د سوداگري پر مالونو بنديز لگول
- په تور لست کې د تجارانو شاملول
- پر نړېوالو سوداگرو بنديز لگول
- د نړېوالو پيريدونکو له خوا بنديز لگول
- نړېوال تجارتي بنديز نافذول
- احتجاجي اعتصاب کول
- د بزرگانو له خوا اعتصاب کول
- د کروندگرو له خوا اعتصاب کول
- د بنديانو لخوا اعتصاب
- مسلکي اعتصاب
- پراخه لاريون
- دناروغۍ په پلمه کارونو ته نه تلل
- په احتجاجي ډول د دندو پرېښودل
- محدود احتجاج کول
- انتخابي احتجاج کول
- هر اړخيز احتجاج کول

- عمومي احتجاج کول
- هر تال (اعتصاب) کول
- اقتصادي رکود
- دوفاداريو ځنډول او يا بېرته اخیستل
- دولسي ملاتړ ځنډول
- مقاومت هڅوونکي ويناوې او ادبيات کارول
- له قانون جوړوونکو ادارو سره پرېکون کول
- له ټاکنو سره پرېکون کول
- له حکومتي دندو سره پرېکون کول
- له حکومتي ادارو سره پرېکون کول
- له دولتي تعليمي ادارو سره د همکارۍ پرېکون کول
- له حکومتي دندو او مقامونو سره پرېکون کول
- د حکومت ملاتړ و ادارو سره پرېکون کول
- د اجرايوي چارو اکو له ملاتړ څخه انکار کول
- درسيو او دلو حو لري کول
- د ټاکل شويو چارو اکو له منلو انکار کول

- زړه نازړه توب او غاړه نه اېښودنه
- دمخامخ څاروونکي په نه موجودیت کې زړه نازړه غاړه اېښودنه
- ولسي غاړه نه اېښودنه
- غیر مستقیم غاړه نه اېښودنه
- دیوې غونډې له خپرېدو انکار کول
- ناستې کول
- دمکلفیت دورې له تېرولو سرغړونه کول او نورو مسلکونو ته تلل
- پټېدل، تښتېدل او کاذبه پېژندگلوې
- ناروا قوانینو ته ولسي غاړه نه اېښودل
- د حکومت د ځانگړو مرستو له منلو انکار کول
- د قوماندې او مالوماتو د وسایلو بندول
- عمومي اداري نه همکاري کول
- قضایي نه همکاري کول
- د اجرائیه مامورینو له خوا اراداتاً نه همکاري کول

- د حکومت جوړونکو اجزاو له خوانه همکاري کول
- په ډپلوما تیکو او نورو استازو لېو کې بدلون راوستل
- د ډپلوما تیکو غونډو فسخ او وروسته کول
- د ډپلوما تیک رسمیت پېژندلو تعلیق
- د ډپلوما تیکو اړیکو سختول
- د نړېوالو ادارو له غړیتوبه وتل
- په نړېوالو ادارو کې له غړیتوبه انکار
- له نړېوالو ادارو او سازمانونو وتل
- روژه نېول
- د ذهني فشار رامنځته کولو لپاره روژه نېول
- دلورې یا دنه خوړلو اعتصاب
- سرچپه محاکمې دایرول
- له تشدده خالي وېرول
- احتیاج جی در بدنې
- له تشدده خالي برید کول
- له تشدده خالی اشغال

- نوې ټولنيزې کړنې رامنځته کول
- متبادلي ټولنيزې ادارې رامنځته کول
- متبادل افهام او تفهيم رامنځته کول
- له زور زياتي پرته د يو ځای اشغال
- له بنديزونو سر غړاوی
- ډمپينگ (عيني سوداگر ځانگړي توکي په ډېره لويه کچه مارکېټ ته راوړي، چې دغه کار په مارکېټ کې د ياد توکي د نرخ د لوېدو لامل گرځي. په پايله کې يې نور تجاران مجبورېږي، چې خپل توکي ارزان وپلوري او په پايله کې نور دکانداران تاوان کوي.)
- متبادل بازارونه رامنځته کول
- متبادل ټرانسپورټ رامنځته کول
- متبادلي اقتصادي ادارې رامنځته کول
- په ادارو کې ازدحام
- د پټو اجنتانو ښکاره کول
- زندانونو ته د تللو هڅه

➤ د (بېطرفه) قوانينو ولسي عدم اطاعت: قوانينو ته غاړه نه

ايښودنه

➤ متوازن حكومت رامنځته كول

➤ متوازي ادارې رامنځته كول

په افغانستان کې دولسي مبارزې عینې تاکتیکونه

ولسي مبارزین باید دهغه ځای، چې مبارزه پکې رامنځته کېږي دهغه اقتصادي، سياسي، مذهبي او ټولنيز چاپېريال په نظر کې نیولو سره د مبارزې د پرمخ بېولو لارې چارې ترتيب او وضع کړي. هره مبارزه خپل ځانگړی چاپېريال لري او که دغه چاپېريال په پام کې ونه نیول شي او مبارزه تر سره شي، نو نه یوازې دا چې مبارزه به بريالی نه شي، بلکې مبارزین به له سختو ستونزو سره مخ شي، د دغه ډول مبارزو تر سره کول په ټولنه کې دنورو زیاتو خرابیو لامل گرځي.

د افغانستان ځانگړی اقتصادي، سياسي، مذهبي او ټولنيز چاپېريال ددې غوښتنه کوي، چې مبارزین د تاکتیکونو د غوره کولو پرمهال باید د ټولني د شرایطو او حالاتو سر بېره د خلکو د پوهاوي کچې ته هم پام وکړي. ده موجودو حالاتو په رڼا کې باید مبارزین د مبارزې لپاره ستراتیژي او د ستراتیژۍ د یوې برخې په توگه له هغه تاکتیکونو گټه واخلي، چې مخالف طرف د خپل موقف پر بنسټ دلو ته اړباسي او له نورو تاکتیکونو ډېر گټور وي. تاکتیکونه باید داسې وي، چې مبارزینو ته یې تر سره کول اسانه وي. دلته یو لړ هغه تاکتیکونه چې په

افغاني ټولنه کې پياده شوي او اوس هم د پياده کېدو وړتيا لري، خپرل کېږي. خو د دې مانا دا نه ده، چې په افغاني ټولنه کې يوازې همدغه تاکتيکونه د پياده کېدو وړ او نور تاکتيکونه نه شته او يا دا چې په راتلونکي کې نور تاکتيکونه نه شي راپېدا کېدای. تاکتيکونه هر وخت شايد تغير وکړي، موثريت يې کم يا زيات شي او نوي تاکتيکونه له وړاندې نه د موجوده تاکتيکونو ځای ونيسي.

جرگه: جرگه شايد له يو تاکتيک څخه ستره وي. جرگه د نورو تاکتيکونو برابرولو ته لاره اواروي. جرگه يو گټور افغاني تاکتيک دی او په ولسي مبارزه کې ډېره استفاده ترې کېدای شي. د ديني عالمانو او قومي مشرانو پر بکړې ډېرې گټورې وي. د دوی ملاتړ او يا مخالفت ژور بدلون رامنځته کولای شي، د جرگې پر بکړې د ژورو ټولنيزو او سياسي بدلونونو لامل گرځي.

تقريرونه: مبارزين کولای شي له دغه تاکتيک څخه استفاده وکړي، تقريرونه عموماً د يوې ځانگړې موخې د ترلاسه کولو په خاطر دهغو خلکو له خوا تر سره کېږي چې په ټولنه کې مؤثرو وي او ديني يا دنياوي پوهه ولري.

دموازي ادارو جوړول: له دولت سره موازي ادارې جوړول هم د ولسي مبارزې يو گټور تاکتيک دی. له دې تاکتيک نه د ۱۹۸۰ يمي

لسيزې په وروستيو کې پېښور ميشتو مجاهدينو ډلو استفاده وکړه او په پېښور کې يې يو جلا وطنه عبوري حکومت رامنځته کړ.

که څه هم د دغه حکومت جوړېدل تر ډېره بريده يوه ناکامه تجربه وه، خو دغه تجربه د ولسي مبارزې يوه ښه بېلگه ده. که له ملي کچې راتېر شو، نو دا تاکتيک د ولسوالۍ او ولايت په کچه هم کارېدای شي.

ليکونه ليرې ډول: مبارزين خپلې غوښتنې اړونده مرجع ته د يو ليک په بڼه ليکې او د ولس له خوا لاسليکېږي، څومره چې لاسليکونه زيات وي، په هماغه اندازه د ليک مؤثریت زياتېږي. عيني وختونه ليک د مدني ټولني له خوالیکل کېږي او له اړوند مرجع څخه په کې خپلې غوښتنې مطرح کېږي.

شعارونه، کاریکاتورونه او سمبولونه: شعارونه، کاریکاتورونه او سمبولونه عيني وخت په پټه ليکل کېږي، خو که موضوع ډېره جدي او خطرناکه نه وي، نو بيا په ډېر کم وخت کې د دغه تاکتيک له لارې ډېر و خلکو ته پېغام رسول کېږي. په عينو مواردو کې د يو چا کاریکاتور رسمول کېدای شي اخلاقاً بدوگنل شي، خو بيا هم په افغانستان کې له دغه تاکتيکه گټه پورته کېږي.

پښترو، پوسترونو او ليکل شوي پېغامونه کارول: له دې لارې په کم وخت کې زياتو خلکو ته پېغام رسول کېږي. مبارزين کولای شي، چې له

دغو تاکتیکونو څخه په اسانۍ سره گټه واخلي. که چېرې هدف لوستو کسانو ته د پېغام رسول وي، نو په دې صورت کې دغه تکتیک ډېر گټور دی.

رادیو، تلویزیون او ورځپاڼې کارول: دغه درې واړه تاکتیکونه د مبارزینو لپاره موثرې وسیلې دي، خو په افغانستان کې رادیو د پېغام رسولو تر ټولو مؤثره وسیله ده، چې لوستي او نالوستي خلک ټول ورڅخه په اسانۍ گټه اخیستلای شي.

ټولنیزې رسنۍ کارول: که څه هم په افغانستان کې د انټرنیټ کارول کم دي، خو اکثره لوستي ځوانان، د مدني ټولنو غړي او دولتي چارواکي فېسبوک، ټویټر او نورو ټولنیزو رسنیو ته لاسرسی لري، له دې امله ټولنیزې رسنۍ لوستو ځوانانو ته د پېغام رسولو بڼه وسیله ده.

ډله ییز بریښنالیکونه لیردول:

په اوسني عصر کې مبارزین ډیر وخت د گروپي بریښنالیک له لارې خپله غوښتنه ډیرو خلکو ته رسوي او له هغو اقدام کولو غوښتنه کوي. دغه تاکتیک په افغانستان کې هم په رواجیدو دی. موثر تاکتیک دی.

گرځنده تېلفون: ددې وسیلې له لارې نه یوازې خلکو ته د خبرو کولو له لارې پېغام رسولی شو، بلکې دگرځنده تېلفون پېغام کولای

شي په لږ وخت کې ډېرو خلکو ته د مبارزې اهداف ورسوي. افغانستان کې د نفوسو يوه ستره فيصدي گرځنده تليفونونه لري. گرځنده تليفون په اوسني وخت کې د پېغام د لېږد يوه گټوره وسيله ده.

د بېرغونو او ځانگړو رنگونو لرونکې جامې: دغه تاکتيک د احتجاجي مبارزو پر مهال مبارزين له واکمنانو سره د مخالفت او ځينې وختونه د يوې تگلارې څخه د ملاتړ په وخت کې کاروي.

د گوداگي جوړول: دغه تاکتيک د اشخاصو پر خلاف مبارزو کې ډېر کارول کېږي. ځينې وختونه دهغه شخص گوداگي سوځول کېږي چې پر ضد يې احتجاج کېږي.

د ترانو ويل: د مبارزو پر ملاتړ او د مخالف په مخالفت کې ترانې او شعارونه ويل هم يو تاکتيک دی.

مارش کول: د مخالف پر خلاف يا د ځانگړو اهدافو د تر لاسه کولو په خاطر مارشونه کېږي.

ناستي: مبارزين په يو ځای کې خپمې لگوي او يا هم تر شنه اسمان لاندې کېږي، ټوله ورځ تېروي او ځينې وختونه شپې هم تېروي، چار چاپېره بېرونه لگوي، رسنۍ هم رابلل کېږي، چې پېښه منعکس کړي.

له غونډو وتل: دا ډول پېښې اکثره وخت په رسمي مجلسونو کې تر سره کېږي. له غونډې وتونکي هغه وخت غونډه پرېږدي، چې له پرېکړو سره مخالف وي.

خاموشي: په دغه تاکتيک کې مبارزين د مالوم وخت لپاره د يوې ځانگړې موخې په خاطر سکوت اختياروي او خبرې نه کوي.

احتجاجي غونډې: په دغه ډول غونډو کې مبارزين په يو ځای کې راټولېږي او د مخالف هغه کړنې غندي، چې دوی يې پر خلاف مبارزه کوي. دا احتجاجي غونډو ډولونه تغير کوي. ځينې وختونه مبارزين له ځانه سره بېرونه او بېرغونه لېږدوي او ځينې نور وختونه بيا د مخالف گوداگي سوځوي.

د دندو پرېښودل: که مبارزه د ټولني ديو ځانگړي مشر له خوا وي او دغه مشر په يوه ځانگړې اداره کې کار کوي، نو د کارکوونکو له خوا په ټوليز ډول دخپلو دندو پرېښودل هم پر مخالف فشار واردوي او ددوی د غوښتنو منلو ته يې اړباسي.

تحریمول: د دغه تاکتيک ښه بېلگه د ژورنالستانو له خوا د يوې ادارې تحریمول او دهغوی د کړنو د راپور نه ورکول دي. د ژورنالستانو له خوا د يوې ادارې تحریم ددې لامل گرځي، چې اداره ددوی غوښتنې ومنې.

ديوي فابريکي يا هېواد محصولات نه اخیستل: دغه کار يو مؤثر اقتصادي تاکتيک دی، چې مخالف لوري ته زيات اقتصادي زيان ور اړوي. د بېلگې په توگه که افغانان دهغو هېوادونو د محصولاتو له اخیستلو ډډه وکړي، چې په افغانستان کې لاس وهنه کوي، دا کار به ددې لامل شي، چې دغه هېوادونه په اقتصادي ډگر کې زيان ومومي او په افغانستان کې په خپله تگلاره له سره غور وکړي.

مظاهري او لاريونونه: دغه تاکتيک په دې وروستيو کې په افغانستان کې ډېر رواج موندلی. غای پر غای خلک د خپلو حقونو د لاسته راوړلو په خاطر مظاهري کوي، خو که مظاهري سمې منظمې نه شي او خلکو ته سم پوهاوی ورنه کړل شي، نو ددې امکان شته چې مظاهري په تاوتریخوالي او پري او د مبارزې د کمزورۍ لامل شي.

پرېکون: غینې وختونه خلک له مخالفینو سره پرېکون اعلانوي، هر ډول اړیکې ورسره پرېکوي. پرېکون هم په زیاتو غایونو کې مؤثر تمام شوی او مخالفین یې د مبارزې پر وړاندې مات کړي.

له بانکونو خپلې ټولې روپۍ راویستل: دا هم ډېر مؤثر تاکتيک دی، په تېره بیا په هغه وخت چې مخالف لوري دولت وي. دا تاکتيک پر حکومت قوي اقتصادي فشار راوړي، خو د موثریت لپاره یې اړینه ده، چې دا تاکتيک په ټولیزه توگه ترسره شي.

ديپلونو او پورونونه ورکول: په دغه تاکتيک کې ولس داوبواو يا برېښنا بېل نه ورکوي، دبانکونو دپورونوله ورکولو ډډه کېږي، خو شرط دادی چې دغه تاکتيک دولس له خوا په ټوليزه توگه ترسره شي. په دې تاکتيک کې حکومت ته د ماليې له ورکولو څخه انکار هم شامل دی.

دولتي ودانيو ته دهغوی له ظرفيت څخه په زياته اندازه ورننوتل: په دغه تاکتيک کې خلک دولتي ودانيو ته له ظرفيت نه په زياته اندازه ورننوعي چې له امله يې هلته موجود دولتي مامورين له ذهني فشار سره منځ کېږي.

عینی هغه تاکتیکونه چې په بیلابیلو هېوادونو کې د اختلاس پر خلاف ترې په ولسي مبارزو کې کار اخیستل شوی

په دې وروستیو کلونو کې اختلاس یوه ستره نړیواله موضوع ګرځېدلې، په لکونو انسانان په بیلابیلو ټولنو کې په یو نه یو ډول د اختلاس له امله په یو او یا بل ډول زیانمنېږي. اختلاس د نورو انسانانو په حقونو تېری دی، نو ځکه د اختلاس پر وړاندې مبارزه کول د بشري حقونو د تحقق لپاره مبارزه ګڼل کېږي. ولسي مبارزې تل د عدالت درامنځته کېدو او د بشري حقونو د خونديتوب او تحقق لپاره ترسره کېږي، نو ځکه د اختلاس پر وړاندې هم ولسي مبارزه د یوې قوي وسیلې په توګه په بیلابیلو ټولنو کې کارول شوې ده.

د هند یوې ډلې مبارزینو په خپل هېواد کې د اختلاس پر وړاندې مبارزه کې یوه نوې طریقه کارولې ده، دغه مبارزینو د هند جعلی بانکنوټونو چاپ او د خلکو او په ځانګړې توګه د مبارزینو تر منځ وپشل، کله چې به کوم چارواکي د چا کار نه کولو او یا به یې ترې

رشوت غوښتلو نو خلکو له دغه نوټونو چې په پراخه کچه وېشل شوي وويو نوټ ورکولو، خو وړاندې له دې چې دغه نوټونه ووبشل شي په اړه يې پراخه عامه پوهاوی شوی و. مبارزينو دهند په بيلايلو برخو کې پراخه شبکې رامنځته کړې وې او کله چې به کوم يو شخص څخه د کار د اجرا کولو لپاره درشوت غوښتنه کېدله مبارز به چارواکي ته درشوت غوښتلو په بدل کې جعلی نوټ ورکولو دغه کار به د يو شخص کړنه نه بلکې د يوې پراخه شبکې کار گڼل کېدو او له دې امله به دغه ډول چارواکي له يو پراخه غبرگون له وېرې له رشوت اخيستلو ډډه کوله. دا احتلاس پر خلاف په عینې ټولنو کې کراول شوي تاکتيکونه په لاندې ډول دی:

- ❖ کوریا کې متقلب وکېلانو نومونه د مدنی ټولني فعالانو له خوا په تور لسیت کې اچول کېدل او د دوی جرمي سابقې يې چاپولې.
- ❖ د ترکی د حکومتی تقلب پر خلاف خلکو په يو مالوم وخت کې هره ورځ لوبښې درزول او د موټرانو هر نډونه يې غږول.
- ❖ په يو وخت کې د مالوم وخت لپاره د برقونو روښانه کول او بندولو تاکتيک هم په ترکیه کې وکارېدلو.

- ❖ راپيوگانو ته د ولس له خوا د چارواکو د اختلاس په اړه د زنگونو وهلو ژوندی پروگرامونو نشرول هم يو تاکتيک دی، چې په عینو ټولنو کې کار وول شوی دی.
- ❖ د بېلابېلو پرمختیایي پروگرامونو په اړه د مالوماتو راټولول يو بل اغېزمن تاکتيک دی.
- ❖ په بنونځيو او پوهنتونونو کې د اختلاس پر خلاف مشخص ټولگي دايروي چې اختلاس کې ککړ خلک د وېرې حس وکړي او له اختلاسه لاس واخلي.
- ❖ د موټرو ستر کاروان لکه، چې په کوریا کې رامنځته شوی وو رامنځته کول هم يو ښه تاکتيک و.
- ❖ د تليفوني ليکل شوي پيغامونو له لاري د اختلاس بربنډول د اختلاس په راکمولو کې مرسته کوي.
- ❖ د اختلاس پر خلاف د فېسبوک گروپونه برابرول او هغه کې غړيتوب ترلاسه کول
- ❖ د بربښنایي ليکنو له لاري چارواکو ته پيغامونه لېرل او په هغوی فشار راوړل چې د اختلاس منځه ونيسي.
- ❖ د غير رسمي لارو پر مټ مالومات ترلاسه کول
- ❖ خبري ناستي کول

- ❖ د ځانگړو سمبولونو بنودل
- ❖ دولسي مبارزې دور کښاپونو دايړول
- ❖ دمدي زدکړو دور کښاپونو برابرول
- ❖ عمومي غونډو ته وينا کول
- ❖ دولسي مبارزې دروزونکو لپاره دور کښاپونو دايړول
- ❖ دولسي مبارزې لپاره له خلکو څخه بسپنه راټولول

مظاهره كول:

مظاهره او احتجاج منطقي او احساساتي كړنه ده له دې امله اړينه ده، چې د مظاهري كولو دوخت، عاى او څرنگوالي په اړه دقيق فكر وشي. ډېرى وخت مظاهري داسې مهال تر سره كېږي، چې سيمي ته يولوړپورې چارواكي راخي او يا د مظاهري كولو ورځ ديوې ځانگړې پيښې له رامنځته كېدو سره متصادف وي.

ديوې سيمي اقتصادي، ټولنيز، سياسي حالات د بلې سيمي څخه توپير كوي، له دې امله هغه اقدام، چې په يوه سيمه كې مؤثر وي، هغه شايد په بله سيمه كې مؤثر نه وي ځكه د مظاهري د په لاره اچولو لپاره اړينه ده، چې د اړونده ټولني حالات په نظر كې ونيول شي.

په ولسواكه ټولنه كې مظاهره كول د ولس قانوني حق دى، خو د دې مانا دانه ده، چې هر څوك چې هر وخت او هر چېرې وغواړي مظاهره وكړي. مظاهره ځانگړي شرايط لري.

د افغانستان د اساسي قانون شپږ دېرشمه ماده كې مظاهره د افغانانو مدني حق گڼل شوى. ((افغانان درواو سوله ييزو غوښتنو د تامين لپاره له قانون سره سم د بې وسلې غونډو او مظاهري كولو حق

لري)). دمظاهرينو لپاره اړينه ده، چې غوښتنې يې قانوني وي، هېڅکله له قانوني لارو غېر قانوني غوښتنې قانوني نه شي گرځېدلی. دويم دا چې دمظاهره کوونکو کړنې بايد په کرکه او نفرت نه وي ولاړې، بلکې مظاهري بايد د قانون په چوکاټ کې تر سره کړي.

په هغو هېوادونو کې بايد مظاهره کولو ته ډېره پاملرنه وشي، چې تازه له ناورين څخه راوتلي وي او يا اوس هم په کې ناورين روان وي. که پاملرنه ونه شي، نو په دغه ډول ټولنو کې مظاهري په تاوتریخوالي اوږي، په ولسي مبارزه کې مظاهره کول يو قوي تاکتيک دی، خود مظاهري کولو لپاره بايد ځانگړي شرايط په پام کې ونيول شي.

تر هر څه وړاندې اړينه ده، چې دمظاهري کولو موخه مالومه وي، ټول مظاهره کوونکي بايد دمظاهري دموخو په اړه يوه خوله وي، که دمظاهرينو موخې سره توپير ولري، نو دمظاهري په جريان کې ستونزې راوړېږي او دمظاهري اصلي موخې نه تر لاسه کېږي. دمظاهري موخه دستونزې بر بندول وي.

چې ستونزه بر بنډه شي، ولس ترې خبر شي، رسنۍ يې په ملي او نړيواله کچه منعکس کړي او د چارواکو غوږونو ته ورسېږي، نو لازمه ده چې مظاهره په داسې يوځای کې تر سره شي، چې پورته

يادې شوې موخې ترې لاس ته راشي، که مظاهره په داسې ځای کې وشي، چې څوک نه شي ورتلای او رسنی ورته لاسرسی نه لري، دغه ډول مظاهره کومه پایله نه لري.

د مظاهري له تر سره کولو وړاندې باید مظاهرين چمتوالی ونيسي او د حالاتو کره جاج واخلې. امنيتي حالات باید وارزول شي، مظاهره باید په داسې يو ځای کې تر سره شي چې په امنيتي لحاظ خوندي وي، د مظاهره کوونکو امنيت ډېر مهم دی او له بلې خوا مظاهره کوونکي هم باید دنورو خلکو امنيت په پام کې ونيسي. د چاپر مال او ځان ونه بلوسي، د افغانستان په شان ټولنو کې د مظاهرو په تړاو د دې قوي امکان موجود دی، چې مظاهري ته اخلال گر او وړانکاري ورننوځي او سوله ييزه مظاهره په تاوتریخوالي بدله کړي، نو ځکه اړینه ده، چې د مظاهري لپاره داسې يو ځای وټاکل شي، چې امنيتي ځواکونه په اسانه د مظاهره کوونکو امنيت خوندي کړای شي.

مظاهره کوونکي باید مخکې تر دې چې مظاهره وکړي، له امنيتي ځواکونو سره د مظاهري دمسير او وخت په اړه توافق وکړي، که چېرې د مظاهري وخت او مسير بدلېږي باید امنيتي ځواکونو ته خبر ورکړل شي. مظاهره د يو شخص کار نه دی. ټول خلک او يالېر تر لږه هغه اشخاص چې په مشر تابه کې دي، باید د مظاهري په تر سره کولو

کې له يوه بل سره مسولیتونه وويشي. هغه اشخاص بايد په گوته شي، چې له رسنيو سره خبرې کوي، هر سړی بايد په خپل سر له رسنيو سره ونه غږېږي. د مظاهري د جريان د عکاسی او ثبت لپاره بايد ځانگړي کسان وي او همدارنگه ټولنيزو رسنيو ته د مالوماتو د لېږد اشخاص هم بايد مشخص وي، دغه ډلې ته د رسنيو ډله هم ويلی شو.

بله ډله کسان بايد له پوليسو سره په اړيکه کې وي، چې د پوليسو سره د اړيکو گروپ يا د اړيکو ډله هم ورته ويل کېږي. دوی بايد وخت پر وخت له پوليسو سره په اړيکه کې وي چې د ناوړه پېښو مخه ونيول شي. د اړيکو د مرستيال گروپ په نوم بايد يوه بله ډله هم موجوده وي، په دغه ډله کې داسې اشخاص شامل وي، چې د مظاهري داخلي حالت کنټرولوي، دوی ټول جريان څاري چې څه روان دي، که په هر چا يې شک راځي چې مظاهره اخلاص لوي، د اړيکو ډلې ته بايد راپور ورکوي.

داسې يو کس يا د کسانو يوه ډله بايد وي، چې ټول حالات ارزوي، د سيمې نقشه جوړوي او که لازمه وگڼي مظاهره معطل او يا لغوه کړي. د بېنرونو او شعارونو د لېږد لپاره هم د يوې ډلې موجوديت اړين دی، جلسې ته د خبرو کولو لپاره بايد ځانگړي کسان ټاکل شوي وي. طبي گروپ هم بايد مالوم وي، که هو اتوده وي نو د ځوانانو يوه داسې

ډله دې وي، چې خلکو ته سرې اوبه برابرې کړي. د مظاهري لپاره اړين وسايل لکه مايکروفون، لاديسپيکر، بېټري او نور توکي بايد مخکې تر مخکې چمتو شي، هغه لاره هم بايد وکتل شي، چې مظاهره ترې تېرېږي. ټول خلک بايد په څلور کسيزو او يا شپږ کسيزو وړو وړو ټوليو وويشل شي، چې هر يو په نور و نظر وساتي.

که د مظاهري پر مهال د تخريب رامنځته کېدو امکان را پيدا شي، مظاهره بايد پای ته ورسول شي. که امکان ولري نو د مظاهري ټولو خواوو ته دې د مالومو کسانو د لاسونو زنجير رامنځته شي، چې نور خلک مظاهري ته له ورننوتلو منع کړي. د مظاهري پر مهال له مظاهره کوونکو سره بايد په دوامداره توگه خبرې وشي، وخت پر وخت بايد د مظاهري د تېريدو لار وڅارل شي او که په کوم چاشک پيدا کېږي، بايد د مظاهري امنيتي مسؤل ته خبر ورکړل شي. د مبارزې د مشرتابه ټول کسان بايد په مظاهره کې نه وي.

بايد يادونه وکړو، چې عموماً د درېيمې نړۍ او تازه په ولسواکي کې داخل شويو ټولنو کې د مظاهرو په ترڅو درې سترې ستونزې موجودې وي، دغه ستونزې د دې لامل گرځي، چې سوله ييزې مظاهري په تاوتریخوالي وپروي. لومړۍ ستونزه د مظاهره کوونکو او پوليسو د يو بل په اړه منفي ذهنيت دی، دواړه غاړې يو او بل خپل دښمن گڼي،

پوليس مظاهره چبانو ته د سيستم د مخالفانو په سترگه گوري او له دې امله د دوی د عېلو هڅه کوي، مظاهره کوونکي هم پوليسو ته د دښمن په سترگه گوري او څومره چې يې توان وي، هغومره د پوليسو د راپارولو هڅه کوي. په دغه ډول ټولنو کې د مظاهرو کلتور ډېر عام نه وي.

نو ځکه دواړه (امنيتي ځواکونه او مظاهره کوونکي) د مظاهري د زغم او په سم ډول د مظاهري کولو وړتيا نه لري، دويمه ستونزه د مظاهري لپاره په دغه ډول ټولنو کې د اړينې زېربنا نشتوالی (د مظاهري د کلتوري سره نابلدتيا) دی. چې مظاهره کوونکي په ډېره اسانۍ د مغرضو او عيني وختونه ان د هېواد د مخالفينو او يا نورو گاونډيو هېوادونو له خوا په غېر شعوري توگه د هېواد د ملي گټو پر خلاف مظاهري کوي، د خلکو جايدادونو ته زيان رسوي او ډېر وختونه مرگ ژوبله رامنځته کوي. مظاهره کوونکي په دغه ډول ټولنو کې اړين سياسي پوهاوی نه لري او دنورو له خوا په اسانۍ سره کارول کېږي، پوليس هم له مظاهرينو سره د چلند وسايل او مسلکي وړتيا نه لري.

درېيمه ستونزه د مظاهره کوونکو ترمنځ د نظم او د سپلين نه موجوديت دی چې له دې امله نامطلوب اشخاص هم په مظاهره کې

شاملېږي او دخپلو ځانگړو موخو لپاره له مظاهري ناوړه گټنه کوي. مظاهره چپان معمولاً د مظاهري په پای کې خپلې غوښتنې ديو پرېکړه ليک په بڼه درسيو په موجوديت کې مطرح کوي او يايې هم اړونده مرجع او عيني وخت نړېوالې ټولني ته په ليکلې بڼه ورکوي.

ستراتيژيکه کر نه:

د مبارزې پر مهال مبارزين دنور مالو ورغښو کر نو بر خلاف عيني وختونه داسې کر نې تر سره کوي، چې که حکومت د مبارزينو وچل تر سره کوي هم مبارزه قوي کېږي او که مبارزين د کر نې تر سره کولو ته پرېښودل کېږي بيا هم مبارزه قوي کېږي. ډېر وختونه د ستراتيژيکي کر نې پايله کې دولسي مبارزينو غوښتنې منل کېږي او يا دولس په منځ کې د حکومت حيثيت زيانمنوي.

په ولسي مبارزو کې ستراتيژيک افعال دوو وړو ولاسته راوړنو لامل گرځي، چې د تحريک د عمومي اهدافو په لاس ته راوړنو کې مرسته کوي. ستراتيژيکي کر نې بايد داسې طرحه شي، چې په لويه کچه په کې ولسي خلک گډون وکړي.

د ستراتيژيکي کر نې موخې بايد وار له مخه تعين او دهغوی د لاسته راوړلو لپاره هڅه وشي. د ستراتيژيکي کر نې لپاره بايد يوه دقيقه کر نلاره جوړه شي او ستراتيژيکي کر نه يو تصادف نه وي، بلکې د دغه ډول کار د سر ته رسولو لارې چارې، موخې او نور بايد مخکې ورته وټاکل شي. د ستراتيژيکي کر نې موخه داده؛ چې د

مخالف لپاره داسې يو حالت رامنځته کړای شي، چې که قدم پورته کوي او يا غلي پاتې کېږي په دواړو حالاتو کې زیانمنېږي. په ستراتيژيکي کرڼه کې باید مبارزین داسې ستونزه په گوته کړي، چې ولس ته ارزښت ولري او ملاتړ ترې وکړي. تر ټولو ښه موضوعات هغه دي چې په کې د حکومت له کوم بندیز څخه سرغړونه کېږي.

که څه هم ستراتيژيکه کرڼه یوه لنډمهالې اقدام دی، خو بیا هم ژور تحقیق او فکر کولو ته اړتیا لري. ستراتيژيکي کرڼې لپاره باید ستونزه مالومه شي، موخې، وسایل، تاکتیکونه، اړونده خواوې، وخت او پلان سره تړلې ټولې خواوې باید ورته روښانه شي. کله چې ورته دغه ټول شيان په گوته شي له هغې وروسته باید ستراتيژيکي کرڼې ترسره کولو لپاره میدان ته ور و دانگل شي.

د ستراتيژيکي کرڼې ښه بېلگه د گاندي د مالگې مارش دی، په دغه مارش کې گاندي داسې یوه موضوع خوښه کړه، چې پراخ ولسي ملاتړ یې درلود. مالگه د هر چا لپاره مهمه وه، د برطانوي هند حکومت د مالگې له درکه هر کال په لکونو روپۍ مالیه راټولوله. هندي ولس حق نه درلود چې په خپله د سمندر له اوبو مالگه جوړه کړي، دغه کار له قانونه سرغړاوی گڼل کېده.

کله چې گاندي د مالګې مارش پیل کړ، نو بریتانوي هند حکومت له ستونزې سره مخ شو، که د مارش پر خلاف یې اقدام کولای دغه دېې وسلې او خالي لاس خلکو پر خلاف یوه کړنه ګڼل کېده، چې د حکومت سیاسي حیثیت ته یې ضربه رسوله او له ټولو مهمه دا چې غه کار ولسي غبرګون لاپسې غښتلی کولو، چې په پایله کې مبارزه لاپسې قوي کېده. که چوپ پاتې کېدای، نو قانون ماتېده او د حکومت بودیچې ته زیان رسېده، دواړه حالت د حکومت لپاره ښه نه وو او په دواړو حالاتو کې له زیان سره مخ کېدو.

د ستراتیژیکې کړنې بله بېلګه د ایراني مبارزینو له خوا په ۱۹۹۰یمو په وروستیو کلونو کې د حکومت پر خلاف د مبارزې پر مهال د مبارزینو له خوا د شپې پر وخت منسجم او منظم ډول د الله اکبر نعرې وهل وو. د مبارزینو دغه کړنې حکومت په لویه ستونزه کې اچولی و. له یوې خوا د مبارزینو پر وړاندې د حکومت اقدام نه کولو د حکومت ناتوانی ښودله او د مبارزینو پر خلاف حکومت اقدام کولو بیا حکومت له داسې یو حالت سره مخ کولو چې شاید خلکو د حکومت کړنه د اسلام او اسلامي انقلاب دروغ سره ټکر ګڼلې وای. چې دغه کار به مبارزه نوره هم پیاوړې کړې وای. یه یو ټاکلي وخت کې د مبارزینو له خوا په منظم او منسجم ډول الله اکبر نغو وهلو حکومت له داسې

ستونز من حالت سره مخ کړو، چې اقدام کول او اقدام نه کول دواړه د حکومت په زیان او دمبارزط په گټه تمامېدل.

ستراتیژیکې کړنې باید په تدریجی توگه سرته ورسېږي، د لومړۍ مرحلې په توگه د حکومت هغه تگلارې باید وازول شي، چې د ولس په ورغني ژوند کې ستونزې پیدا کوي. څومره چې ستونزه لویه وي، په هماغه اندازه به د دښمن لپاره اقدام چېرانونکې وي.

په دویمه مرحله کې هغه تگلارې باید په گوته شي کومې چې د موجوده حالت پر خلاف یو نوی حالت رامنځته کوي. درېیمه مرحله دهغه کړنو په گوته کول دي، چې په سرته رسولو سره یې مخالف داسې یوه حالت کې واقع کېږي، چې که اقدام کوي او یا چوپ پاتې کېږي په دواړو حالتونو کې ورته زیان رسېږي.

ورستنی مرحله په توگه دستراتیژیکې کړنې پر وړاندې د مخالف له غبرگون څخه گټه اخیستل او د توان تر کچه ورته پراخه تبلیغ کول دي. ددغه تبلیغ موخه دا وي، چې دولسي مبارزې ملاتړ زیات او له مخالف څخه ملاتړ راکم شي.

پنجم خپرکې

په اسلامي نړۍ کې ولسي مبارزې:

مور ولسي مبارزې سره د مبارزې کولو د يوې وسيلې په توگه چلند کوو اوله دې امله زموږ لپاره هرگز ولسي مبارزه د يوې ايډيالوژۍ په توگه مطرح نه ده. دغه ډول مبارزه په هر ډول ټولنو کې درامنځته کېدو امکان لري. د فلسطينيانوله خوا انتفاضه، په ۱۹۹۰مې کې داربکان پر خلاف د ترکانو ولسي مبارزه، عربو پسرلي، د خميني په مشرۍ د ايران انقلاب او د باچا خان له خوا د فيرنګيانو پر خلاف د خداي خدمتگار تحريک په اسلامي ټولنو کې د ولسي مبارزو يو خو بېلګي دي. دې کتاب کې د دغو ټولو مبارزو په اړه خبرې کول د کتاب دوس خبره نه ده، نو ځکه دلته يوازې د عربو پسرلي او خداي خدمتگارو تحريک په اړه لنډې خبرې کوو.

د عربو پسرلي:

په ۲۰۱۱ کال کې عربي نړۍ د يو لړ سترو، چې د ډېرو عربي هېوادونو واکمن په کې له واکه گوښه شول، او بنسټونو شاهدې وه. دغه

اوبستونونه د سوله ييزو ولسي مبارزو په پايله کې رامنځته شول او ولسواکه نظامونو په کې د ديکتاتورۍ رژيمونو ځای ونيولو. د اوبستونونو دغه لړۍ د عربو د پسرلي په نوم يادېږي.

په اوسني بحث کې زه يوازې په مصر کې د عربو د پسرلي د خپې په اړه خبرې کوم. په مصر کې د عربو پسرلي وروسته له هغه پيل شو، چې په تيونس کې يو ځوان محمد بو عزيزي چې په يو گاډۍ يې سبزي خرڅوله د پوليسو له خوا ورسره د خراب چلند له امله ځان ته اور واچولو. د نوموړي ځان ته اور اچونه په تيونس او وروسته په عربي نړۍ کې د عربو د پسرلي لپاره د کتلست رول ولوبولو. محمد بو عزيزي وروسته د خپلو ټپونو له امله په شفاخانه کې ساه ورکړه. پراخه غبرگونونه راوپارول، چې له امله يې د دغه هېواد واکمن زين العابدين له واکه گوښه کړای شو. په تيونس کې د عربو د پسرلي د لومړنۍ خپې بريانورو عربو په ځانگړې ډول مصري فعالانو ته دولسي مبارزې د ترسره کولو ته وهڅول، مصريانو؛ چې له حالاتو تنگ وو، دغه وخت يې د مبارزې لپاره وړ وگڼلو او ميدان ته يې ور دانگل.

دا هغه وخت و چې حسني مبارک پر مصر درې لسيزې واکمني پوره کړې وه او غوښتل يې خپل زوی ته داسې قانوني لارې چارې برابرې

کړي، چې دده له واکه تر لرې کېدو وروسته يې زوی عای ناستی شي. د مصر خلک د حسني مبارک له دغه ډول پرېکړو سره موافق نه وو او د نوموړي د گوښه کېدو لپاره يې پراخه ولسي مبارزه پيل کړه. د مبارک پر خلاف مبارزه کې ټولنيز ورسنيو لکه فېسبوک، ټوېټر او گرځنده تليفون پرېکنده رول ولوباوه. حکومت له دوامداره هڅو سره ونه توانېد چې ټولنيزې رسنۍ د ډېر وخت لپاره غېر فعالې کړي. همدغه ټولنيزې رسنۍ د دې لامل شوې، چې په لويه کچه عام ولس او په ځانگړي توگه ځوانان مبارزې ته وهڅول شي او گډون په کې وکړي.

د عربو د پسرلي په دغه څپه کې په مصر کې داسې پراخه، خوله تاو تريخوالي پرته لاريونونه وشول، چې له ۱۹۷۷ کال راپه دېخوا يې د دغه هېواد په تاريخ کې ساری نه ليدل کېږي. په ۱۹۷۷م کال کې د انوار سادات د واکمنۍ پر مهال هم د خوراکي توکو د کمښت پر مهال ورته لاريونونه ترسره شوي وو. د حسني مبارک پر خلاف مظاهره کوونکو پر خلاف داوښکې بهوونکي گاز په گډون، د دوی د ځپلو لپاره ډول ډول تاکتيکونه وکارول شول. د مظاهره چپانو له خوا هم ډول ډول تاکتيکونه وکارول شول، چې يو يې هم پر دوی د تودو او بود تويولو او د وهلو پر مهال په لمانځه درېدل او لمونځ کول وو. کله به چې مظاهره کوونکي په لمانځه ودرېدل، نو پوليسو به پر دوی زور

زياتي بس کړ. مظاهره چپانو خپلو کړنو ته دوام ورکړ او د حکومت زور ته تسليم نه شول.

يوبل تاکتيک چې مظاهره کوونکو وکاراوه، دا و چې دوی وسله وال ځواک ته بلنه ورکوله او ورته ويل يې چې له دوی څخه بايد ملاتړ وکړي. دوی به نعرې وهلې. ((پوځ چېرته دی؟ راشئ او وگورئ چې پوليس له موږ سره څه کوي.)) دوی زياتره تمرکز په عامو عسکرو و کاوه، ځکه چې لوړ پوړي چارواکي د مبارک پاخه ملاتړي وو.

که څه هم مبارزين عام خلک وو، خو ځينو سياسي گوندونو لکه اخوان المسلمین او نورو هم په کې گډون درلود. د مبارک قابو درې لسيزو مستحکم واک د کوشو د ۱۸ ورځنيو مظاهرو په ترڅ کې ولړزېد او نوموړی اړ شو، چې واک پرېږدي. همدغه ولسي مبارزه وه چې د هېواد په مړژوانده سياسي گوندونو کې يې ساه پوکړه او هغوی ته يې د سياسي مبارزې وړتيا ور وڅښله. دغه مبارزه د دې لامل شوه چې لس گونو کلونه وروسته مصريان حس کړي، چې دوی د مصر يوه برخه دي او د هېواد په راتلونکې کې رول لوبولی شي. د مبارزې په پایله کې مبارک زندان ته ولېږل شو او واک په موقتي توگه پوځ ته وسپارل شو. پوځ ژمنه وکړه چې ټول ټاکنو او يو منتخب حکومت ته به لار اواروي.

خدایي خدمتگار

په ۱۹۰۱م کال کې چې دهند وایسرای د صوبه سر حد په نوم یونوی ایالت جوړ کړ، نو ورسره سم یې د دغه ایالت د عینو ولسوالیو لپاره ځانگړي قوانین جوړ کړل، چې د (ایف سي آر)

جنایي جرمنو فدرالي قوانینو تر مخې یوه ولسوالی یا ایجنسي مستقیماً د والی او په لویه کې د ولسمشر داستازي، سیاسي استازي (پولیتیکل ایجنټ) له خوا اداره کېږي. که څه هم دغه سیمې په اوسني خيبر پښتونخوا کې دي، ولي دوی د پاکستان د مرکزي ادارې د لاس لاندې دي. دنوي وېش له مخې د صوبې شپږ ولسوالی (باجور، مومند، خيبر، ملاکنډ، کورمه، اورکزی) او ورسره څلور نورې سیمې د افغانستان او د صوبه سر حد دنورو ولسوالیو تر منځ یو حایل وگرځېدې. ایف سي آر قانون یوازې په همدغو قبایلي سیمو کې نافذ و.

دايف سي آر قانون له مخې خلک پرته له دې چې محاکمه شي، د مرگ په سزا محکومېدل. دايف سي آر د قانون له مخې د سيمې له خلکو سره به ډېر ظالمانه چلند کېده او ډېر ځل به د صوبې دنورو سيمو خلکو ته قبایلي سيمو ته دور تگ اجازه نه ورکول کېده. دايف سي آر له مخې پرته له دې چې محاکمه ترسره شي؛ حکومت تورن افراد اعدامول. دايف سي آر قانون له مخې به د جرگې په نوم يوازې انگریز پلوی حکمه وال او کاروباريان راټولېدل، چې د مجرم په اړه پرېکړه وکړي. ايف سي آر اوس هم د پښتونخوا په ځينو سيمو کې حاکم دی. د دوی جرگه به د کمېشنر له خوا (که ورسره موافق به وو تايد او نافذېدل). مجرم به داستناف غوښتنې حق نه درلود.

بریتانوي حکومت په ۱۹۰۹م کال کې په ټول هند کې متومارلي او ۱۹۱۹م کال کې د چمفورډ په نوم سمونونه رامنځته کړل. د دغو قوانينو له مخې يې دهند خلکو ته ځينې سياسي او ټولنيز حقونه ورکړل، خو په صوبه سر حد کې دانگریزي واکمنو له خوا هېڅ ډول سمونونه رامنځته نه شول او په ارادي توگه خيبر پښتونخوا له دغو سمونونو مستثنی وگرځول شوه. له دې وروسته په ۱۹۱۹م کې د راولټ د قانون په نوم يوبل قانون نافذ شو، چې له مخې يې په سياسي فعاليتونو بنديز ولگېد. خيبر پښتونخوا سره چې مطلق اکثریت يې

پښتانه وو، دمور مېرې دغه سلوک پښتانه له سختو ننگونو سره مخامخ کړل. له يوې خوا د پښتنو ځينو ناوړه دوونو پښتانه په سياسي لحاظ له ور کېدو سره مخ کړي وو او له بلې خوا انگرېزي راج هم د پښتنو د ځپلو لپاره له هرې حربې کار اخيست. دهند دوو ستر سياسي گوندونه (کانگرس او مسلم ليگ) هم لاس تر زني ناست او د پښتنو د بدې ور ځي تماشه يې کوله.

د پښتونخوا ايالت پښتانه، وروسته له هغه چې دهند له نورو گوندونو په تېره بيا د مسلم ليگ څخه ناهيلي شول، د عبدالغفار خان تر مشرۍ لاندې راټول او د خپلو حقونو څخه د دفاع په موخه يې مبارزه پيل کړه. د عبدالغفار خان (پاچا خان) سره په دغه مبارزه کې يو شمېر نورې وتلي مذهبي او سياسي څيرې لکه د ترنگزو حاجي صيب هم ملگري و. پاچا خان له ديني عالمانو سره د مشورې په موخه وخت پر وخت دهند له ديني مرکزونو لکه ديو بند څخه هم ليدنه کوله او دهغه ځای له مشرانو يې مشورې اخيستې.

عبدالغفار خان له مولانا محمود الحسن او مولانا عبید الله سندهي سره هم وخت پر وخت مشورې کولې. د دغه تحریک موخه د پښتنو ټولنيز سمون و، تحریک پښتانه يووالي ته رابلل، هغوی ته يې د

ورورگلوۍ توصيه كوله او له يوه بل سره يې د جگړو او د دښمنيو د نه كولو تلقين وركاوه.

پښتانه يې د خانانو د بې عايه او ناروا تسلط څخه د عان خلاصون ته هڅول او د خانانو له خوا د پښتنو د ځپلو او استحصال پر خلاف يې مبارزه كوله. د دغه تحريك عالمانو د ديني خرافاتو پر خلاف هم مبارزه كوله، هڅه يې كوله چې پښتانه د دين په نوم له لوټمارو څخه نجات پيدا كړي، د پيرانو او خانانو له ظلم زور څخه خلاص شي.

تحريك همدارنگه پښتانه هڅول، چې خپل بچې ښوونځيو ته ولېږي او له حكومت څخه يې پښتنو ته په پښتو ژبه د زده كړو د برابرولو غوښتنه كوله. د پښتنو د سمون لپاره عبدالغفار خان په ۱۹۲۸م كې د پښتون په نوم مياشتنۍ چاپي خپرونه هم پيل كړه. دغه ژورنال په سيمه كې د پښتو ژبې لومړنی ژورنال و.

باچا خان د پښتنو په سيمه كې د ازادو مدرسو په نوم د پښتنو د بچو (انجونو او هلکانو) لپاره په ټوله پښتونخوا كې ۸۷ ښوونځي جوړ كړل. په دغه ښوونځيو كې د ديني زده كړو سره عصري علوم په پښتو ژبه تدريسېدل.

عبدالغفار خان د دې لپاره چې کارونه يې ډېر گټور شي، مبارزه نوره هم منسجمه کړه. نوموړي د هر کلي په کچه يوه کمېټه جوړه کړه. له دې وروسته يې د څو کليو په کچه کمېټې جوړې کړې، د کليو کمېټې د تحصیل او ولسوالۍ په کچه له کمېټو سره منسجمې شوې، د دې ټولو په سر کې د ولايت جرگه وه، چې د پښتنو د پارلمان په نوم يادېده. دا ټولې جرگې انتخابي وې.

د جرگو مشر په خپله د عبدالغفار خان له خوا ټاکل کېده، د جرگو مشر (سالار اعظم) به بيا د چارو د سمون په خاطر د لاس لاندې افسران غوره کول، چې دا ټول افسران رضا کار وو او د کار په بدل کې يې هېڅ پېسې نه اخيستي، همدا کسان وو، چې تحريک ته يې لوري ورکاوه او د تحريک کارونه به يې په سلا مشوره پرمخ بېول. په تحريک کې ټول ۵۱۳ کلي وو، د سر حد له ۲۶ لکه نفوس څخه يې ۳ لکه همدغه خدايي خدمتگاران وو، خو حکومت هم په ارامه نه و، وخت پر وخت به يې د خدايي خدمتگارو تحريک ځپلو، غړي به يې نېول او تل به يې ازارول.

د شلمې پېړۍ په لومړيو کې نه يوازې دا چې پښتانه په تعليمي ډگر کې دهند نورو برخو له ولسونو وروسته پاتې وو او يوازې دوه سلنه پښتانه لوستي وو، بلکې دوی پاشل شوي وو، په صنعتي او اقتصادي

ډگرونو کې هم له نورو قومونو څخه ډېر شاته پاتې وو. دوی په دوکاندارۍ، سوداگرۍ او صنعت کې برخه اخیستل دخپل ځان سپکاوی گانه. پاچا خان فکر کاوه چې دغه انگېرنې د پښتنو د مخالفینو له خوا د پښتنو د وروسته والي په موخه مشهورې شوي او باید له منځه لاړې شي.

په صنعت، تعلیم او اقتصادي ډگرونو کې وروسته والی ددې لامل شو، چې پښتانه په سیاسي ډگر کې هم وروسته پاتې شي. خدایي خدمتگارو غورځنگ موخه پښتنو ته د صنعت، اقتصاد او نورو ساحو کې پرمختگ او پرخپل ځان تکبه کول وو او د تحریک اساسي هدف له الله (ج) څخه د خلکو په وپړولو او د عزت نفس په تلقین ورکولو ولاړو.

دانگریز دظلمونو د غبرگون په پایله کې دخدایي خدمتگار ټولنیز تحریک په یو سیاسي تحریک واوښت او د پښتنو د سیاسي حقونو د لاسته راوړنو لپاره یې مبارزه پیل کړه. دغه تحریک د پښتنو لپاره وینبتابه او په اقتصادي، ټولنیز او سیاسي ډگرونو کې د پښتنو لپاره سترې لاسته راوړنې درلودې.

پوهان باوري دي، چې ډسپلين او يووالی، د تاوتریخوالي نه کولو ته ژمنتیا او وېرې ته په زړه کې عای نه ورکولو د ولسي مبارزې د بریالۍ لپاره اړین شرایط دي. که د خدایي خدمتگارو تحریک په غور مطالعه شي، دغه ټول شرایط په کې لیدل کېږي.

مخکې له دې چې مبارزین عملاً په خدایي خدمتگار تحریک کې په کار پیل وکړي، دوی اړ و چې د تحریک د موخو او پروگرامونو په باره کې روزنه تر لاسه کړي. د دغه کار لپاره دوی ته عملاً په روزنیزو کمپونو کې روزنه ورکول کېده. په لومړي سر کې دغه روزنه یوڅه غیر منظمه وه، خو د وخت په تېرېدو سره د خدایي خدمتگارو په لیکو کې دنویو شامل شویو اشخاصو لپاره دروزنې هر اړخیز پروگرام رامنځته شو. په دغه پروگرامونو کې خدایي خدمتگارو ته د عان او د کورونو د پاکۍ، د نورو خلکو (چې د تحریک غړي نه وو) د کورونو د پاکولو، د شرخي دگرځولو او له تاوتریخوالي څخه د عان د ساتلو په اړه پوهاوی ورکول کېده.

د خدایي خدمتگارو روزنه د دې لامل وگرځېده، چې برخه وال د رضا کارانو په توګه په راتلونکي کې د تحریک مسوولیتونو ته داوږه ورکولو لپاره چمتو کړي. سر بېره پر دې په رواني لحاظ دغه روزنیز پروگرامونه د دې لامل وگرځېدل، چې د مبارزینو ترمنځ نظم او

يووالی رامنځته کړي او په راتلونکي کې دوی د تاوتریخوالي نه کولو ته ژمن پاتې شي.

د پښتنو په اړه مشهوره شوې وه، چې په دوی کې نظم راوستل یو ستونزمن کار دی. خدایي خدمتگارو تحریک دغه خبره ناسمه ثابته کړه. خدایي خدمتگارو تحریک د غړو تر منځ له نورو سره کار کولو (Team Work) ته وده ورکړه او د تحریک غړي یې داسې منظم کړل، چې د دوی تر منځ یې د نظامي ځواک په څېر د بریدمن، ډگروال، جنرال او نورې رتبې رامنځته کړې. د دې سربېره د تحریک غړي په ټولنو، کنډکونو او نورو نظامي واحدونو ووبشلول.

د خدایي خدمتگارو په تحریک کې د تاوتریخوالي نه کولو ته ژمنتیا یو اړین شرط وو. هر غړی اړ و چې ځان له تاوتریخوالي وساتي، دې موخې ته درسهډو لپاره هر خدایي خدمتگار په تحریک کې د شاملېدو پر مهال اړ و، چې د تاوتریخوالي دنه کولو لوړه وکړي. د خدایي خدمتگارو په تحریک کې د ګډون لپاره اړینه وه، چې هر شخص پر لاندې مواردو لوړه وکړي:

❖ زه یو خدایي خدمتگار یم او لکه څنګه چې خدای (ج) خدمت ته هېڅ اړتیا نه لري، زه به په سر نښېدونکې توګه دهغه د مخلوق په خدمت کولو سره دهغه خدمت وکړم.

- ❖ زه بايد له تشدده کار وانه خلم، زه بايد بدل او انتقام وانخلم او زه بايد هر هغه څوک وبخښم چې پر ما ظلم کوي.
  - ❖ زه بايد د کومې دسيسې او کورنۍ يا شخصي کېنې او دښمنۍ برخه وانه او سم او زه بايد له هر پښتون سره ديوه ورور او ملگري په توگه چلند وکړم.
  - ❖ زه به ناوړه دودونه او اعمال پرېږدم، ساده ژوند به غوره کوم او له بدو کارونو به ډډه کوم.
  - ❖ زه بايد ښه کرکټر او ښو خويونو ته پراختيا ورکړم.
  - ❖ زه بايد د خپل خدمت په مقابل کې هېڅ ډول توقع ونه لرم.
  - ❖ زه بايد له هېچا ونه وېرېږم او هر ډول سرښندنې ته چمتو يم.
- پر دې سربېره د خدايي خدمتگارو تحريک يوه هر اړخيزه ستراتيژي درلوده. د تحريک ليد، موخې او موخو ته درسېدو لارې چارې ټولې په پلان کې په گوته شوې وې. له پير روښان وروسته خدايي خدمتگار تحريک د پښتنو د ويښتابه لپاره دويم ستر تحريک وو، دغه تحريک پښتنو ته د سياسي، اقتصادي، ټولنيزو او تعليمي ډگرونو کې د پرمختگ لارې پرانيستې. خدايي خدمتگار تحريک عموماً په سيمه او په ځانگړې ډول د پښتنو په ژوند داسې ژور ځاپونه پرېښودل، چې د پښتون قام په ژوند به يې اغېزې تر پېړيو پاتې شي.

References

- Bartkowski, Maciej (۲۰۱۳): *Recovering Nonviolent History; Civil Resistance in Liberation Struggle*, Lynne Rienner Publication, London.
- Beyerle, Shaazka (۲۰۱۴): *Curtailing Corruption People Power for Accountability and Justice*, Lynne Rienner, London.
- Brumberg, Daniel and Shehata, Dina (۲۰۰۹): *Conflict, Identity and Reform in the Muslim World: challenge for US Engagement*. Washington DC. United States Institute of Peace Press.
- Canvas Core Curriculum: *A Guide to Effective Nonviolent Struggle* (۲۰۰۷) Serbia.
- Chanda, Arthur (۲۰۱۳): *Bacha Khan and the Struggle for Freedom*, Danish Publication Peshawar.
- Chenoweth, Erica and Stephan, Maria (۲۰۱۱): *Why Civil Resistance Works: The Strategic Logic Of Nonviolent Conflict*. Columbia University Press, New York.
- Constitution of Afghanistan, Official Gazette ۱۱۸, Directorate of Publication, ۲۰۰۳.
- Easwaran, Eknath (۱۹۹۹), *Nonviolent Soldier of Islam; Badshah Khan, A Man to Match His Mountains*, The Blue Mountain Center of Mediation, California.

Mischnick, Ruth, Nonviolent Conflict Transformation, Training Manual of Trainer Course, Center for Training \and Networking in Nonviolent Action-Kurve Wustrow

Betts, Christpher, The social contract, Ooxford university press, London.

Sharp, Gene(۲۰۰۵):Waging Nonviolent Struggle: ۲Th Century practices and ۲۱St Century Potential, Expanding Horizons Books, Boston.

Sharp, Gene(۲۰۰۳):There are Realistic Alternatives, The Albert Einstein Institution, Bostan.

Stephan, Maria (۲۰۰۹): Civilian Jihad, Nonviolence Struggle, Democratization and Governance in the Middle East, The Palgrave Macmillan Series on Civil Resistance, New York.

The Constitution of Afghanistan: A Collection of Articles (۲۰۰۳):Official Gazette, Department of Publication, Kabul.

خاڀي، مبارز (۲۰۱۳): عدم تشدد دانسانيت په لمن کي.
اشفاق، ملک (۲۰۱۵): سقراط حيات، فلسفه اور نظريات، حاجي حنيف
پر تيرز، لاهور.
اشفاق، ملک (۲۰۱۵): افلاطون حيات، فلسفه اور نظريات، حاجي
حنيف پر تيرز، لاهور.

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک له هېواد پال او فرهنگپال شخصیت
بناغلي (انجنیر میرحاتم فضلي) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې
اثر چاپ ته یې اوږه ورکړه. ملي تحریک ویاړي چې د علمي اثارو د
چاپ لړۍ یې پیل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. مور له ټولو درنو
هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او
مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا د دې اثر له لیکوال او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو
چې د دې اثر د لیکلو او چاپولو جوگه شول.

په فرهنگي مینه

د افغانستان ملي تحریک

Nonviolent Civic Mobilization

By: Ahmadullah Archiwal

2016

د افغانستان ملي تحریک
www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۸۵

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**